

Analýza vzdělávacích obsahů Výchovy k občanství vzhledem k tématu zdravotěda

Diplomová práce

Studijní program: N7401 – Tělesná výchova a sport
Studijní obory: 7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
7503T100 – Učitelství tělesné výchovy pro 2. stupeň základní školy
Autor práce: **Bc. Eliška Ellen Rozkovcová**
Vedoucí práce: PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Eliška Ellen Rozkocová
Osobní číslo: P15000619
Studijní program: N7401 Tělesná výchova a sport
Studijní obory: Učitelství tělesné výchovy pro 2. stupeň základní školy
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Název tématu: Analýza vzdělávacích obsahů Výchovy k občanství vzhledem
k tématu zdravotní výchova
Zadávací katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce bude analýza vzdělávacích obsahů Výchovy k občanství vzhledem k tématu zdravotní výchova. V práci budou využívány metody analýza, komparace a interpretace dostupné literatury a nasbíraných dat. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracování řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího diplomové práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MACHOVÁ, J., KUBÁTOVÁ, D.: Výchova ke zdraví. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2715-8.

PRŮCHA, J.: Moderní pedagogika. Vyd. 4. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5.

PRŮCHA, J.: Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-859-3149-4.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: Pedagogický slovník. Vyd. 7. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2013. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz>>.

Vedoucí diplomové práce:

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.
Katedra filosofie

Datum zadání diplomové práce: **25. října 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2017**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 28. dubna 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 19.6.2014

Podpis: Rozkovecova

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu PaedDr. ICLic. Michalu Podzimkovi, Th.D., Ph.D. za odborné vedení diplomové práce. Děkuji za pomoc, vstřícnost, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnoval.

Anotace

Diplomová práce nese název Analýza vzdělávacích obsahů Výchovy k občanství vzhledem k tématu zdravotní výchovy. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je zaměřena na vysvětlení termínu vzdělávací obsah a pojmů s ním spojených. Zabývám se materiály vzdělávacích obsahů. Především jsem se soustředila na učebnice, didaktický aparát učebnic a jejich využívání v rukou učitelů a žáků. Věnuji se také pojmu zdravotní výchova, cílům zdravotní výchovy a pojetí výchovy ke zdraví v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání.

V praktické části bylo cílem analyzovat vzdělávací obor Výchova ke zdraví, prezentovaný v učebnicích a na internetovém portálu pro žáky 2. stupně základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia. Pro analýzu jsem zvolila učebnice občanské výchovy, rodinné výchovy, výchovy k občanství, výchovy ke zdraví a internetový portál výchovy ke zdraví. Dalším úkolem výzkumu bylo zjistit, zda je v učebnicích a na internetovém portálu zohledněno holistické pojetí zdraví. Pomocí komparace jsem zjištěné výsledky porovnávala mezi sebou navzájem, i s výchovně-vzdělávacími cíli v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání.

Klíčová slova

Vzdělávací obsah, analýza vzdělávacích obsahů, učebnice, zdravotní výchova

Resumé

The diploma thesis is titled An Analysis of the Educational Contents from the Perspective of Health Science, of the Subject Education for Citizenship. The thesis is divided into the theoretical and practical part. The theoretical part is focused on explaining of the educational content and the terms, which are associated with. I deal with materials of educational contents. Mainly I focused on textbooks, didactic analysis of textbooks and the ways the textbooks are used by teachers and students. I also deal with the concept of Health Science, objectives of Health Science and concept of Health Education in Framework Education Programme for Elementary Education.

The objective of the practical part was to analysis the educational program of Health Education presented in the textbooks and on the internet portal for students of the 2nd degree of elementary school and corresponding degrees of grammar school. For my analysis, I chose the textbooks of Civics Education, Family Education, Education for Citizenship, Health Education and the internet portal of Health Education. Another objective of the research was to find out content of the holistic concept of health in the textbooks and on the internet portal. I have compared the results with each other, and also with the educational objectives of Framework Education Programme for Elementary Education.

Keywords

Educational Contents, Analysis of the Educational Contents, Textbook, Health Science

Obsah

Seznam obrázků	9
Seznam tabulek	11
Úvod.....	13
I. Teoretická část	16
1 Vzdělávací obsah	16
1.1 Kurikulum.....	18
1.2 Didaktická analýza vzdělávacích obsahů	22
2 Materiály vzdělávacích obsahů	24
2.1 Učebnice	26
2.2 Soudobé pojetí učebnice.....	31
2.3 Didaktická vybavenost učebnic	34
3 Zdravověda.....	39
3.1 Rámcový vzdělávací program	41
3.2 Cíle zdravovědy.....	43
3.3 Vzdělávací obsahy zdravovědy	45
II. Praktická část	49
1 Výzkum.....	49
1.1 Vymezení zkoumané problematiky	50
1.2 Cíle a metodika výzkumu.....	51
2 Vyhodnocení výzkumu.....	56
2.1 Občanská výchova s blokem Rodinná výchova: učebnice pro 6. ročník základní školy a víceletá gymnázia.....	57
2.2 Občanská výchova 7, Rodinná výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia.....	61
2.3 Občanská výchova 8, Rodinná výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia.....	65
2.4 Občanská výchova 9, Rodinná výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia.....	69
2.5 Rodinná výchova: Hygienické návyky péče o zdraví pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia	73
2.6 Rodinná výchova: Základy rodinného života I. pro 5.-7. ročník základní školy	77
2.7 Rodinná výchova: Základy rodinného života II. pro 8.-9. ročník základní školy.....	81

2.8 Rodinná výchova: Zdravý životní styl I. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia.....	85
2.9 Rodinná výchova: Zdravý životní styl II. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia.....	89
2.10 Výchova k občanství pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky osmiletého gymnázia.....	93
2.11 Výchova k občanství: učebnice pro 6.-9. ročník základní školy.....	97
2.12 Výchova ke zdravému životnímu stylu: učebnice pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií.....	101
ISBN: 978-80-7238-930-8	101
2.13 Internetový pedagogický portál Výchova ke zdraví	105
3 Shrnutí výzkumu	109
Závěr	113
Seznam použité literatury a zdrojů.....	116

Seznam obrázků

- 1) Obrázek č. 1: Občanská výchova s blokem Rodinná výchova: učebnice pro 6. ročník základní školy a víceletá gymnázia

Dostupné z: JANOŠKOVÁ, Dagmar., ČEČILOVÁ, Anna., ONDRÁČKOVÁ, Monika. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 6. ročník základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2003. ISBN 80-723-8207-1.

- 2) Obrázek č. 2: Občanská výchova 7, Rodinná výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

Dostupné z: JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., ŠEBKOVÁ, Jitka., MARKOVÁ, Hana. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2004. ISBN 80-723-8325-6.

- 3) Obrázek č. 3: Občanská výchova 8, Rodinná výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

Dostupné z: JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., ŠEBKOVÁ, Jitka., MARKOVÁ, Hana. *Občanská výchova 8: Rodinná výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-723-8393-0.

- 4) Obrázek č. 4: Občanská výchova 9, Rodinná výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

Dostupné z: JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., MARKOVÁ, Hana., ŠEBKOVÁ, Jitka. *Občanská výchova 9: Rodinná výchova 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-528-3.

- 5) Obrázek č. 5: Rodinná výchova: Hygienické návyky péče o zdraví pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia

Dostupné z: MARÁDOVÁ, Eva., KUBRICHTOVÁ, Lenka. *Rodinná výchova: hygienické návyky, péče o zdraví pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia: podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Fortuna, 1997. ISBN 80-7168-394-9.

- 6) Obrázek č. 6: Rodinná výchova: Základy rodinného života I. pro 5.-7. ročník základní školy

Dostupné z: MARHOUNOVÁ, Jana. *Rodinná výchova: Základy rodinného života I.: Pro 5.- 7. ročník základní školy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-7168-033-8.

- 7) Obrázek č. 7: Rodinná výchova: Základy rodinného života II. pro 8.-9. ročník základní školy
- Dostupné z: MARHOUNOVÁ, Jana. *Rodinná výchova: Základy rodinného života II.: pro 8. - 9. ročník základní školy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-7168-034-6.
- 8) Obrázek č. 8: Rodinná výchova: Zdravý životní styl I. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia
- Dostupné z: MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova: Zdravý životní styl I. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-513-5.
- 9) Obrázek č. 9: Rodinná výchova: Zdravý životní styl II. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia
- Dostupné z: MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova: Zdravý životní styl II.: pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-643-3.
- 10) Obrázek č. 10: Výchova k občanství pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky osmiletého gymnázia
- Dostupné z: BÍLÝ, Jiří. *Výchova k občanství: učební texty pro 6. - 9. ročník základní školy a odpovídající ročníky osmiletého gymnázia*. Praha: Fortuna, 1995. ISBN 80-7168-187-3.
- 11) Obrázek č. 11: Výchova k občanství: učebnice pro 6.-9. ročník základní školy
- Dostupné z: kolektiv. *Výchova k občanství: učebnice pro 6. - 9. ročník základní školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. ISBN 978-80-7435-188-4.
- 12) Obrázek č. 12: Výchova ke zdravému životnímu stylu: učebnice pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií
- Dostupné z: KREJČÍ, Milada., ŠULOVÁ, Lenka., ROZUM, František., HAVLÍKOVÁ, Dagmar. *Výchova ke zdravému životnímu stylu: pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Plzeň: Fraus, 2012. ISBN 978-80-7238-930-8.
- 13) Obrázek č. 13: Internetový pedagogický portál Výchova ke zdraví
- Dostupné z: NEDBALOVÁ, Jana. *Výchova ke zdraví* [online]. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.vychovakezdravi.cz>

Seznam tabulek

1) Tabulka č. 1: Kategoriální systém

Dostupné z: HROZOVÁ, Markéta. Výchova ke zdraví v učebnicích 1. stupně ZŠ: výsledky analýzy didaktického aparátu učebnic prvouky/přírodovědy. *Pedagogická orientace: Vědecký časopis České pedagogické společnosti*. 2015, 25(2), s.258-260

2) Tabulka č. 2: Občanská výchova s blokem Rodinná výchova: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

3) Tabulka č. 3: Občanská výchova 7, Rodinná výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

4) Tabulka č. 4: Občanská výchova 8, Rodinná výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

5) Tabulka č. 5: Občanská výchova 9, Rodinná výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

6) Tabulka č. 6: Rodinná výchova: Hygienické návyky péče o zdraví pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia

7) Tabulka č. 7: Rodinná výchova: Základy rodinného života I. pro 5.-7. ročník základní školy

8) Tabulka č. 8: Rodinná výchova: Základy rodinného života II. pro 8.-9. ročník základní školy

9) Tabulka č. 9: Rodinná výchova: Zdravý životní styl I. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia

10) Tabulka č. 10: Rodinná výchova: Zdravý životní styl II. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia

11) Tabulka č. 11: Výchova k občanství pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky osmiletého gymnázia

12) Tabulka č. 12: Výchova k občanství: učebnice pro 6.-9. ročník základní školy

13) Tabulka č. 13: Výchova ke zdravému životnímu stylu učebnice pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií

14) Tabulka č. 14: Internetový pedagogický portál Výchova ke zdraví

Úvod

Cílem diplomové práce je analyzovat vzdělávací obsahy Výchovy k občanství, které jsou obsažené v učebnicích a na internetovém portálu pro žáky 2. stupně základní školy a žáky odpovídajících ročníků víceletého gymnázia. Motivací autorky k výběru tohoto tématu bylo provázání studovaných oborů, občanské výchovy a tělesné výchovy. Dále zhodnotit aktuální pojetí výchovy ke zdraví a poukázat na její důležitost. Jelikož současné děti o výchovu ke zdraví a zdravému životnímu stylu příliš nejeví zájem a ve školách na ni není kladen velký důraz. V České republice je výchova ke zdraví nejčastěji zařazována jako mezipředmětové téma, výjimečně se vyučuje v rámci samostatných nepovinných či volitelných předmětů. Přitom zdraví představuje jednu z nejdůležitějších hodnot lidského života. Díky zdraví si můžeme užívat smysluplného, aktivního a spokojeného života.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je zaměřena zejména na vysvětlení základních pojmů, které souvisejí se vzdělávacími obsahy. Vzdělávací obsah můžeme chápat jako prostředek kultivace člověka, který odráží úroveň poznání a společenské zkušenosti. Vyjadřuje určitá témata a informace, které se mají stát znalostmi, dovednostmi, hodnotami, postoji i zájmy. V první kapitole je dále objasněn pojem didaktická analýza vzdělávacích obsahů a kurikulum. Druhá kapitola je věnována materiálům vzdělávacích obsahů. Zabývá se především učebnicemi, soudobým pojetím učebnic z pohledu učitelů i žáků a také didaktickou vybaveností učebnic. Třetí kapitola je zaměřena na zdravotědu, která se zabývá zdravím, aspekty zdraví a preventivní ochranou zdraví. Část kapitoly se věnuje také pojetí vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Téma výchovy ke zdraví je důležité především proto, že je stále aktuální, zvláště pro naši moderní společnost. V současnosti se objevuje více podnětů, které ohrožují naše zdraví, fyzické, psychické i sociální. Před nimi je třeba naše zdraví chránit. Proto je žádoucí seznámit se s tématy, které vzdělávací obor Výchova ke zdraví obsahuje.

Cílem praktické části je aplikovat obsahovou analýzu na vzdělávací obor Výchova ke zdraví, prezentovaný v učebnicích a na internetovém portálu pro žáky 2. stupně základní školy a odpovídajících ročníků víceletého gymnázia. Předmětem

analýzy jsou učebnice občanské výchovy, rodinné výchovy, výchovy k občanství, výchovy ke zdraví a internetový portál výchovy ke zdraví. Přičemž hledáme odpověď na otázku, jak je zde zastoupený vzdělávací obor Výchova ke zdraví. První část je věnována vymezení zkoumané problematiky. Představuje cíle a metody výzkumu, výzkumný vzorek sestávající z 12 učebnic a 1 internetového portálu pro 2. stupeň základního vzdělávání. V další části je prezentován teoretický základ výzkumu, spočívající ve vymezení analytických kategorií, které vyplývají z holistického pojetí zdraví. Úkolem výzkumu je zjistit, zda je v daných materiálech zohledněno holistické pojetí zdraví. Další část praktické části je věnována vyhodnocení výzkumu. Zjištěné výsledky poté budou pomocí komparace porovnány mezi sebou navzájem, i s výchovně-vzdělávacími cíli v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Zjištěné výsledky budou formulovány v závěru diplomové práce.

Základními prameny pro zpracování teoretické části jsou publikace od Jana Průchy¹, Jarmily Skalkové², Zdeňka Kalhous³ a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.⁴ V praktické části je použito celkem 13 materiálů⁵, z nichž

¹ PRŮCHA, Jan. *Hodnocení obtížnosti učebnic: struktury a parametry učiva*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1984. Publikace Výzkumného ústavu odborného školství. PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5.

PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4.

PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.

² SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

³ KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X.

⁴ *RVP: Metodický portál: inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [cit. 2016-12-22]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>

⁵ BÍLÝ, Jiří. *Výchova k občanství: učební texty pro 6. - 9. ročník základní školy a odpovídající ročníky osmiletého gymnázia*. Praha: Fortuna, 1995. ISBN 80-7168-187-3.

JANOŠKOVÁ, Dagmar., ČEČILOVÁ, Anna., ONDRÁČKOVÁ, Monika. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 6. ročník základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2003. ISBN 80-723-8207-1.

JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., ŠEBKOVÁ, Jitka., MARKOVÁ, Hana. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2004. ISBN 80-723-8325-6.

JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., ŠEBKOVÁ, Jitka., MARKOVÁ, Hana. *Občanská výchova 8: Rodinná výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-723-8393-0.

JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., MARKOVÁ, Hana., ŠEBKOVÁ, Jitka. *Občanská výchova 9: Rodinná výchova 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*.

je provedeno zmíněné výzkumné šetření. Ostatní literatura je citovaná „poznámkou pod čarou“ a v sekci Seznam použité literatury a zdrojů.

Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-528-3.

kolektiv. *Výchova k občanství: učebnice pro 6. - 9. ročník základní školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. ISBN 978-80-7435-188-4.

KREJČÍ, Milada., ŠULOVÁ, Lenka., ROZUM, František., HAVLÍKOVÁ, Dagmar. *Výchova ke zdravému životnímu stylu: pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Plzeň: Fraus, 2012. ISBN 978-80-7238-930-8.

MARÁDOVÁ, Eva., KUBRICHTOVÁ, Lenka. *Rodinná výchova: hygienické návyky, péče o zdraví pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia: podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Fortuna, 1997. ISBN 80-7168-394-9.

MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova: Zdravý životní styl I. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-513-5.

MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova: Zdravý životní styl II.: pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-643-3.

MARHOUNOVÁ, Jana. *Rodinná výchova: Základy rodinného života I.: Pro 5.- 7. ročník základní školy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-7168-033-8.

MARHOUNOVÁ, Jana. *Rodinná výchova: Základy rodinného života II.: pro 8. - 9. ročník základní školy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-7168-034-6.

NEDBALOVÁ, Jana. *Výchova ke zdraví* [online]. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.vychovakezdravi.cz>

I. Teoretická část

1 Vzdělávací obsah

Termín vzdělávací obsah lze chápat jako prostředek kultivace člověka, který odráží úroveň poznání a sociální zkušenosti, které zajišťují integritu a kontinuitu vývoje společnosti. Odráží systém hodnot, idejí a sociálních vzorců chování, kulturní tradice, umělecké i vědecké poznání a sociopolitické a ekonomické potřeby.⁶ Pojem vzdělávací obsah může vyjadřovat nejen témata a informace, které jsou určeny pro školní výuku a zároveň se mají stát znalostmi žáků, ale také plánované dovednosti, hodnoty, postoje a zájmy, které v sobě žáci mají zformovat a rozvíjet. Do obsahu vzdělávání se mimo jiné řadí také formy a prostředky výuky, plánované cíle a standardy vzdělávání.⁷

Vzdělávací obsah se stále vyvíjí a proměňuje v závislosti na povaze a kvalitě prostředí. Historicky byl chápán jako prostředek zachování kulturního dědictví, předávaného a transformovaného z generace na generaci. V současné době je ovlivňován globálními změnami v prostředí, změnami v lidském chování, vědě a technice, způsobech života a interkulturním přenosem. Tím se stává také prostředkem vyrovnávání se s těmito změnami a zároveň přípravy na nové podmínky života v budoucnosti.⁸

Vzdělávací obsah by měl zahrnovat oblast zpracování informací, kritického myšlení, efektivní komunikace, chápání prostředí, chápání člověka a společnosti, osobní kompetence.⁹ Zdrojem vzdělávacích obsahů jsou rozdílné sféry společenského života: oblast vědy a techniky, filosofie, náboženství, umění, péče o tělesnou kulturu a zdraví, pracovní činnosti a praktické zkušenosti. V jednotlivých etapách

⁶ PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8. s. 142

⁷ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s. 244-245

⁸ PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8. s. 142

⁹ PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8. s. 142

historického vývoje vstupují v různé míře do popředí některé z těchto zdrojů a utváří se jejich vzájemný vztah. Vzdělání můžeme získat rozličnými cestami, samozřejmě ve školských zařízeních, také sebevzděláváním, prostřednictvím práce a praktických činností, pobytem ve společnosti a skrze moderní informační prostředky.¹⁰

V demokratických zemích obecné cíle a obsahy vzdělávání určuje nebo schvaluje veřejnost, konkrétně její zvolení představitelé. Když se určení cílů veřejného vzdělávání účastní zástupci všech skupin obyvatelstva, měla by škola vyváženě sloužit jejich zájmům i potřebám. Stanovené cíle musí respektovat možnosti školy a žáků, např. omezený čas vyučování, mentální kapacita dětí určitého věku. Tudíž se na formulaci cílů a obsahu vzdělávání musí podílet odborní didaktici a učitelé.¹¹

Není reálné dětem předat vše, co naše civilizace ví a umí. Proto se z lidské kultury vyberou některé cíle a jim odpovídající obsahy vyučování – kurikulum. Snaží se respektovat zájmy celé společnosti. V praxi se na nižších stupních vzdělávání očekává spíše socializace jedince a přijetí tradičních hodnot. Na vyšších stupních by měly školy klást větší důraz na individuální rozvoj a kultivaci kritického postoje.¹²

Důležité společné jádro vzdělávacího obsahu je vymezeno v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV). Vyjadřuje názor společnosti a zaručuje vzájemné dorozumění. V RVP ZV je vzdělávací obsah členěn do vzdělávacích oblastí a vzdělávacích oborů. Školy pak mohou rozhodnout o konkrétní podobě vzdělávacího obsahu tvorbou školního vzdělávacího programu (ŠVP). Tím mohou lépe reagovat na potřeby a možnosti vzdělávání. Před vymezením vzdělávacího obsahu ve ŠVP musí proběhnout důkladná analýza vzdělávacího obsahu RVP ZV, poznání jeho struktury i souvislostí s klíčovými kompetencemi a průřezovými tématy. Na očekávaných výstupech a učivu se musí dohodnout všichni učitelé daného předmětu, aby nebyl znevýhodněn či omezen žádný z žáků ani

¹⁰ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7. s. 29

¹¹ KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X. s. 124-225

¹² KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X. s. 124-125

z učitelů. Stejně tak na jakékoli změně či úpravě již hotových učebních osnov se musí dohodnout, aby žádnému z žáků nezměnili vzdělávací cestu tak, že by kvůli tomu nemohl dosáhnout očekávaných výstupů.¹³

1.1 Kurikulum

Vzdělávací obsah odpovídá vzdělávacím standardům. Požadavky, co má žák konkrétně umět, nese Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, který je pro školy povinný. Vzdělávací standardy se opírají o kurikulum, kterému je věnována tato kapitola.¹⁴

Výraz curriculum je latinského původu a znamená: 1. běh, oběh, 2. závodiště, 3. závodní vůz. Je odvozen z latinského slova currere, které se překládá jako běžeti.¹⁵ Pojem kurikulum není jednoznačně definován a vymezen. Většinou se rozlišují tři základní významy: 1. vzdělávací program, projekt, plán, 2. průběh studia a jeho obsah, 3. souhrn zkušeností, které žáci získávají ve škole a v činnostech spojených se školou, jejich plánování a hodnocení.¹⁶ Kurikulum jsou tedy plány určené k řízení učení ve školách, většinou jsou prezentované v neustále obnovovaných dokumentech, které jsou vypracovány na několika úrovních obecnosti. Prostředí, ve kterém se uskutečňují tyto plány, výrazně ovlivňuje obsah a průběh vzdělávání žáků.¹⁷

Kurikulum existuje v různých formách. Rozlišujeme kurikulum formální, neformální a skryté. Za formální kurikulum považujeme souhrnný projekt cílů, obsahu, prostředků a uspořádání vzdělávání, realizaci projektovaného kurikula ve vzdělávacím procesu, tedy ve výuce. Dále zahrnuje také způsoby kontroly a hodnocení výsledků vzdělávacího procesu. Neformální kurikulum obsahuje aktivity a zkušenosti, které se vztahují ke škole, tedy mimotřídní a mimoškolní aktivity organizovaná školou, domácí studium, úkoly a příprava žáků na vyučování. Skryté

¹³ RVP: Metodický portál: inspirace a zkušenosti učitelů [online]. [cit. 2016-12-22]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>

¹⁴ Co znamenají standardy pro základní vzdělávání? In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2016-12-23]. Dostupné z: [/www.msmt.cz/](http://www.msmt.cz/)

¹⁵ WALTEROVÁ, Eliška. *Kurikulum: Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0846-6. s. 14

¹⁶ PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8. s. 110

¹⁷ WALTEROVÁ, Eliška. *Kurikulum: Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0846-6. s. 16-17

kurikulum zahrnuje další souvislosti života školy, které nejsou běžně vyjádřené v programech a obtížně se poznávají. Můžeme sem zařadit klima školy, vzdělávací hodnoty, vztahy mezi učiteli a žáky, vztahy mezi školou a rodiči žáků, způsoby diferenciací žáků, třídní pravidla, sociální strukturu třídy, charakter školního prostředí či obsah učebnic a učitelova výkladu.¹⁸

Za nejužitečnější se zdá chápat kurikulum jakožto obsah vzdělávání. Každý vzdělávací proces má totiž své subjekty a vlastní obsahovou náplň, tedy předmět učení a vyučování. Obsah vzdělávání (kurikulum) je dynamický jev a vyskytuje se v různých podobách. V současné době je variantní přístup ke kurikulu využíván v rozsáhlých výzkumech IEA (Mezinárodní asociace pro hodnocení vzdělávacích výsledků). V rámci kurikula rozlišujeme tři roviny, kde se kurikulum analyzuje: zamýšlené kurikulum, realizované kurikulum a dosažené kurikulum.¹⁹

Zamýšlené kurikulum jsou plánované cíle a obsah vzdělávání ve vzdělávací soustavě určité země. Proto se analyzují kurikulární dokumenty, v nichž je zamýšlené kurikulum jasně vymezeno, tj. učební osnovy a učebnice. Analýza zahrnuje tři kategorie obsahu vzdělávání: obsah vzdělávání (plánovaná témata učiva), operační úroveň obsahu (aktivita, kterou mají žáci i učitelé v plánovaných tématech realizovat), úroveň perspektiv (plánovaný rozvoj postojů žáků, jejich zájmů a motivací).²⁰

Za realizované kurikulum se považuje učivo skutečně předané žákům konkrétními učiteli v konkrétních školách a třídách. Poznatky bychom měli čerpat z objektivního pozorování realizované výuky ve třídách, na což nemusí být dostatečné finanční prostředky. Proto se za zdroje často využívá metoda dotazování učitelů a ředitelů škol. Otázky se týkají kvalifikace učitelů, organizace výuky, učebnic a prostředků používaných učiteli ve výuce.²¹

¹⁸ WALTEROVÁ, Eliška. *Kurikulum: Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0846-6. s. 17

¹⁹ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s. 244-246

²⁰ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s. 246-247

²¹ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s. 247

Dosažené kurikulum již označuje učivo, které si žáci doopravdy osvojili. Patří sem především znalosti žáků v konkrétních předmětech, postoje žáků k daným předmětům a některé charakteristiky rodinného zázemí žáků, které mohou ovlivnit úroveň dosaženého kurikula.²²

Předpokládá se, že každá vyšší rovina je ovlivněna nižšími rovinami. Plánované obsahy vzdělávání se dostávají k žákům v pozměněné podobě. Učitelé mají v těchto proměnách svou roli, jsou totiž „druhými konstruktéry“ obsahu vzdělávání. V této formě se tedy obsahy vzdělávání liší podle individuální charakteristiky daného učitele a žáků ve třídě.²³

Termín kurikulum se v Evropě objevoval již v 17. století, za dob Jana Ámose Komenského, avšak postupně vymizel z jazykového povědomí. Ve 20. století z angloamerického prostředí znovu pronikl do pedagogické terminologie ostatních zemí.²⁴

Postupem času se zavedl také termín národní kurikulum, kterému by byly podřízeny všechny vzdělávací programy. Uzákonění národního kurikula v Anglii a Walesu proběhlo v roce 1988. Zde bylo národní kurikulum zavedeno jako centralizační nástroj pro uplatnění principů jednotného základního vzdělávání pro žáky ve věku povinné školní docházky. Avšak národní kurikulum má dlouhou tradici především v jiných evropských zemích, např. ve Švédsku, Finsku či Norsku. V Československu bylo národní kurikulum, ve smyslu jednotného základního vzdělávání, zavedeno zákonem v roce 1948.²⁵

Za národní kurikulum se považuje kurikulum, které je garantované státem, má společný národní rámec vymezující cíle a obsah vzdělávání pro veškerou mládež ve věku povinné školní docházky. Národní kurikulum zahrnuje obecné cíle školního vzdělávání, základní složky učiva. Stanovuje cíle vzdělávání pro určitá věková období

²² PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s. 247

²³ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s. 247-249

²⁴ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7. s. 77

²⁵ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s. 251

žáků a cílům odpovídající vzdělávací standardy, obsahuje také směrnice k realizaci národního kurikula ve školách. Termín je dnes často používán v řadě zemí v mezinárodní pedagogické komunikaci, především v oblasti vzdělávací politiky.²⁶ Avšak v širším pojetí národní kurikulum považujeme za souhrnný systém řízení obsahů školního vzdělávání na území celého národa. To znamená, že mimo vymezení obsahu vzdělávání, také stanovuje standardy vzdělávání. Zajišťuje zřízení a fungování institucí a nástrojů, pomocí kterých se realizace složek kontroluje a hodnotí. Zároveň také vytváří vztahy mezi systémem národního kurikula a veřejností, zejména rodičovskou, aby bylo pojímáno jako věc veřejného zájmu.²⁷

Národní kurikulum u nás v českém školství zabezpečuje stát prostřednictvím MŠMT a dalších, má moc produkovat a schvalovat ústřední dokumenty a programy školního vzdělávání. Za hlavní kurikulární dokument považujeme Standard základního vzdělávání z roku 1995. Školským orgánům slouží jako základní kritérium pro posuzování a schvalování vzdělávacích programů. Autorům nových vzdělávacích programů vymezuje cíle základního vzdělávání a okruhy kmenového učiva. Ředitelům a učitelům základních škol poskytuje informace o cílech a vzdělávacím obsahu realizovaným ve výuce. Pro Českou školní inspekci znamená Standard základního vzdělávání východisko pro kontrolu a hodnocení a zároveň slouží samotným školám pro evaluaci vlastní práce.²⁸

Za standard se obecně označuje norma, žádoucí stupeň či úroveň nějakých vzdělávacích konstruktů a procesů, hlavně jejich výsledků. V českých zemích se pojem standard začal využívat po roce 1989, stejně jako pojem kurikulum. V letech 1992-1993 se začaly objevovat formulace požadující státní standardy z důvodu hodnocení vzdělávacích výsledků, kontroly standardní úrovně vzdělávání a stanovení standardů pro jednotlivé typy škol. Dnes má národní kurikulum dvě základní složky, které ho utvářejí: cílové standardy a kmenové učivo. Za cílový standard považujeme souhrn zamýšlených, společensky žádoucích vzdělávacích cílů, které jsou přiměřené

²⁶ PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8. s. 133

²⁷ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s. 251-252

²⁸ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s. 254

věku a zralosti žáků a požadavkům na absolventa základního vzdělávání. Kmenové učivo vyjadřuje hlavní obsah základního vzdělávání, jeho důležité prvky. Zahrnuje klíčové oblasti poznatků, s nimi spojené aktivity a aplikace na praxi. Kmenové učivo je závaznou součástí vzdělávacích programů. Dále je potřeba evaluačních (hodnotících) standardů, které by vymezovaly, jak jsou cílové standardy dosahovány a jakou měrou jsou pokryty různé oblasti a části kmenového učiva. Standardy jsou nyní formulovány jako očekávané výstupy v Rámcovém vzdělávacím programu základního vzdělávání.²⁹

Dá se říci, že v českém školství máme z národního kurikula některé důležité složky, avšak národní kurikulum jako komplexní systém u nás nebyl zcela dotvořen. Jsme na rozcestí mezi klasickým typem národního kurikula, vymezujícím jen cíle a učivo, a moderním typem, obsahujícím i kontrolní a evaluační mechanismy.³⁰

1.2 Didaktická analýza vzdělávacích obsahů

Termín analýza pochází z řeckého výrazu analysis, lze přeložit jako rozebrání, rozpuštění či rozvázání. Jedná se o metodu zkoumání složitých skutečností rozkladem na jednodušší. Opačným procesem je syntéza, tedy proces spojování jednotlivých částí v celek. Analýza se používá v mnoha oborech, ve filosofii, matematice, chemii, společenských vědách i v umění. V každém oboru se vyskytuje specifická konkrétní definice termínu.

Dle Podroužka (1998) můžeme didaktickou analýzu definovat tímto způsobem: *„Didaktická analýza je myšlenková činnost učitele nebo také metoda, která mu umožňuje pochopit obsah, rozsah a strukturu učební látky a najít výchovnou a vzdělávací hodnotu učební látky. Dále stanovit konkrétní výukové cíle v souladu s obecnými cíli výchovy a vzdělání v určitém učebním předmětu, v určitém ročníku a na určitém stupni školy.“*³¹ Jedná se tedy o celkové zakončení plánovací činnosti učitele. Didaktická analýza závisí na řadě různých faktorů. Především na tom, jak

²⁹ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s. 254-256

³⁰ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s. 256

³¹ PODROUŽEK, Ladislav. *Úvod do didaktiky předmětů o přírodě a společnosti*. Plzeň : Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998. ISBN 80-7082-431-X.

učitel pochopil a zná daný obor, na znalosti kurikulárních dokumentů a vzdělávacích cílů, dále jak zná žáka, kterému daný obsah zprostředkovává, a samozřejmě do jaké míry zná kontext a situaci, ve které proces vyučování probíhá.³²

V didaktické analýze učiva nás vedou dva principy. První princip se zabývá především popisem cílového chování žáka. Jedná se o stanovení obecných cílů i dílčích úkolů, které by měl žák na konci daného úseku zvládnout. Nejdříve si formulujeme obecnější cíl, na základě toho si poté určíme dílčí cíl. Za nejdůležitější moment při tvorbě kurikula a plánů výuky se považuje právě převedení cílů obecných do konkrétnějších cílů a požadavků na žáka a jeho učení.³³

Druhý princip považuje za předpoklad dosažení žádoucího chování žáka vytvoření bohatých mentálních struktur. Snaží se postihnout vnitřní vztahy učiva, hledá základní pojmy a vztahy mezi nimi, také podobnosti a rozdíly mezi jevy.³⁴

Při didaktické analýze dochází k rozboru učiva, rozboru činností žáků a rozboru vertikálních a horizontálních mezipředmětových vztahů v učivu. Postup při didaktické analýze můžeme rozdělit do následujících etap:³⁵

1. Etapa se zakládá na rozboru obsahu učiva, zkoumá vzdělávací hodnoty v konkrétním tématu, je založena také na určení materiálních a formálních cílů tématu, na rozboru pojmů, vztahů a obsahových vazeb v učivu. Učitelé v tomto případě vycházejí ze standardů základního vzdělávání, z rámcových a školních vzdělávacích programů.³⁶

2. Etapa je založená na rozboru činností, díky kterým žáci pochopí dané učivo a osvojí si ho. Zároveň také dochází k analýze činností žáků, které provádějí za účelem zisku potřebné dovednosti a později i návyku. Během druhé fáze tedy dochází k rozboru sensorických, senzomotorických, pamětních a myšlenkových operací, které probíhají takovým způsobem, aby se osvojené poznatky či operace

³² KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X. s. 141

³³ KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X. s. 141

³⁴ KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X. s. 141-142

³⁵ RVP: *Metodický portál: inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [cit. 2017-02-02]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>

³⁶ RVP: *Metodický portál: inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [cit. 2017-02-02]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>

přeměnily během vyučování na vědomosti, dovednosti, postoje a návyky. Výsledným produktem této operační analýzy jsou učební úlohy žáků.³⁷

3. Etapa spočívá v rozboru vertikálních a horizontálních mezipředmětových vztahů v učivu. Za vertikální vztahy můžeme považovat vztahy mezi jednotlivými ročníky a stupni škol, horizontální vztahy se vyskytují například mezi jednotlivými předměty v jednom ročníku. Učitel by měl hledat vazby a souvislosti v jednotlivých učebních předmětech, tyto vztahy se pak odrážejí především v praktickém využívání vědomostí a dovedností žáků v životě. Žáci často mívají problém najít vztahy mezi poznatky v jednotlivých předmětech a neuvědomují si vzájemné souvislosti. Učitel by se měl snažit vést žáky k objevování a uvědomění si vztahů a souvislostí mezi různými pohledy na určitou skutečnost.³⁸

2 Materiály vzdělávacích obsahů

Za materiály vzdělávacích obsahů můžeme považovat takové materiály a prostředky, které nějakým způsobem určují a ovlivňují proces vzdělávání. Existuje mnoho druhů materiálů a mnoho způsobů předávání vzdělávacích obsahů žákům. Nejčastěji nalezneme vzdělávací obsahy v didaktických textech. Didaktický text může být jakýkoli text, který nese didaktickou informaci. Mezi nejrozšířenější druhy didaktických textů můžeme zařadit učebnice.³⁹ Výhradně učebnici a její analýze bude věnována tato diplomová práce. Učebnice je často doprovázena dalšími školními knihami, které podporují působení učebnice. Například cvičebnice, tedy pracovní sešity, které slouží zejména k procvičení učiva či samostatné činnosti žáků.⁴⁰ Dále slabikáře, které plní specifické funkce při započítí povinného školního vzdělávání. Do školních didaktických textů řadíme i sborníky pramenů či dokumentů. Důležitou součástí především přípravy na proces vzdělávání jsou didaktické příručky. Za didaktické příručky můžeme považovat přehledy učiva, různé seznamy, obsahy školní četby a jiné. Dalším materiálem mohou být sbírky, např. jazykových her,

³⁷ RVP: *Metodický portál: inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [cit. 2017-02-02]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>

³⁸ RVP: *Metodický portál: inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [cit. 2017-02-02]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>

³⁹ PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8. s.44

⁴⁰ KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X. s. 143

matematických úloh či diktátů. V edukačním procesu se často využívají i slovníky, ať už výkladové, překladové nebo slovníky terminologie konkrétních předmětů. Součástí hudební výchovy jsou zpěvníky, tedy textové a notové zápisy písní a hudebních skladeb. V jiných předmětech se často používají atlasy a mapy, konkrétně geografické, historiografické a demografické. Při výuce matematiky, fyziky a chemie ulehčují proces vzdělávání odborné tabulky. Pro nejrůznější předměty a diagnostické účely využíváme testy a testové manuály.⁴¹

Didaktickou funkci ovlivňují i další didaktické prostředky, zejména moderní didaktická technika. Jedná se např. o diapozitivy, magnetofonové nahrávky, filmy, videozáznamy, počítačové programy nebo výukové a populárně-naučné pořady.⁴²

Učebnice také existují v atraktivnější podobě, elektronické. Často jsou rozděleny do části výkladové, procvičovací a kontrolní – testovací. Tyto elektronické programy spadají pod audiovizuální média. Propojují verbální text s prostředky vizuálními, zvukovými a počítačovými efekty.⁴³

V době stále dokonalejších technických prostředků pro učení a vyučování se častěji využívá virtuální učební prostřední. Jedná se o síť, kterou lze využít téměř na všech počítačích v rámci dané vzdělávací instituce. Po přihlášení žáci získají instrukce potřebné pro jejich samostatnou práci. Výsledek jejich práce je poté hodnocen také přes počítač, zároveň je možné sledovat celkový vývoj žákova učení. Na síti mezi sebou tedy společně komunikují žáci a učitelé. Za virtuální učební prostředí můžeme považovat e-learning.⁴⁴

Pro učení a vyučování v dnešní době stále častěji využíváme internet. Materiály zde můžeme získat většinou zadarmo. Pocházejí od ministerstva, firem, organizací, dále je poskytují sdružení, neziskové organizace, ale také odborníci.⁴⁵

⁴¹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-8593149-4. s.16-17

⁴² SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7. s.103

⁴³ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-8593149-4. s.15

⁴⁴ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4. s.379

⁴⁵ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4. s.378-379

Pedagogickým pracovníkům, školám i odborné široké veřejnosti pomáhají při učení a vyučování internetové portály. Např. portál DUMy.cz nabízí pomoc při tvorbě, sdílení a archivaci didaktických materiálů v digitální podobě. Díky portálu vznikla pedagogická komunita, která si vzájemně sdílí výukové materiály. Klade si za cíl obohacení uživatelů o nové informace a poznatky, pomoc a inspiraci při tvorbě nových výukových materiálů.⁴⁶ Informační a metodický portál určený především pro učitele občanské výchovy se nazývá Občankáři.cz. Tato asociace podporuje učitele, slouží k jejich profesnímu rozvoji a otevřené spolupráci.⁴⁷

2.1 Učebnice

Laická veřejnost chápe školní učebnici jako běžnou knížku, která obsahuje text a obrázky, v současnosti pestře barevné, dále grafy či fotografie k danému vzdělávacímu předmětu. Ve skutečnosti má učebnice z odborného hlediska celou řadu definic.⁴⁸ V Pedagogickém slovníku nalezneme následující definici učebnice: „*Jedná se o druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou. Má spoustu typů, přičemž nejrozšířenější je školní učebnice.*“⁴⁹ Průcha definuje učebnici jakožto edukační konstrukt, jako výtvar zkonstruovaný pro účely edukace, či informační pramen, který je přesněji specifikován podle toho, v jakém systému ho použijeme. Průcha řadí učebnici do souboru školních didaktických textů, kam zařazujeme např. cvičebnice, čítanky, slovníky, dějepisné a zeměpisné atlasy, mapy či pracovní sešity.⁵⁰

Učebnici lze dále charakterizovat z několika hledisek. Ve vztahu k učebním osnovám můžeme učebnici považovat za konkretizaci projektu didaktického systému v určeném vyučovacím předmětu. Učebnici lze také definovat jako základní vyučovací a učební prostředek, který konkretizuje výchovné a vzdělávací cíle

⁴⁶ DUMY: *Digitální materiály pro výuku* [online]. [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: <http://dumy.cz/o-projektu>

⁴⁷ *Občankáři* [online]. [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: <http://www.obcankari.cz/kdo-jsou-obcankari>

⁴⁸ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.272

⁴⁹ PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8. s. 258

⁵⁰ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno. Paido, 1998. ISBN 80-8593149-4. s 13-17

učebních osnov, určuje rozsah a obsah učiva a nabízí podklady pro rozvoj intelektuálních a praktických dovedností, jež jsou vymezeny právě učebními osnovami. Vzhledem ke vztahu k procesu výuky můžeme učebnici definovat jako obecný model scénáře vyučovacího procesu. Dále se dá učebnicí zabývat z hlediska pedagogické komunikace, v tom případě lze učebnici definovat jako prostředek komunikace žáka či učitele s učivem.⁵¹

Vývoj učebnice

Učebnice mají dlouhou historii, lze je řadit mezi nejstarší produkty lidské kultury. Byly využívány ještě dávno před tím, než byl vynalezen knihtisk v 15. století. První zmínky o učebnicích nalézáme z dob starověké Asýrie, Babylonu, Egypta nebo Číny, několik tisíc let před naším letopočtem. Byly vyryty klínovým písmem do hliněných destiček nebo psány na pergamenové svitky. Většinou poskytovaly instrukce pro náboženské obřady, ale i pro astronomická měření. Obsahovaly i poučení o vznikajících vědeckých oborech, jako byla aritmetika, geometrie či medicína. V antickém Řecku a Římě se pravděpodobně učebnice běžně používaly v tehdejších školách. Mezi nejznámější patří zřejmě dílo Marca Fabia Quintiliana: *Základy rétoriky*. Intenzivní rozvoj školních učebnic poté umožnil Gutenbergův vynález knihtisku v 15. století.⁵²

Za významnou českou osobnost, která věnovala pozornost roli učebnic, můžeme považovat Jana Amose Komenského. Je pokládán za jednoho ze zakladatelů teorie a tvorby moderních školních učebnic. Jan Amos Komenský je uznáván zahraničními pedagogickými odborníky. Mezi nejvýznamnější díla patří bezesporu *Dvěře jazyků otevřené* z roku 1631 a *Svět v obrazech* z roku 1658. Právě učebnice *Svět v obrazech* bývá považována za průkopnický didaktický prostředek, jelikož propojuje verbální složku učení s obrázky, což je v současných učebnicích běžné. Komenský byl kromě autora učebnic také teoretikem tohoto didaktického prostředku.

⁵¹ KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X. s. 124-215

⁵² PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.270

Požadavky, jak by měl vypadat text učebnice, zkoncipoval ve *Velké didaktice* z roku 1657.⁵³

Moderní pedagogika je dnes schopna přesně formulovat a ověřovat vlastnosti daných učebnic. V souvislosti s tím se rozvinula disciplína – teorie a výzkum učení z textu, která se zabývá mimo školních učebnic i jinými verbálními texty⁵⁴ V současnosti je kvalita učebnic posuzovaná pod garancí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy nezávislými experty. Existuje seznam učebnic, které mají tzv. schvalovací doložku učebnic. Tím je garantovaná určitá kvalita učebnice.⁵⁵ Ovšem na trhu se vyskytují i učebnice, které schvalovací doložku nemají nebo jim byla odmítnuta. Pak je otázkou, zda tyto učebnice splňují požadavky pro použití jako didaktického prostředku pro žáky i učitele. O použití těchto učebnic rozhoduje ředitel školy, který zodpovídá za to, aby dané učebnice splnily vydané podmínky.

Struktura a funkce učebnice

V současnosti můžeme na učebnici nahlížet v různých systémech. Je začleněna nejméně do tří systémů jakožto edukační výtvar. V prvním systému chápeme učebnici jako kurikulární projekt. V obecném pojetí je učebnice součástí kurikulárních projektů, u nás vzdělávacích programů. Jedná se o dokumenty, které obsahují učební plány pro konkrétní druhy či stupně škol. Zároveň formulují výchovně-vzdělávací cíle v jednotlivých předmětech a především určují obsahy vzdělávání v podobě učebních osnov. Učebnice tedy svým obsahem musí korespondovat s obsahem kurikulárních dokumentů. A při analýze učebnice na ni musíme nahlížet právě jako na součást kurikulárních projektů.⁵⁶ Dá se říci, že při pohledu na učebnici jako kurikulární projekt, můžeme učebnici považovat za jakýsi model, s jehož pomocí společnost řídí edukační procesy v prostředí školy. Dle představ vzdělávací politiky země určuje obsahy vzdělávání, které mají být

⁵³ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.270

⁵⁴ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.270-271

⁵⁵ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (MŠMT)

⁵⁶ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.13-14

prezentovány žákům. Učebnice jsou vázány na ideologická a politická přesvědčení dané země. Dokonce bývají považovány za nástroj národní propagandy. To se může objevovat v učebnicích, které se zabývají politickými, ekonomickými nebo právními záležitostmi.⁵⁷

V druhém systému chápeme učebnici jako didaktický prostředek. Za didaktický prostředek v pedagogické teorii považujeme soubor všech prostředků, které fungují při procesu vzdělávání. Jedná se o prostředky nemateriální (např. vyučovací metody) i materiální (např. přístroje, obrazy, zvukové pomůcky, vyučovací automaty)⁵⁸ Na učebnice je nutno nahlížet nejen v souvislosti s kurikulárními projekty, ale také ve vztahu k vlastnostem a fungování jiných didaktických prostředků. Tento pohled je velmi důležitý, obzvlášť v současné době stále dokonalejších technických prostředků pro učení a vyučování. Stále častěji jsou využívány audiovizuální pomůcky, které uplatňují multimediální prezentaci, tedy propojují text, vizuální a zvukové prostředky s počítačovými efekty. Ve srovnání s technickými vymoženostmi audiovizuálních pomůcek nám učebnice může připadat příliš jednoduše či zastarale. Přesto učebnice nemizí ze školní výuky, naopak se rozšiřuje jejich využívání. Tištěné učebnice mají totiž vlastnosti, které jsou nenahraditelné oproti elektronickým učebnicím. Za prvé jsou poměrně lehce dostupné, přenosné a nepotřebujeme k nim žádné technické zařízení. Za druhé jsou rozhodně levnější ve srovnání s výukovými programy, které navíc vyžadují i technická zařízení. Za třetí někteří jedinci nemají kladný vztah k technickým výukovým prostředkům. Proto jsou učebnice stále oblíbené a často využívané.⁵⁹

Třetí systém prezentuje učebnici jako druh školních didaktických textů. V českém prostředí se setkáváme také s termíny učební text, knižní učební pomůcka či školní kniha. Je tedy patrné, že učebnice je jedním druhem didaktických textů a je většinou strukturována jako kniha. Je určena pro účely učení a vyučování. Školní

⁵⁷ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.272-273

⁵⁸ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.276-277

⁵⁹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.14-16

učebnici doprovází řada dalších druhů didaktických textů, kterými je učebnice doplňována. Nejčastěji to bývá pracovní sešit. Nyní učebnice bývá součástí ucelené řady navazujících učebnic pro daný předmět nebo obor. Učebnice mají specifické vlastnosti, vztahují se k jejich struktuře a k vlastnostem učebnicového textu. Tyto podstatné vlastnosti si objasníme v následující části.⁶⁰

Jednotliví autoři uvádějí větší či menší počet funkcí, které školní učebnice plní. Nejčastěji se vymezují tři základní funkce. Tedy funkce prezentace učiva, funkce řízení učení a vyučování a funkce organizační. První zmíněná funkce prezentace učiva klade za úkol předkládat soubor informací uživatelům rozličnými způsoby. Druhá funkce řízení učení a vyučování považuje učebnici za didaktický prostředek, který řídí zároveň žákovo učení a také učitelovo vyučování. Třetí funkce organizační je známá také pod názvem orientační. Znamená to, že učebnice uživatele informuje o způsobech využívání, pomocí obsahu nebo rejstříku. Díky této klasifikaci můžeme poměrně přesně analyzovat učebnice a hodnotit jejich didaktickou vybavenost.⁶¹

Dále můžeme na učebnici pohlížet ve vztahu k subjektům, které učebnice používají. V tomto případě existují funkce učebnice pro žáky a funkce učebnice pro učitele. Pro žáky učebnice představuje pramen, ze kterého se učí, osvojují si poznatky i další složky vzdělávání. Pro učitele jsou učebnice pramenem, se kterým si plánují obsah učiva, jeho prezentaci a hodnocení vzdělávacích výsledků žáků.⁶²

Za nejpodrobnější klasifikaci funkcí učebnice se považuje taxonomie ruského odborníka D. D. Zujeva, který rozlišuje následující funkce. Informační funkce zahrnuje myšlenku, že učebnice vymezuje obsah vzdělávání v rámci daného předmětu nebo oboru vzdělávání. Zaměřuje se i na rozsah a dávkování informací. Transformační funkce spočívá v tom, že učebnice nabízí přepracování odborných informací takovým způsobem, aby tyto přepracované informace byly žákům srozumitelné. Další funkcí je systematizační úloha. V učebnicích je učivo členěno dle daného systému

⁶⁰ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.16-19

⁶¹ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.277-278

⁶² PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.19

do jednotlivých ročníků a stupňů škol, zároveň určuje pořadí částí učiva. Zpevňovací a kontrolní funkce je dána tím, že učebnice nabízí žákům možnost osvojit si určité poznatky a dovednosti, také je procvičovat a kontrolovat jejich osvojení. To probíhá pod vedením učitele. Další funkcí je sebevzdělávací funkce. Učebnice má za úkol podněcovat žáky k samostatné práci s učebnicí, vede je k motivaci a pocitu potřeby poznávání. Díky integrační funkci učebnice dává základ pro pochopení a spojení informací, které se k žákům dostávají z různých zdrojů. Koordinační funkce zajišťuje souhrn při použití dalších didaktických prostředků, jež na učebnici navazují. Učebnice mají také rozvojově-výchovnou funkci. Učebnice totiž napomáhá k vytváření rysů harmonicky rozvinuté osobnosti žáků. Zastoupení vyjmenovaných funkcí může být v různých učebnicích různé, tedy v rozdílné intenzitě a rozsahu.⁶³

Učebnice má kromě uvedených funkcí také specificky členěný systém a strukturu. Jednotlivé části (komponenty) učebnice se navzájem propojují a pomocí specifických vyjadřovacích prostředků plní různé funkce učebnice. Tyto části lze v učebnici identifikovat, analyzovat, a tím ji vyhodnocovat. Strukturálním komponentem učebnice je jistý soubor prvků, který je v blízkém vztahu s jinými komponenty učebnice. Dohromady tvoří ucelený systém, má jasně danou formu a své funkce uskutečňuje skrze vlastní prostředky. Učebnice v rámci své struktury obsahuje složku textovou a složku mimotextovou, obě složky jsou dále strukturovány do specifických komponentů.⁶⁴

2.2 Soudobé pojetí učebnice

Učebnice jsou vedle jazykového projevu učitele hlavním nosičem, pomocí kterého se zprostředkovávají určité obsahy pro vzdělávací účely. Realizace těchto účelů samozřejmě záleží na vlastnostech učebnice.⁶⁵ Kvalitní učebnice pak bývají „zlatým dolem“ různých prospěšných prací. Přesto ve školách různých stupňů i zaměření žáci nezajdou do knihovny a některé učebnice na konci školního roku vracejí neotevřené.

⁶³ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.19-20

⁶⁴ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.21

⁶⁵ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.280

Naopak jiné učebnice jsou používány tak intenzivně, že je třeba je na konci školního roku vyměnit. Ještě nedávno se používání učebnic a učení z textu, s výjimkou vysokých škol, považovalo za zastaralé. Nyní se však učitelé k této metodě znovu uchylují. Možná i díky tomu, že se v současnosti více využívají samostatné práce a projekty. Někteří učitelé ji systematicky využívají při samostatných pracích nebo když dávají žákům instrukce obsahující základní fakta.⁶⁶

V praxi se setkáváme s různými přístupy k učebnici, záleží na konkrétních učitelích a předmětech. Někteří učitelé, většinou zkušenější, využívají učebnice jen zřídka. Převážně z nich kopírují příklady odborných textů, které souvisejí s konkrétní látkou. Další učitelé naopak učebnice využívají hojně. Jedná se především o začínající učitele, kteří se o ně opírají při tvorbě a přípravě vyučovacích hodin. Učebnici používají rozličně dlouhou dobu, dokud si nevytvoří vlastní vyučovací pomůcky. Stejně tak v některých předmětech se učebnice využívají hojněji, pro jiné předměty naopak není jejich použití natolik důležité a podstatné.

Učebnice a žáci

Učebnice jsou přednostně vytvářeny pro žáky. Proto je důležité se zaměřit především na to, co přesně žáci s učebnicemi dělají, k jakým činnostem je využívají a jaký mají vztah k jednotlivým učebnicím. Je ovšem zřejmé, že mnoho činností i názorů je ovlivněno učiteli a jejich vztahu k učebnicím.⁶⁷ O způsobu používání učebnice ve vyučovacím procesu totiž rozhodují učitelé. Ovšem záleží také na cílech a charakteru vyučovacího předmětu a taktéž na charakteru učebnice. Dále jejich využití může být ovlivněno cíli, jež si učitel vytyčí ve vyučovacím procesu, tedy naučit žáky pracovat s textem. Můžeme žáky např. naučit číst s porozuměním, vypracovat si výpisky, osnovu textu, dokázat sdělit hlavní myšlenku či převyprávět text vlastními slovy.⁶⁸

⁶⁶ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4. s.283

⁶⁷ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.108

⁶⁸ KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X. s. 143

Už v 80. letech u nás byla provedena různá šetření, která měla za úkol zjistit způsob používání učebnic žáky. Zajímavé šetření s názvem *Učebnice jako komunikátor provedla* Eva Hájková v roce 1986. Autorka zastávala názor, že pokud chceme správně posuzovat působení učebnice na žáka, musíme vědět, kdy a jak s učebnicí přichází do styku. Postihnout faktický stav používání učebnic ve škole i mimo ni předpokládá široký výzkum.⁶⁹ V současnosti žáci využívají učebnice v případě, že si chtějí doplnit poznámky z učitelova výkladu. Žáci mohou dostat za úkol si sami zpracovat výpisky z probrané látky přímo z učebnice. Ovšem z praxe i z výzkumů je patrné, že se mnozí žáci špatně orientují v textu a neumí postihnout hlavní myšlenku či text převyprávět vlastními slovy.⁷⁰ Dalším způsobem využití učebnice je zpracování domácích úkolů. Velmi často učitel zadá úkol, jehož odpovědi mohou žáci najít v učebnici. Starší žáci už si z učebnice mohou připravit referát či podobné materiály, které dále předají spolužákům.

Abychom došli k naplnění vytyčených cílů, potřebujeme samozřejmě učebnice, které jsou svým zpracováním vyhovující.⁷¹

Učebnice a učitelé

Učebnice mají kromě žáků ještě jednu skupinu uživatelů, kterou jsou učitelé. Školní učebnice totiž představují základní didaktický prostředek pro pedagogickou práci učitele, ale také kurikulární projekt. Jsou hlavním zdrojem obsahu vzdělávání pro žáky a zároveň zdrojem pro plánování výuky učiteli i pro realizaci vyučovacích činností učitele. Při přípravě vyučovací hodiny je hlavní částí výběr učiva a výběr učebních činností, které žáci budou s učivem provádět. Učebnice tedy mohou sloužit jako návod, co a jakým způsobem učit. Právě učitelé jsou považováni za konstruktéry kurikula, protože žákům zprostředkovávají dané obsahy učiva. Tento úkol není snadný, učitel totiž musí vzdělávací obsahy přizpůsobovat konkrétním potřebám žáků.⁷²

⁶⁹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.108-109

⁷⁰ KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X. s. 144

⁷¹ KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X. s. 144

⁷² PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.293

Existuje mnoho výzkumů učebnic, které vypovídají o tom, co učitelé s učebnicemi dělají a jaké vůči nim zastávají postoje. Analýzy o vztahu učitelé – učebnice se týkají především tří oblastí. První oblastí jsou účely, ke kterým učitelé učebnice využívají. Za druhé se jedná o činnosti, které s učebnicemi učitelé vykonávají. Třetí oblast se týká postojů a hodnocení učebnic z pohledu učitele.⁷³

Výzkumy zaměřené na učitele a jejich plánování a realizaci výuky se u nás prováděly už v 80. letech. Toto šetření bylo zaměřeno na 101 učitelů druhého stupně základních škol, většinou s dlouhodobou praxí. Z výzkumu vzešly výsledky, že většina učitelů používá učebnici jako primární zdroj informací pro plánování výuky. Přičemž další materiály, které jsou určeny výhradně pro učitele, nejsou zdaleka využívány tak často. Podle výpovědí učitelů učebnice využívají ve vysoké míře, zhruba 74 %. Velké rozdíly můžeme spatřovat v různých vyučovacích předmětech.⁷⁴

2.3 Didaktická vybavenost učebnic

Didaktická vybavenost učebnic patří k základním pojmům Teorie a výzkumu učení z textů. Můžeme vyhodnocovat míru didaktické vybavenosti na základě obsazení hlavní funkce učebnice, a to být vzdělávacím médiem. Tuto hlavní funkci tvoří několik strukturních komponentů, které mají různé povahy a různé funkce. Didaktická vybavenost učebnic předurčuje její efektivnost v procesu. To znamená, jakým způsobem bude učebnice používána ve vzdělávacích procesech, ať už ve škole či při domácí přípravě. Proto je žádoucí u každé učebnice zjišťovat míru didaktické vybavenosti. Především ještě před tím, než se učebnice vytisknou a vypustí k používání ve školách.⁷⁵

V současnosti se na učebnice často nahlíží jen z hlediska obsahu. Ten se posuzuje v souladu s kurikulárními projekty, osnovami. Další hledisko hodnocení je, zda učebnice koreluje s ideovými názory politického zřízení země. Už méně

⁷³ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.111

⁷⁴ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.294

⁷⁵ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.94

zastoupeno je hledisko, zda učebnice obsahuje vlastnosti, které by jí zajistily využívání z řad žáků. To znamená, zda je učebnice přiměřeně vybavena jako didaktický prostředek. Tuto didaktickou vybavenost učebnic můžeme zjišťovat a měřit určitým způsobem.⁷⁶ Měření můžeme vykonávat pomocí analytického nástroje, tedy míry didaktické vybavenosti učebnic. Míru zakládáme na rozsahu strukturních komponentů. Vyhodnocení poté vyjádříme kvantitativními koeficienty. V struktuře učebnice můžeme nalézt celkem 36 komponentů. Každý z nich má určitou funkci a způsob vyjádření. Popisujeme vyjádření verbální nebo obrazové. Pomocí většího či menšího zastoupení lze popsat jakoukoli učebnici.⁷⁷ Níže přikládám celkový soubor všech komponentů.

I. Aparát prezentace učiva

(A) verbální komponenty

1. výkladový text prostý
2. výkladový text zpřehledněný (schémata, tabulky k výkladu učiva)
3. shrnutí učiva k celému ročníku
4. shrnutí učiva k tematickým celkům
5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku
6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky)
7. poznámky a vysvětlivky
8. podtexty k vyobrazením
9. slovníčky pojmů, cizích slov s vysvětlením

(B) obrazové komponenty

1. umělecká ilustrace
2. nauková ilustrace (schematické kresby, modely)
3. fotografie
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy
5. obrazová prezentace barevná (použití nejméně jedné barvy odlišné od barvy běžného textu)

⁷⁶ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.278

⁷⁷ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.94

II. Aparát řídicí učení

(C) verbální komponenty

1. předmluva pro žáky (úvod)
2. návod k práci s učebnicí pro žáky nebo učitele
3. celková stimulace (podněty k zamyšlení, otázky před celkovým učivem ročníku)
4. stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky v průběhu témat)
5. odlišení úrovní učiva (základní - rozšiřující)
6. otázky a úkoly za tematickými celky
7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, pozorováním)
10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky
12. prostředky a instrukce pro sebehodnocení žáků (testy)
13. výsledky úkolů a cvičení (řešení)
14. odkazy na jiné zdroje informací (doporučená literatura)

(D) obrazové komponenty

1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, úkoly, pravidla, cvičení)
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu
3. užití zvláštního písma pro určité části verbálního textu (tučné písmo, kurzíva)
4. využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky

III. Aparát orientační

(E) verbální komponenty

1. obsah učebnice
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)⁷⁸

Didaktická vybavenost se hodnotí na základě výskytu uvedených komponentů. Ze zjištěných hodnot se poté vypočítávají dílčí koeficienty a celkový koeficient.

⁷⁸ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.141-142

Všechny koeficienty mohou získat hodnoty v rozmezí 0-100 %. Čím vyšší je hodnota koeficientu, tím vyšší je i didaktická vybavenost učebnice. Výhodou této metody je její univerzálnost, lze ji použít pro učebnice různého předmětu či ročníku.⁷⁹ Často však není třeba využívat všech 36 komponentů.

Dalším hlediskem v posuzování učebnic je výběr učiva v učebnicích. Je důležité určit, jaké učivo je základní, jaké vedlejší či doplňkové. Zároveň bychom měli sledovat rozvíjení pojmů, jejich vztahů a struktur. Podstatné je také sledovat vývojové zvláštnosti jednotlivých žáků, jejich zkušenosti, vědomosti a možné obtíže při učení. Kvalitní učebnice řeší mezipředmětové vztahy a promýšlí otázky s nimi spojené. Pokud bude učebnice obsahovat všechna tato kritéria, dá se říct, že podpoří činnost učitele i žáka ve vzdělávacím procesu.⁸⁰

Při přípravě učebnice je často využíváno hledisko axiologické. Zaměřuje se na výběr učiva, který bude zdůrazňovat etické pojetí vyučování dané látky a bude rozvíjet hodnotové orientace žáků. V současnosti se na učebnice klade požadavek, aby se stala nositelem obsahu vzdělávání, ale také prostředkem řízení učení žáků. Příčinou zásadní změny ve vnitřní struktuře učebnice se stal fakt, že učení žáků je založené na jejich vlastní aktivní činnosti. Nově se tvoří vztahy mezi obsahem textu a obrazovými komponenty učebnice. Ve větší míře jsou v učebnicích zahrnuty funkce cvičebnice. Obsahují totiž úkoly pro samostatnou činnost žáků. Dané úkoly předpokládají základní zkušenost a praktické dovednosti a slouží k obohacení a prohlubování dosažených zkušeností. Autoři učebnic stále častěji vedou k využití nových organizačních forem vyučování. Současné učebnice rovněž rozvíjejí komunikaci mezi žáky a učebnicí.⁸¹

Neméně důležitou vlastností učebnice se stává obtížnost didaktického textu, protože využívání učebnice záleží především na samotném textu, jeho obsahu i způsobu komunikace. Termín obtížnost didaktického textu můžeme vymezit jako

⁷⁹ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.279

⁸⁰ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7. s.104

⁸¹ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7. s.104

soubor objektivních vlastností, které se vyskytují v kterémkoliv učebním textu. V procesu učení ovlivňují chápání, vnímání a zpracování informace jedincem, který se z textu učí.⁸²

Obtížnost textu lze zjišťovat, měřit, analyzovat a vyhodnocovat pomocí objektivních procedur. Tyto analýzy obtížnosti se provádějí především z praktického důvodu. Ukazují, že vlivy na obtížnost textu jsou různorodé a je jich mnoho. Hodnotí se vlastnosti obsahové, jazykové i neverbální. Vlastnosti textu se pak vyjadřují pomocí kvantitativních parametrů obtížnosti, zařazují se do vzorců pro výpočet obtížnosti didaktického textu. Existují vzorce obtížnosti jednoduché a nenáročné na zpracování, ale také složitější a pro využití v praxi méně vhodné.⁸³ Používají se pro nejrůznější účely. Můžeme zjišťovat obtížnost učebnic v konkrétních předmětech a ročnících škol, vyhodnocuje se obtížnost učebnic cizích jazyků a také se určuje míra funkční gramotnosti jedinců po dokončení školy.⁸⁴

V současnosti nalezneme mnoho metod a technik, které mají za úkol zjistit míru obtížnosti didaktického textu. Existují analýzy, které se věnují učebnicím v různých jazycích. Dále je rozdělujeme na dvě skupiny podle druhů výzkumného postupu. První metodou je lingvisticko-quantitativní, kde se obtížnost učebnice určuje na základě výskytu a uspořádání měřitelných jednotek verbálního textu, např. odborných termínů, struktur vět, tematických posloupností. Na druhé straně stojí subjektivní metody evaluace. Tato metoda spočívá v dotazování nějakých skupin subjektů, odborníků nebo učitelů a žáků. Obtížnost textu může být hodnocena na základě vzájemného porovnávání či pomocí hodnotící škály.⁸⁵

Podle výzkumů se v současnosti často vyskytuje problematika přetěžování učebnic. Jedná se o přetěžování z hlediska kvantitativního (množství pojmů, termínů

⁸² PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.56

⁸³ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.56-57

⁸⁴ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.284

⁸⁵ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4. s.57

a faktů) a z hlediska kvalitativního (neúměrná náročnost textu, složité odborné vyjadřování).⁸⁶ Některé učebnice obsahují příliš velké množství textu, který je navíc nepřiměřeně úměrný věku žáků. Stane se, že obtížnost textu v některých učebnicích pro mladší žáky je vyšší než v učebnicích pro starší žáky. Učebnice by v žácích měla vyvolávat aktivitu, která je dovede k dosažení kognitivních cílů. Mnohé učebnice však neposkytují žákům učební úlohy na různých stupních kognitivní náročnosti.⁸⁷ Učebnice má obsahovat text zcela jasný, přizpůsobený věku a vývoji žáků, zároveň její styl psaní má odpovídat vytržbenosti jazykové formy.⁸⁸

3 Zdravověda

Na začátek je třeba vysvětlit pojem zdraví. Zdraví představuje jednu z nejdůležitějších hodnot lidského života. Díky zdraví můžeme naplno užívat možností života, můžeme pracovat, můžeme si plnit různá přání i uskutečňovat své životní cíle a plány. Zdraví je tedy jednou z podmínek smysluplného života, je základním předpokladem pro aktivní a spokojený život. Zdraví není důležité jen pro konkrétního člověka, nýbrž má i hodnotu společenskou. Přispívá k rozvoji společnosti z hlediska hospodářského a sociálního. Člověk je součástí lidské společnosti a vzájemné vztahy v lidském společenství také výrazně ovlivňují zdraví. Proto i společnost pečuje o zdraví.⁸⁹

Zdraví není pouze stav nepřítomnosti nemoci. Světová zdravotnická organizace vymezila zdraví jakožto vyvážený stav tělesné, duševní a sociální pohody. Tyto tři vlastnosti jsou vzájemně provázané a propojené. Jelikož pohodu pociťuje každý jedinec jiným způsobem, je zdraví považováno za subjektivní a jeho podoba je u každého člověka jedinečná. Pro dobu dospívání se definice zdraví ještě dále specifikuje. Zdraví v tomto období zahrnuje také úspěšný vstup do období dospělosti a nepřítomnost rizikového chování. Zdraví je ovlivněno mnoha aspekty,

⁸⁶ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7. s.105

⁸⁷ KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X. s. 144

⁸⁸ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7. s.105

⁸⁹ MACHOVÁ, Jitka., KUBÁTOVÁ, Dagmar. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2715-8. s.12

např. životním stylem, zdravotně preventivním chováním, kvalitou vztahů ve společnosti nebo kvalitou životního prostředí.⁹⁰

Zdravím a jeho aspekty se zabývá zdravotně preventivní výchova, známá též jako výchova ke zdraví. Je součástí snahy o podporu zdraví, snaží se přispět ke zlepšení současného stavu populace.⁹¹ Je také důležitou součástí a jednou z priorit školního vzdělávání. Nyní je obsažena ve schválených vzdělávacích programech pro všechny stupně škol.⁹²

Úkolem výchovy ke zdraví je v žácích utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence, které ovlivňují zdravý život. Je důležité zaměřit se na všechny tři složky zdraví, tedy tělesnou, duševní a sociální. V současné péči o zdraví je třeba se zaměřit na podporu zdraví a na prevenci nemocí. Výchova ke zdraví má v žácích především vyvolat pocit odpovědnosti za svůj život a své zdraví. V žácích vyvolává potřebu hygienických, stravovacích, pracovních a zdravotně orientovaných návyků. Varuje před škodlivými dopady rizikového chování. Radí, jak si zajistit ochranu a jak předejít úrazům a zraněním. Díky výchově ke zdraví si žáci osvojují nové poznatky o rodině, škole, o svých vrstevnících, o přírodě a především o vztazích mezi lidmi navzájem a mezi člověkem a přírodou. Výsledkem by mělo být osvojení si zdravého životního stylu.⁹³

Existují programy a dokumenty, ze kterých výchova ke zdraví čerpá informace a poznatky. Jedním z programů je *Zdraví 21 – zdraví pro všechny do 21. století*, který byl vypracován Zdravotní světovou organizací. Tento program nabízí návod, jak by společnost měla pečovat o zdraví a jeho rozvoj. Nabízí způsob řešení otázek ohledně péče o zdraví. Přičemž každý stát či region si program může přizpůsobit svým vlastním potřebám. Dále u nás výchova ke zdraví vychází ze dvou dokumentů, které schválila vláda České republiky. První dokument se nazývá *Dlouhodobý program*

⁹⁰ MACHOVÁ, Jitka., KUBÁTOVÁ, Dagmar. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2715-8. s.11-12

⁹¹ PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8. s.311

⁹² MACHOVÁ, Jitka., KUBÁTOVÁ, Dagmar. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2715-8. s.11

⁹³ MACHOVÁ, Jitka., KUBÁTOVÁ, Dagmar. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2715-8. s.11

*zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR, Zdraví pro všechny v 21. století. Druhý dokument nese název Akční plán zdraví a životního prostředí ČR.*⁹⁴

3.1 Rámcový vzdělávací program

Rámcový vzdělávací program (RVP) je dokument, který vymezuje výsledky vzdělávání a obsah učiva k jejich dosažení. Jsou vymezeny rámcové vzdělávací programy pro mateřské, základní, střední všeobecně vzdělávací a odborné školy. Škola je povinna soubor učiva obsažený v RVP zařadit do svých školních vzdělávacích programů (ŠVP). Školní programy jsou vytvářeny právě na základě RVP. Školy souhrn učiva obsažený v ŠVP nabízejí k osvojení všem žákům jako povinné.⁹⁵

Ve své práci se dále budu věnovat Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání, konkrétně se zaměřením na 2. stupeň ZŠ. Tématu zdravotní věda se věnuje vzdělávací oblast Člověk a zdraví a částečně oblast Člověk a společnost.

Vzdělávací oblast Člověk a společnost vede žáka k aktivnímu zapojení do života společnosti. Dále k poznání dějinných, sociálních a kulturně historických hledisek lidského života. Podporuje žáky v poznávání vývoje společnosti, seznamuje je se společenskými jevy a procesy, které ovlivňují každodenní život jedince i celé společnosti. Vytváří pozitivní postoje občanů a podporuje přijetí hodnot demokratické Evropy. Za důležitý fakt považujeme, že vychovává k toleranci a respektování lidských práv. Podporuje rovnost mezi muži a ženami. Vede k úctě a ochraně přírodního i kulturního prostředí a uměleckých a kulturních hodnot. Tato vzdělávací oblast učí žáky využívat dovednosti a poznatky o společnosti a mezilidských vztazích. Podporuje žáky v hledání řešení, vyvozování závěrů a využití v reálném životě. Vzdělávací oblast Člověk a společnost navazuje na oblast Člověk a jeho svět a provazuje zároveň i jiné oblasti. Dělí se na dva vzdělávací obory: Dějepis a Výchova k občanství.⁹⁶ My se dále budeme zabývat oborem Výchova k občanství.

⁹⁴ MACHOVÁ, Jitka., KUBÁTOVÁ, Dagmar. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2715-8. s.11, 269

⁹⁵ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7. s.100-101

⁹⁶ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

Výchova k občanství podporuje orientaci žáků v sociální realitě a vede k lepším společenským vztahům. Zároveň umožňuje poznat svou vlastní osobnost i osobnost lidí kolem nás, také pomáhá pochopit naše i cizí chování a jednání. Vede k poznání vztahů v rodině i v širší společnosti a k zapojení do občanského života. Seznamuje žáky s mravními principy a pravidly společenského života, učí žáky nést odpovědnost za své názory, chování, jednání i jejich důsledky. A především se snaží povzbudit k aktivnímu zapojení do života demokratické společnosti.⁹⁷ Jelikož zdraví má společenskou hodnotu a lidská společnost a mezilidské vztahy ovlivňují zdraví jedince, je tedy patrné, že se zdravotní výchovou lze zabývat právě ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost.

Přesto více zaměřenou vzdělávací oblastí na zdravotní výchovu je oblast Člověk a zdraví. Žáci se díky oblasti snaží pozitivně ovlivňovat zdraví ve svém životě. Učí žáky poznávat se jako živé bytosti, pochopit hodnotu zdraví a důležitost ochrany zdraví a prevence. Tím, že žáci poznávají hlavní životní hodnoty, si k nim vytvářejí postoje a jednají aktivně v souladu s nimi. Žáci se také dozvídají o možném nebezpečí, které by ohrožovalo jejich zdraví a učí se zdraví zachovat či posílit. Zároveň v nich vyvolává odpovědnost za zdraví vlastní i ostatních lidí ve společnosti. Učitel by měl žáky správně motivovat k naplnění uvedených cílů a vyvolat v nich zájem o problematiku zdraví.⁹⁸

Ve vzdělávací oblasti Člověk a zdraví jsou nutné zvláště praktické dovednosti, které využijeme v modelových situacích i v běžném školním životě. Žáci by tedy ve škole měli vidět to, co se o zdraví učí a co potřebují. Důležitý je také učitel, který by žákům měl jít příkladem, měl by jim pomáhat a vytvářet ve škole potřebnou atmosféru. Dále klade důraz na samostatnost a odpovědnost žáků v souvislosti se zdravím, na jejich jednání či rozhodování. Vzdělávací oblast tímto způsobem podporuje aktivní přístup žáků k podpoře i ochraně zdraví. Oblast Člověk a zdraví se dále dělí na vzdělávací obor Výchova ke zdraví a obor Tělesná výchova. Přesahy

⁹⁷ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

⁹⁸ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

oblasti prolínají i do ostatních vzdělávacích oblastí a do školního života.⁹⁹ V mé diplomové práci se dále budeme věnovat vzdělávacímu oboru Výchova ke zdraví.

Výchova ke zdraví se zabývá člověkem a preventivní ochranou jeho zdraví. Vede žáky k rozvoji a ochraně zdraví ve všech svých částech, v dimenzi fyzické, psychické i sociální. V žácích podporuje návyky hygienické, stravovací, pracovní i zdravotně preventivní. Učí žáky předcházet ohrožení v každodenním životě. Získávají informace a poznatky o rodině, škole, vrstevnících a vzájemných vztazích ve společnosti. Učí se rozhodovat se zaměřením na zdravotní potřeby a především ve prospěch zdraví. Vzdělávací obor Člověk a zdraví navazuje na vzdělávací oblast Člověk a jeho svět a úzce souvisí s průřezovým tématem Osobnostní a sociální výchova.¹⁰⁰

Téma zdravotní výchovy tedy prolíná vzdělávací oblast Člověk a společnost a oblast Člověk a zdraví, diplomová práce se bude tímto propojením zabývat. Na školách v České republice je zdravotní výchova nejčastěji zařazována jako mezipředmětové téma. Spíše výjimečně se vyučuje v rámci samostatných nepovinných nebo volitelných předmětů.¹⁰¹ Nabízí se téma zařadit do výuky předmětu občanská výchova. Je však možné uspořádat samostatný projekt zaměřený na výchovu ke zdraví, seminář či kurz. K většímu působení výchovy ke zdraví rozhodně přispívá i prostředí školy a vhodná atmosféra. Je však třeba využívat i jiné možnosti, např. divadelní představení či filmy v kině, přednášky, besedy, výukové programy nebo naučné televizní pořady.

3.2 Cíle zdravotní výchovy

Každá vzdělávací oblast má své vlastní cílové zaměření. Vedou žáka k vytvoření a rozvoji klíčových kompetencí. Cíle jsou přesně formulovány konkrétními požadavky na žáka. Toto jsou cíle vzdělávací oblasti Člověk a společnost, které mohou souviset s výchovou ke zdraví:

⁹⁹ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

¹⁰⁰ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

¹⁰¹ PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8. s.311

- odhalovat kořeny společenských jevů, dějů a změn, promýšlet jejich souvislosti
- utvářet pozitivní hodnotový systém s ohledem na historickou zkušenost
- rozlišovat mýty a skutečnosti, rozpoznávat projevy a příčiny subjektivního výběru a hodnotit fakta ve snaze o objektivní posouzení společenských jevů
- rozvíjet orientace v mnohotvárnosti sociokulturních, etických i ekonomických faktů, které tvoří rámec každodenního života, poznávat a posuzovat každodenní situace a události ve vzájemných vztazích
- vytvářet vědomí identity vlastní i druhých lidí, rozvíjet realistické sebepoznávání a sebehodnocení, akceptovat osobnost vlastní i druhých lidí
- rozeznat názory a postoje, které ohrožují lidskou důstojnost nebo odporují základním principům lidského soužití, zvyšovat odolnost vůči manipulaci
- vhodnými prostředky komunikace vyjadřovat vlastní myšlenky, city, názory a postoje, zaujímat a obhajovat vlastní postoje a obhajovat svá práva¹⁰²

I vzdělávací oblast Člověk a zdraví má svá vlastní cílová zaměření a pomáhají utvářet a rozvíjet klíčové kompetence žáků. Cíle pro základní vzdělávání jsou formulovány následovně:

- uvědomit si, že zdraví je nejdůležitější životní hodnota
- chápat zdraví jako vyvážený stav tělesné, duševní i sociální pohody a vnímat pocity radosti z činností, které jsou podpořené pohybem, prostředím a atmosférou příznivých vztahů
- poznat člověka jako biologického jedince závislého na vlastním jednání a rozhodování, na úrovni mezilidských vztahů i na kvalitě prostředí
- orientovat se v názorech na to, co je zdravé, co zdraví přispívá či co ho naopak poškozuje a ohrožuje
- používat preventivní opatření pro ovlivnění zdraví v každodenním životě, upevňovat způsoby rozhodování a jednání se zaměřením na aktivní podporu zdraví v každé situaci
- propojovat činnosti a jednání, které souvisí se zdravím a zdravými vztahy mezi lidmi, se základními etickými a morálními principy
- považovat zdatnost, dobrý fyzický vzhled i duševní pohodu za důležitý předpoklad pro výběr profese, partnera i společenských činností

¹⁰² Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

- aktivně se zapojovat do činností, které podporují zdraví a propagovat zdraví prospěšné činnosti ve škole i v obci¹⁰³

Podle mého názoru jsou dané cíle formulované v RVP poměrně obecné a dlouhodobé. Při takto stanovených cílech se účinnost vzdělávání projeví až po delší době. Za nedostatek považuji, že výsledky výchovy ke zdraví nemůžeme ověřit ihned po skončení výuky.

3.3 Vzdělávací obsahy zdravovědy

Vzdělávací oblasti se dělí na vzdělávací obory, které se dále dělí na jednotlivé tematické okruhy. Všechny složky na sebe navzájem působí a společně tvoří jeden celek. Jednotlivé tematické okruhy vymezují obsah vzdělávání a zároveň očekávané výstupy žáků, které jsou závazné. V následující části se více zaměříme na tematické okruhy, které souvisejí se zdravovědou.

Vzdělávací obor Výchova k občanství zahrnuje 5 tematických okruhů. Jako první tematický okruh je možno uvést Člověk ve společnosti. Řadíme sem téma naše škola, tedy běžný školní život, základní práva a povinnosti žáků, význam a činnost žákovské samosprávy. Je nezbytné žákům předat myšlenku důležitosti školy pro život. Okruh se věnuje také tématu naše obec, region, kraj i naše vlast. Klade důraz na znalost zajímavých míst a památek. Vede k ochraně kulturních památek, přírodních objektů i majetku. Zabývá se kulturním životem, kulturními hodnotami, tradicemi a zmiňuje také rozmanitost kulturních projevů. Důležitým tématem jsou lidská setkání, žák by měl znát pojem rovnost a nerovnost, měl by být schopen uvést rozdíly mezi lidmi. Téma vede žáky k solidaritě a pomoci lidem v nouzi. Nedílnou součástí tematického okruhu jsou mezilidské vztahy, osobní i neosobní, dále komunikace mezi lidmi. Zabývá se také zásadami lidského soužití. Zaměřuje se na morálku a mravnost, pravidla chování či výhody lidské spolupráce.¹⁰⁴

¹⁰³ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

¹⁰⁴ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

Druhý tematický okruh nese název Člověk jako jedinec. Seznamuje s podobnostmi a odlišnostmi mezi lidmi. Zaměřuje se na projevy chování, prožívání, myšlení a jednání. Zabývá se také vlastnostmi osob, dovednostmi, schopnostmi a charakterem. Zahrnuje téma vnitřní svět člověka, tedy vnímání, prožívání, posuzování skutečnosti, také sebe i ostatních lidí. Zmiňuje důležitost osobních hodnot a sebehodnocení. Do okruhu patří i osobní rozvoj jedince, jeho životní smysl, přizpůsobení se životním změnám. Význam zde hraje i motivace, aktivita a především vůle a osobní kázeň.¹⁰⁵

Dalším tematickým okruhem je Stát a hospodářství, který nemá příliš společného se zdravotědou. Zabývá se majetkem a vlastnictvím. Zahrnuje téma peněz a funkce peněz. Patří sem i výroba, obchod a služby a jejich funkce. Nelze opomenout ani principy tržního hospodářství.¹⁰⁶

Tematický okruh Stát a právo se věnuje právním základům státu, státní správě a samosprávě. Zabývá se principy demokracie, učí o právním řádu České republiky. Klade důraz na základní lidská práva, práva a ochranu dětí. Seznamuje i s možností poškození lidských práv, s šikanou či diskriminací. Okruh obsahuje i téma protiprávního jednání a práva v každodenním životě.¹⁰⁷

Posledním tematickým okruhem jsou Mezinárodní vztahy a globální svět. Zaměřuje se na evropskou integraci, mezinárodní spolupráci a problematiku globalizace.¹⁰⁸

I vzdělávací obor Výchova ke zdraví obsahuje tematické okruhy, které se vzájemně propojují a ovlivňují a dohromady tvoří jeden celek. Zahrnuje učivo týkající se vztahů mezi lidmi a forem soužití. Řeší vztahy mezi dvěma lidmi navzájem, tedy

¹⁰⁵ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

¹⁰⁶ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

¹⁰⁷ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

¹⁰⁸ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

kamarádství, přátelství, také partnerské vztahy, manželství či rodičovství. Dále vymezuje pravidla soužití v komunitě a společenství, v prostředí rodiny, školy, vrstevníků či obce. Zařazujeme sem i téma změn v životě člověka a jejich reflexe. Seznamuje s vývojovými etapami lidského života, zaměřuje se na tělesné, psychické i společenské změny. Nechybí ani pohled na sexuální dospívání, reprodukční zdraví a problémy s tím spjaté.¹⁰⁹

Významným tematickým okruhem je zdravý způsob života a péče o zdraví. Řadíme sem problematiku výživy a zdraví, tedy zásady zdravého stravování nebo poruchy příjmu potravy. Dále se zabývá tělesnou i duševní hygienou, zásadami hygieny a zdůrazňuje význam pohybu pro zdraví. Obsahuje i téma režim dne nebo ochrana před přenosnými i nepřenositelnými chorobami, chronickým onemocněním a úrazy. Klade důraz na bezpečné způsoby chování, preventivní a lékařskou péči a vede k zodpovědnému chování v situacích, které mohou vést k úrazu či jinému ohrožení na životě.¹¹⁰

Jiný tematický okruh představuje rizika ohrožující zdraví a jejich prevenci. Zahrnuje téma stres a jeho vliv na zdraví, přináší techniky k překonání únavy, stresových situací a k posílení psychické odolnosti. Zabývá se civilizačními chorobami, zdravotními riziky a hlavně prevencí a lékařskou péčí. Seznamuje s auto-destruktivní závislostí. Zmiňuje rizika návykových látek, patologického hráčství a závislosti na počítači. Obsahuje téma individuálního násilí, zneužívání a sexuální kriminality. Sem patří projevy šikany i jiné formy násilí, sexuální zneužívání dětí a odborná pomoc. Dále vede k bezpečnému chování. Zaměřuje se na komunikaci s vrstevníky a cizími lidmi, na přítomnost v rizikovém prostředí a v konfliktních situacích. Pro bezpečnost a ochranu zdraví je důležité dodržovat pravidla. Pravidla bezpečnosti se týkají pohybu ve škole, v dopravě i při různých činnostech. Nalezneme

¹⁰⁹ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

¹¹⁰ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

zde i podnět pro výuku o manipulativní reklamě a informacích, taktéž o ochraně člověka během mimořádných situací.¹¹¹

Další tematický okruh se týká hodnoty a podpory zdraví. Zabývá se pojetím člověka ve zdraví, základními lidskými potřebami a nemocemi. Vede k podpoře zdraví, k prevenci a k odpovědnosti jedince za zdraví. Seznamuje žáky i s podporou zdraví v komunitě a programy pro podporu zdraví.¹¹²

Posledním tematickým okruhem je osobnostní a sociální rozvoj. Zahrnuje téma sebepoznání a sebepojetí, tedy vztah k vlastní osobě i k ostatním lidem. Zabývá se seberegulací, sebekontrolou a sebeovládáním. Pomáhá zvládat problémové situace, stanovit si své cíle a způsob k jejich dosažení. Podporuje psychohygienu pro předcházení a zvládání stresových okamžiků. Věnuje se mezilidským vztahům, komunikaci a kooperaci. Klade důraz na respekt vůči sobě i druhým, empatii a podporu dobrých vzájemných vztahů. Vede k aktivnímu naslouchání, k efektivní a asertivní komunikaci a především kooperaci. Neméně důležité je také téma morálního rozvoje. Rozvíjí rozhodovací dovednosti, dovednosti pro řešení problémů ve vztazích mezi lidmi. Má za úkol vést k zaujímání hodnotových postojů a k pomáhajícímu a prosociálnímu chování.¹¹³

¹¹¹ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

¹¹² *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

¹¹³ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Rámcové vzdělávací programy* [online]. [cit. 2017-03-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

II. Praktická část

1 Výzkum

Výzkum je instrumentální aparát, který naplňuje pedagogickou teorii pomocí dat a poznatků o konkrétní realitě. Teorie i výzkum se vzájemně doplňují a podmiňují. Pokud má jít o skutečnou vědu, jedna složka bez druhé nemůže plně fungovat.¹¹⁴ My se dále zaměříme především na výzkum učebnic a internetového portálu. Tyto výzkumy se obecně zaměřují na různé oblasti. Nalezneme výzkumy uskutečněné v rámci kurikula, analýzy výuky ve škole, hodnocení výuky pro účely škol a učitelů.¹¹⁵

Výzkumy učebnic ukazují, že každá učebnice je jedinečná. Některé učebnice při porovnání obsahují stejné, podobné či rozdílné komponenty a uspořádání. Z pohledu didaktické vybavenosti jsou některé bohatší a propracovanější, jiné naopak chudší. I témata obsažená v učebnicích se mohou lišit a mohou být zastoupena v různé míře. Výzkum se proto zabývá právě zastoupením tématu výchova ke zdraví a jeho pojetím v učebnicích a na internetovém portálu.

Prezentace tematiky zdraví v učebnicích a jiných materiálech je ovlivněna více faktory. Jedním z faktorů je oblast oborových didaktik školních předmětů, které souvisejí s výchovou ke zdraví. Dalším faktorem jsou rámcové vzdělávací programy a školní vzdělávací programy. V neposlední řadě záleží také na autorech učebnic. V jednotlivých učebnicích se může strukturace obsahu vzdělávání výrazně lišit.¹¹⁶

¹¹⁴ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5. s.424

¹¹⁵ HROZOVÁ, Markéta. Výchova ke zdraví v učebnicích 1. stupně ZŠ: výsledky analýzy didaktického aparátu učebnic prvouky/přírodovědy. *Pedagogická orientace: Vědecký časopis České pedagogické společnosti*. 2015, 25(2), s.250

¹¹⁶ HROZOVÁ, Markéta. Výchova ke zdraví v učebnicích 1. stupně ZŠ: výsledky analýzy didaktického aparátu učebnic prvouky/přírodovědy. *Pedagogická orientace: Vědecký časopis České pedagogické společnosti*. 2015, 25(2), s.251

1.1 Vymezení zkoumané problematiky

Vzdělávací obor Výchova ke zdraví má multidisciplinární charakter, proto je třeba na něj nahlížet z holistického pohledu. Holismus se vyznačuje názorem, že na systém nemůžeme nahlížet jen prostřednictvím jeho částí. Celek je důležitější než jeho části a skutečnost lze pochopit pouze jako větší celek, ne skrze její jednotlivé části. Díky celostnímu pohledu na zdraví je holistické pojetí přínosné.¹¹⁷

Na zdraví jedince je třeba nahlížet pouze komplexně, což umožňuje holistický model. V rámci pojetí zdraví existuje několik rovin zdraví. Nalezneme rovinu biologickou, tedy bio-fyzické procesy. Do této složky řadíme např. genetickou výbavu jedince, centrální nervový systém nebo dýchací systém. Dále na zdraví nahlížíme z pohledu psychologického, sem patří percepce, kognice, emoce či sebereflexe. Rovina sociální se zabývá osobnostním a sociálním rozvojem, empatií, kooperací a podporuje rozvoj společenských vztahů. Ekologická rovina zdraví se zaměřuje na sociální, živé a neživé fyzické prostředí. Kontext duchovní (spirituální) je charakterizován pomocí existenciálních procesů, interpretace konečné reality i morálních hodnot, které se týkají pocitu zdraví. Další pohled na zdraví nabízí kontext metafyzický, který zahrnuje symbolickou a abstraktní složku každého jedince. Jednotlivé složky se vzájemně prolínají a ovlivňují.¹¹⁸

Zdraví je vnímáno v co nejširším smyslu, který pomáhá chápat Výchovu ke zdraví v nových perspektivách. Tím dochází k podpoře jedince, jeho osobnosti, potřeb i dovedností. Umožňuje také vnímat a pozitivně využívat možnosti a omezení jedince. Holistické pojetí zdraví se využívá ve výzkumných metodách. Spojuje v sobě jednotlivé kontexty holistického modelu a celistvost při pohledu na prezentaci číva, která se věnuje výchově ke zdraví.¹¹⁹

¹¹⁷ HROZOVÁ, Markéta. Výchova ke zdraví v učebnicích 1. stupně ZŠ: výsledky analýzy didaktického aparátu učebnic prvouky/přírodovědy. *Pedagogická orientace: Vědecký časopis České pedagogické společnosti*. 2015, 25(2), s.251

¹¹⁸ HROZOVÁ, Markéta. Výchova ke zdraví v učebnicích 1. stupně ZŠ: výsledky analýzy didaktického aparátu učebnic prvouky/přírodovědy. *Pedagogická orientace: Vědecký časopis České pedagogické společnosti*. 2015, 25(2), s.252-253

¹¹⁹ HROZOVÁ, Markéta. Výchova ke zdraví v učebnicích 1. stupně ZŠ: výsledky analýzy didaktického aparátu učebnic prvouky/přírodovědy. *Pedagogická orientace: Vědecký časopis České pedagogické společnosti*. 2015, 25(2), s.253-254

1.2 Cíle a metodika výzkumu

Cíle výzkumu

Cílem výzkumu je analyzovat vzdělávací obor Výchova ke zdraví, prezentovaný v učebnicích a na internetovém portálu se zaměřením na vzdělávání žáků 2. stupně ZŠ. Tato analýza se zaměřuje především na obsah učiva, který se týká výchovy ke zdraví. Dalším úkolem výzkumu je zjistit, zda je v didaktickém aparátu učebnic a na internetovém portálu zohledněno holistické pojetí zdraví. Zjištěné výsledky poté porovnáme mezi sebou navzájem, tzn. jednotlivé materiály napříč ročníky i pro shodné ročníky od různých nakladatelství. A dále budeme výsledky komparovat s výchovně-vzdělávacími cíli, které formuluje RVP pro základní vzdělávání.

Výzkumný vzorek

Nabídka pedagogických publikací na našem trhu je poměrně široká. Proto jsem do výzkumu zařadila jen některé publikace a portály, které se více věnují tématu výchova ke zdraví. Pravděpodobně nejvíce učebnic, které obsahují téma zdravověda, vydalo nakladatelství Fraus, Fortuna, SPN – pedagogické nakladatelství a další. V rámci ucelených řad od jednotlivých nakladatelství se zaměříme na učebnice pro všechny ročníky 2. stupně ZŠ. Některé učebnice jsou cíleně věnovány výchově ke zdraví, kdežto v jiných publikacích je jí věnována jen jedna část či kapitola. Do výzkumu jsou zařazeny učebnice občanské výchovy, rodinné výchovy, výchovy k občanství, přímo výchovy ke zdraví či internetový portál věnovaný vzdělávání výchovy ke zdraví. Dalším rozdílem mezi vybranými učebnicemi je fakt, že některé mají udělenou schvalovací doložku učebnic, zatímco jiným tato doložka udělena nebyla nebo již vypršela.

S některými učebnicemi jsem se setkala již při své pedagogické praxi. Práce s danými učebnicemi mi vyhovovala. A to byl jeden z důvodů, proč jsem je do svého výzkumu zařadila. Jednou ucelenou řadou učebnic, která je hojně využívaná na základních školách a kterou jsem při vyučování také používala, je *Občanská výchova, Rodinná výchova: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia* od nakladatelství Fraus.

Metody výzkumu

Pro výzkum jsem zvolila metodu zvanou obsahová analýza. Je definována jako analýza obsahu textu, která zahrnuje metody a pravidla pro určení tematiky daného dokumentu. Slovní popis obsahu je vyjádřen pomocí věcných selekčních údajů. Jedná se o proceduru pro objektivní, systematický a kvantitativní popis obsahu dokumentu. Výzkumný proces se pohybuje na rozhraní metody kvalitativní a kvantitativní. V rámci kvalitativních kategorií (biologická, psychologická, sociální, ekologická, duchovní dimenze pojetí zdraví)¹²⁰ klasifikujeme získané údaje způsobem, který umožňuje jejich statistickou analýzu. Tím se kvantifikují kvalitativní data. Kvantitativním výzkumem však nelze zjistit více, než je známo z kvalitativního výzkumu, ale o čem jsme pouze nevěděli, jakým způsobem je to rozloženo a distribuováno.¹²¹

Zjištěné výsledky poté porovnáme pomocí komparační analýzy. Budeme srovnávat zastoupení kategorií a podkategorií v daných materiálech mezi sebou navzájem, v rámci učebnicových řad i mezi jednotlivými ročníky zkoumaných materiálů. V archu pro každý materiál bude u každé podkategorie uveden symbol v políčku „ano“ nebo „spíše ano“, pokud bude daný materiál obsahovat jednotky příslušné kategorie. Pokud v učebnici nalezneme jen minimum bodů z dané kategorie, bude symbol uveden u políčka „spíše ne“. V případě neobsazení jednotek v dané podkategorii bude uveden symbol v políčku „ne“. Následně dojde ke kvantifikaci obsahové analýzy. Úkolem je zjistit četnost analytických kategorií i podkategorií. Kvantifikace jednotek obsahové analýzy umožňuje zjistit jejich poměrné zastoupení a porovnat zjištěné výsledky v rámci jednotlivých kategorií, jednotlivých ucelených řad i ročníků zkoumaných učebnic.¹²²

Pro vytvoření kategoriálního systému jsem se inspirovala prací Markéty Hrozové: *Výchova ke zdraví v učebnicích 1. stupně ZŠ: výsledky analýzy didaktického*

¹²⁰ HROZOVÁ, Markéta. *Výchova ke zdraví v učebnicích 1. stupně ZŠ: výsledky analýzy didaktického aparátu učebnic prvouky/přírodovědy. Pedagogická orientace: Vědecký časopis České pedagogické společnosti.* 2015, 25(2), s.255

¹²¹ ŠVAŘÍČEK, Roman., ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-73-67-313-0. s.14-16

¹²² HROZOVÁ, Markéta. *Výchova ke zdraví v učebnicích 1. stupně ZŠ: výsledky analýzy didaktického aparátu učebnic prvouky/přírodovědy. Pedagogická orientace: Vědecký časopis České pedagogické společnosti.* 2015, 25(2), s.255-256

aparátu učebnic prvouky/přírodovědy v časopisu *Pedagogická orientace*. Systém vychází z holistického pojetí zdraví. Jednotlivé kategorie jsou zúžené a zároveň odpovídají požadavkům na vzdělávací obor Výchova ke zdraví v RVP ZV. U jednotlivých kategorií je kladen důraz na plně vyčerpávající klasifikaci jednotek.¹²³ Níže přikládám tabulku, která prezentuje kategoriální systém.

Tabulka č. 1: Kategoriální systém

Kategorie	Podkategorie	Označení	Obsahové vymezení podkategorie
Biologická	Fyziologický vývoj jedince	B1	Stavba lidského těla, základní funkce, projevy a životní potřeby člověka, základní lidské reprodukce, pohlavní rozdíly mezi mužem a ženou, biologické změny v dospívání, vývojová stádia jedince, smysly.
	Biorytmus organismu, hygienické návyky	B2	Režim dne, pitný režim, hygienické návyky, vyváženost fyzické a psychické zátěže.
	Sportovně pohybová aktivita	B3	Pohybový režim dne, působení pohybové aktivity na organismus.
	První pomoc, nemoci, prevence	B4	Podání první pomoci, drobné úrazy a poranění, nemoci přenosné i nepřenosné, příznaky nemocí, prevence nemocí i úrazů, ochrana před infekcemi přenosnými krví.
	Dopravní výchova	B4 A	Předcházení rizikových situací v dopravě a v dopravních prostředcích.
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5	Zásady zdravého životního stylu a zdravé výživy, výběr a způsoby uchovávání potravin, vhodná skladba stravy, obezita, procesy organismu při nesprávné životosprávě, biologické projevy organismu na stres a jeho rizika.
Psychologická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1	Chování poškozující zdraví (drogy, přenosné nemoci), chování jedince a reflexe jeho chování v rizikových situacích, agrese, zátěž a stres ve škole, šikana, týrání, sexuální a jiné zneužívání, návykové látky, hrací automaty, počítače, televize, závislosti, odmítání návykových látek,

¹²³ HROZOVÁ, Markéta. Výchova ke zdraví v učebnicích 1. stupně ZŠ: výsledky analýzy didaktického aparátu učebnic prvouky/přírodovědy. *Pedagogická orientace: Vědecký časopis České pedagogické společnosti*. 2015, 25(2), s.256-257

			nebezpečí komunikace prostřednictvím médií, brutalita a jiné formy násilí v médiích.
	Zdravý životní styl	P2	Způsob života, životospráva, duševní zdraví a psychohygienu, vyváženost psychické a fyzické zátěže, psychické změny v dospívání, psychické reakce organismu na stres a jeho rizika, psychosomatická onemocnění, nemoci.
Sociální	Osobnostní a sociální rozvoj, rodina	S1	Dovednosti empatie, autenticity, kooperace, analýza sociálních situací, sebepoznání, sebereflexe, simulace a rozvoj sociálních vztahů, rodina a partnerství, respekt, rodina, vztahy v rodině, partnerské vztahy, osobní vztahy.
	Sociální kompetence v návaznosti na sociální dovednosti	S2	Kultivace a podpora seberealizace, uplatnění potenciálu jedince, vlastní důstojnost, jedinečné hodnoty osobnosti, řešení problémů, uplatnění vzorů a ideálů.
	Osobní bezpečí, krizové situace	S3	Vhodná a nevhodná místa, bezpečné chování v rizikovém prostředí, rozpoznání a analýza nebezpečných situací, označování nebezpečných látek, efektivní komunikace (čísla tísňového volání, správný způsob volání na tísňovou linku), přivolání pomoci v případě ohrožení fyzického i psychického zdraví – služby odborné pomoci, postup v případě ohrožení, požáry, integrovaný záchranný systém.
Ekologická	Životní prostředí	E1	Základní podmínky života, péče a aktuální stav životního prostředí, obnovitelné zdroje, ochrana přírody.
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2	Pracovní prostředí a podmínky pro práci, zdravé bydlení, stolování, vliv prostředí na zdraví, jejich komplexní a synergetické působení, možnosti a způsoby ochrany zdraví skrze životní prostředí.
	Životní styl	E3	Spotřeba věcí, energie, odpady, způsoby jednání člověka a vliv vlastního životního stylu jedince na prostředí, voda, čistota.

Duchovní	Lidské hodnoty	D1	Humanistický obraz člověka, zdraví jako nejdůležitější hodnota, poznání sebe sama jako živé bytosti, pocho- pení hodnoty zdraví, smysl rodiny, etická stránka vztahů, etická stránka sexuality.
	Tradice vedoucí k porozumění	D2	Pomoc druhým, péče o staré lidi, o malé děti, o osoby s handicapem, funkce domova, hodnota člověka, altruistické chování.
	Smysl života	D3	Vlastní životní cesta, duchovní a existenciální rozměr člověka, reflexe změn v životě jedince, smysl zdra- votní prevence, hloubka problémů spojených s nemocí či jiným poško- zením zdraví.
Meziobo- rové pro- pojení	Občanská vý- chova	M1	Kategorie přesahující do občanské výchovy
	Výtvarná výchova	M2	Kategorie přesahující do výtvarné výchovy
Ostatní	KX		Kategorie nikterak obsahově nena- vazující na výchovu ke zdraví a ostatní nezařaditelný didaktický apa- rát učebnic

124

Postup výzkumu

V první řadě poskytnu stručné údaje o publikaci či internetovém portálu, vložím i obrázek titulní strany učebnice. V druhé části potvrdím či vyvrátím obsažení vybraných kategorií a podkategorií v daných materiálech. Pro přehlednost získaných dat budu vyhodnocené údaje vkládat do tabulky. V třetí části se zaměřím na charakteristiku učebních materiálů, na tematizaci a pojetí výchovy ke zdraví. Každé učebnici či internetovému portálu bude věnována samostatná kapitola.

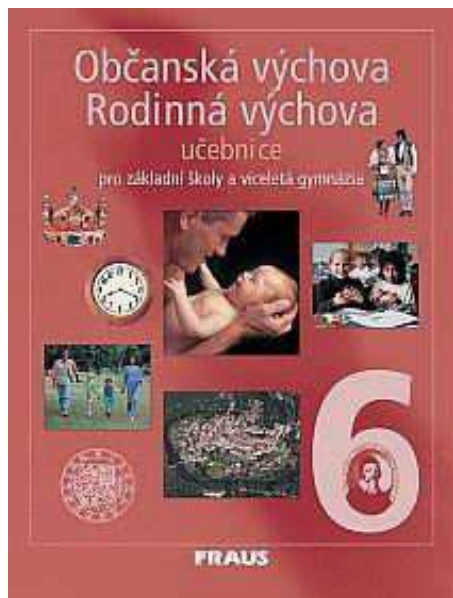
¹²⁴ HROZOVÁ, Markéta. Výchova ke zdraví v učebnicích 1. stupně ZŠ: výsledky analýzy didaktického aparátu učebnic prvouky/přírodovědy. *Pedagogická orientace: Vědecký časopis České pedagogické společnosti*. 2015, 25(2), s.258-260

2 Vyhodnocení výzkumu

Struktura této kapitoly je členěna do jednotlivých podkapitol, kde se každá podkapitola věnuje jedné učebnici či jednomu internetovému pedagogickému portálu. U každé podkapitoly je uveden název publikace či portálu, obrázek titulní strany, základní údaje. Dále se zaměříme na obsah tématu výchova ke zdraví a její pojetí a také na celkovou charakteristiku materiálu. U každé podkapitoly jsou vloženy přehledné tabulky s hodnocenými údaji. Také se pokusím poukázat na to, jakým způsobem je zde chápáno téma výchovy ke zdraví. Jelikož nejsem odborníkem v této problematice, může se stát, že materiály nebudou dokonale a odborně vyhodnoceny nebo že bude zřejmá preference některých materiálů. Budu se snažit o co nejobektivnější a nejpřesnější zhodnocení daných materiálů.

2.1 Občanská výchova s blokem Rodinná výchova: učebnice pro 6. ročník základní školy a víceletá gymnázia

Obrázek č. 1:

125

1) Základní údaje:

Autor: Mgr. Dagmar Janošková, Mgr. Monika Ondráčková, Mgr. Anna Čečilová

Nakladatelství: Fraus

Rok vydání: 2003

ISBN: 80-7238-207-1

Počet stran: 136

Schvalovací doložka učebnic: ne, platnost 2003-2015

¹²⁵ JANOŠKOVÁ, Dagmar., ČEČILOVÁ, Anna., ONDRÁČKOVÁ, Monika. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 6. ročník základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2003. ISBN 80-723-8207-1.

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 2: Občanská výchova s blokem Rodinná výchova: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

Kategorie	Podkategorie	Ozna- čení	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE
Biolo- gická	Fyziologický vývoj jedince	B1		•		
	Biorytmus organismu, hy- gienické návyky	B2	•			
	Sportovně pohybová akti- vita	B3		•		
	První pomoc, nemoci, pre- vence	B4	•			
	Dopravní výchova	B4 A				•
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5	•			
Psycholo- gická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1	•			
	Zdravý životní styl	P2		•		
Sociální	Osobnostní a sociální roz- voj, rodina	S1		•		
	Sociální kompetence v ná- vaznosti na sociální doved- nosti	S2			•	
	Osobní bezpečí, krizové si- tuace	S3		•		
Ekolo- gická	Životní prostředí	E1	•			
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2		•		
	Životní styl	E3			•	
Duchovní	Lidské hodnoty	D1		•		
	Tradice vedoucí k porozu- mění	D2		•		
	Smysl života	D3			•	
Meziobo- rové pro- pojení	Občanská výchova	M1	•			
	Výtvarná výchova	M2			•	

Přesto, že je učebnice zařazená do občanské a rodinné výchovy, obsahuje téměř všechny kategorie holistického pojetí zdraví. Zřejmě nejvíce je zaměřena na biologické pojetí zdraví, nalezneme zde kapitoly, které se zabývají vývojovými stádii jedince, rozdíly mezi muži a ženami. Jedna kapitola je věnována i první pomoci.

Učebnice se však nezaměřuje na téma dopravní výchovy. Poměrně velké zastoupení v učebnici má i kategorie psychologická. Učebnice zahrnuje témata, která se zabývají rizikovým chováním žáků, závislostmi na návykových látkách a jejich účinkem na jedince. V učebnici je ve větší míře zastoupena i kategorie sociální. Vede k rozvoji osobnosti, k dobrým společenským vztahům. Velký důraz klade na rodinu a rodinné vztahy. Rodině je věnována celá kapitola v bloku Občanská výchova a další kapitola v bloku Rodinná výchova. Další kapitola se zabývá způsoby chování v krizových situacích a zároveň seznamuje s krizovými dětskými centry a linkou důvěry. Částečně se učebnice zaměřuje také na kategorii ekologickou, především v kapitole Domov je tam, kde... Přesto v učebnici většinou nalezneme jen některé body z daných kategorií a podkategorií. Zřejmě nejméně je učebnice věnována pohledu duchovnímu, učebnice obsahuje jen některé body z daných kategorií a navíc v malém rozsahu. V druhé části učebnice je blok Rodinná výchova, který v sobě zahrnuje spoustu témat, která se týkají výchovy ke zdraví, např. Rozvoj osobnosti, Osobní bezpečí, Péče o zdraví a režim dne, Zdravá výživa a Zneužívání návykových látek. V učebnici je na zdraví nahlíženo z holistického pohledu, obsahuje body v každé kategorii. Učebnice svým obsahem koresponduje s výchovně-vzdělávacími cíli vzdělávacího oboru Výchova k občanství i Výchova ke zdraví, které jsou stanovené v RVP ZV.

3) Charakteristika učebního materiálu

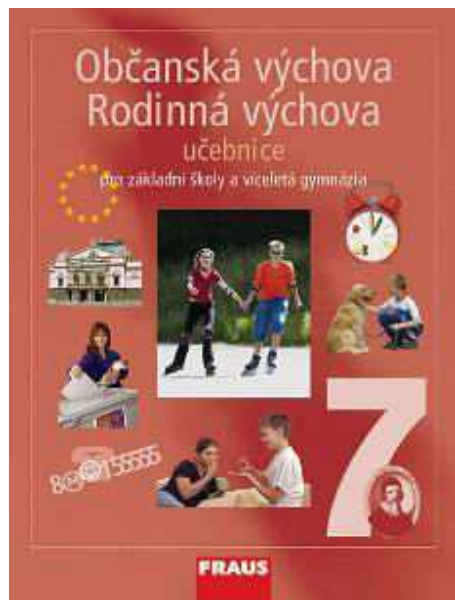
S učebnicí jsem se setkala již při své pedagogické praxi a práce s ní mi vyhovovala. Učebnice je určena především pro výuku občanské výchovy, ale obsahuje také blok pro výuku rodinné výchovy. Výchova ke zdraví tedy není primární složkou, přesto zde nalezneme mnoho podnětů pro výchovu ke zdraví.

Učebnice je přehledně členěna, na začátku je uvedený obsah, poté úvod do studia v 6. ročníku. Autoři v úvodu také seznamují se symbolikou, kterou v učebnici dále využívají. V učebnici je těchto symbolů mnoho, proto je důležité vědět, co který symbol znamená ještě před tím, než začneme text číst. Velký klad vidím v grafické úpravě a členění textu. Obsahuje spoustu barevných obrázků, které děti zaujmou. Na okrajích textu jsou včleněny zajímavé vsuvky, otázky či úkoly. Za každou kapitolou je uvedeno shrnutí, aby čtenář věděl, co si má z dané kapitoly zapamatovat. Na konci učebnice je obsažen rejstřík pojmů i jmen. Oceňuji, že nabízí spoustu podnětů pro další práci, otázky na zamyšlení, úkoly i zábavné aktivity.

Učebnice se snaží znalosti a vědomosti spojovat s reálným životem. Je patrná i snaha o mezioborové propojení. Tato učebnice mě zaujala, dobře se mi s ní pracovalo a nabízela mi možnosti, jak zábavně připravit vyučovací hodinu. K učebnici patří i metodická příručka pro učitele, která je též velmi užitečná.

2.2 Občanská výchova 7, Rodinná výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

Obrázek č. 2:

126

1) Základní údaje:

Autor: Mgr. Dagmar Janošková, Mgr. Monika Ondráčková, PhDr. Dagmar Čábalová
Ph. D., Mgr. Jitka Šebková, Mgr. Hana Marková

Nakladatelství: Fraus

Rok vydání: 2004

ISBN: 80-7238-325-6

Počet stran: 128

Schvalovací doložka učebnic: ano, platnost 2004-2016

¹²⁶ JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., ŠEBKOVÁ, Jitka., MARKOVÁ, Hana. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2004. ISBN 80-723-8325-6.

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 3: Občanská výchova 7, Rodinná výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

Kategorie	Podkategorie	Ozna- čení	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE
Biolo- gická	Fyziologický vývoj jedince	B1	•			
	Biorytmus organismu, hy- gienické návyky	B2		•		
	Sportovně pohybová akti- vita	B3		•		
	První pomoc, nemoci, pre- vence	B4	•			
	Dopravní výchova	B4 A			•	
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5	•			
Psycholo- gická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1	•			
	Zdravý životní styl	P2		•		
Sociální	Osobnostní a sociální roz- voj, rodina	S1		•		
	Sociální kompetence v ná- vaznosti na sociální doved- nosti	S2			•	
	Osobní bezpečí, krizové si- tuace	S3	•			
Ekolo- gická	Životní prostředí	E1	•			
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2	•			
	Životní styl	E3	•			
Duchovní	Lidské hodnoty	D1		•		
	Tradice vedoucí k porozu- mění	D2		•		
	Smysl života	D3			•	
Meziobo- rové pro- pojení	Občanská výchova	M1	•			
	Výtvarná výchova	M2			•	

Učebnice je určena především pro výuku občanské a rodinné výchovy, ale z velké části koresponduje i s výukou výchovy ke zdraví. Obsahuje skoro všechna témata z biologického pohledu na zdraví. Blok Rodinná výchova se zabývá např. látkami,

kteří tvoří naše tělo. Část učebnice s názvem Sexuální výchova je určena lidskému životu v proměnách času, učí o vývoji jedince. Zaměřuje se především na biologické změny v dospívání, na rozdíly mezi mužem a ženou, také seznamuje s rozmnožováním. Tato témata jsou v učebnici již více rozpracovaná než v učebnici pro 6. ročník. Z biologické kategorie jsou v učebnici obsaženy i další podkategorie, ale již v trochu menší míře. Učebnice vede ke zdravému životnímu stylu, ke zdravé výživě, které je v učebnici věnováno dokonce 6 stran. Najdeme tu i kapitolu Bezpečné sportování a Bezpečnost silničního provozu.

Poměrně velké zastoupení v učebnici má kategorie psychologická. Seznamuje žáky s rizikovým chováním, které poškozuje jejich zdraví. Jedna kapitola je věnována zneužívání návykových látek, zabývá se nejčastěji užívanými drogami a základním dělením drog. Poukazuje na nebezpečné situace, ve kterých se jedinci mohou ocitnout. Zároveň vede ke zdravému životnímu stylu z pohledu psychického. Ze sociální kategorie v učebnici najdeme největší zaměření na podkategorii Osobní bezpečí a krizové situace. Obsahuje také část témat z podkategorie, která se věnuje osobnostnímu a sociálnímu rozvoji a rodině. Zaměřuje se především na sociální vztahy. V bloku Občanská výchova nalezneme přímo kapitolu s názvem Život mezi lidmi, která pojednává o sociálních skupinách, vztazích v rodině, ve škole i mezi vrstevníky. V bloku Rodinná výchova se žáci učí o rodině z širšího pohledu, o komunikaci v rodině i běžném chodu v domácnosti. Velký důraz učebnice klade na ekologický pohled na zdraví. Nabízí kapitoly věnované životnímu prostředí, ochraně přírodního a kulturního bohatství, záchraně Zemi, spotřebě věcí či třídění odpadu. Nejmenší podíl v učebnici má duchovní kategorie zdraví. Částečně se zabývá lidskými hodnotami a tradicemi, které vedou k porozumění. Minimálně se věnuje podkategorii smysl života. Učebnice vede k holistickému pohledu na zdraví, zabývá se zdravím v celé své šíři. Požadavky RVP ZV na vzdělávací obor Výchovu ke zdraví i Výchovu k občanství splňuje.

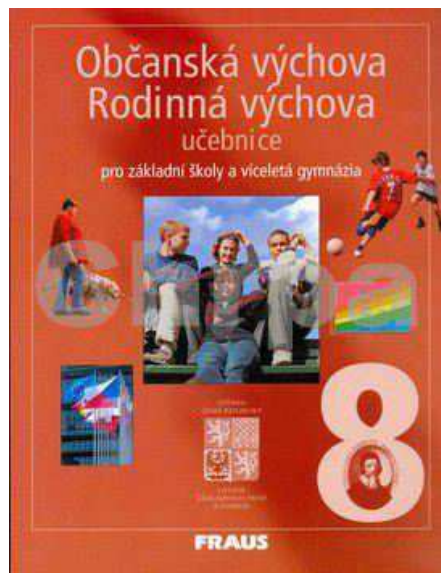
3) Charakteristika učebního materiálu

Učebnici jsem využívala již při souvislé pedagogické praxi, na dané základní škole sloužila jako základní materiál pro žáky i učitele. Je určena pro výuku občanské i rodinné výchovy, ale zároveň koresponduje s požadavky na výchovu ke zdraví.

Zpracování učebnice se mi líbilo, na začátku učebnice můžeme vidět obsah, abychom věděli, jaká témata nás ve výuce čekají. Za obsahem je uveden úvod do občanské výchovy v 7. ročníku. Zde je opět vysvětlení symbolů, které se v učebnici využívají. Jednotlivé kapitoly jsou přehledně členěné, nadpisy jsou velké a barevné. Text je poměrně stručný, přesto jasný a výstižný, důležité informace jsou zvýrazněné. Kromě textu učebnice obsahuje i spoustu barevných obrázků, které určitě zaujmou většinu dětí. Na závěr kapitoly si můžeme přečíst shrnutí nejdůležitějších informací. Za klad považuji vsuvky na okraji stran. Najdeme tu doplňující informace, otázky, úkoly, ale také odkazy na učivo jiných ročníků. Učebnici hodnotím pozitivně, inspirovala mě a práce s ní mě bavila. K přípravě hodiny můžeme využít také metodickou příručku, kde jsou obsažené rozšiřující informace a odpovědi na otázky a úkoly v učebnici.

2.3 Občanská výchova 8, Rodinná výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

Obrázek č. 3:

127

1) Základní údaje:

Autor: Mgr. Dagmar Janošková, Mgr. Monika Ondráčková, PhDr. Dagmar Čábalová
Ph. D., Mgr. Jitka Šebková, Mgr. Hana Marková

Nakladatelství: Fraus

Rok vydání: 2005

ISBN: 80-7238-393-0

Počet stran: 144

Schvalovací doložka učebnic: ano, platnost 2005-2017

¹²⁷ JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., ŠEBKOVÁ, Jitka., MARKOVÁ, Hana. *Občanská výchova 8: Rodinná výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-723-8393-0.

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 4: Občanská výchova 8, Rodinná výchova 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

Kategorie	Podkategorie	Ozna- čení	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE
Biolo- gická	Fyziologický vývoj jedince	B1		•		
	Biorytmus organismu, hy- gienické návyky	B2			•	
	Sportovně pohybová akti- vita	B3			•	
	První pomoc, nemoci, pre- vence	B4	•			
	Dopravní výchova	B4 A			•	
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5	•			
Psycholo- gická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1	•			
	Zdravý životní styl	P2		•		
Sociální	Osobnostní a sociální roz- voj, rodina	S1	•			
	Sociální kompetence v ná- vaznosti na sociální doved- nosti	S2	•			
	Osobní bezpečí, krizové si- tuace	S3		•		
Ekolo- gická	Životní prostředí	E1				•
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2			•	
	Životní styl	E3			•	
Duchovní	Lidské hodnoty	D1		•		
	Tradice vedoucí k porozu- mění	D2		•		
	Smysl života	D3		•		
Meziobo- rové pro- pojení	Občanská výchova	M1	•			
	Výtvarná výchova	M2			•	

Učebnice občanské a rodinné výchovy pro 8. ročník je na rozdíl od učebnic pro nižší ročníky více zaměřena na psychologické, sociální a duchovní pojetí zdraví a téměř vůbec na pojetí ekologické. Biologický rozměr zdraví nabízí rozdílné výsledky v každé podkategorii. V bloku Občanská výchova jsou obsažena témata

fyziologického vývoje jedince, vývojových fází. V bloku Rodinná výchova najdeme kapitolu Lidská sexualita aneb co je to láska, která je věnována reprodukci, plánovanému rodičovství nebo antikoncepci.

Kategorie psychologická je z velké části v učebnici obsažená. Upozorňuje na chování ohrožující zdraví, klade důraz na prevenci zneužívání návykových látek, které je věnována celá větší kapitola. Varuje před agresivitou a násilím. Část učiva vykládá i o zdravém životním stylu z psychologického hlediska. Zmiňuje také vliv stresu a zátěže na zdraví jedince. Učebnice je z velké části věnována sociálnímu pohledu na zdraví. Nalezneme zde většinu témat z podkategorie Osobnostní a sociální rozvoj a Sociální kompetence v návaznosti na sociální dovednosti. V části Občanská výchova je kapitola Člověk v sociálních vztazích. V závěru kapitoly mě zaujala zvýrazněná rovnice zdraví: „*pozitivní myšlení a vidění sama sebe + harmonické vztahy s lidmi + umění odpouštět + zdravá výživa + dostatek pohybu + práce a zájmy přinášející uspokojení + láska + smích = zdraví.*“¹²⁸

Ekologické pojetí zdraví v učebnici téměř nenajdeme. Podkategorii Životní prostředí se učebnice nevěnuje. Podkategorie Prostředí, ve kterém žijeme a Životní styl jsou v učebnici obsaženy jen okrajově, ne jako primární cíl výuky. Naopak se učebnice více zaměřuje na duchovní pojetí. Zdraví předkládá jako nejdůležitější hodnotu, zdůrazňuje smysl rodiny. Vede k pomoci druhým a nemocným. V části občanská výchova se zaměřuje také na smysl života a na vlastní životní cestu jedince. Učebnice tedy splňuje požadavky na holistické pojetí zdraví a je z větší části zpracována v souladu s požadavky RVP ZV pro vzdělávací obor Výchova ke zdraví i Výchova k občanství.

3) Charakteristika učebního materiálu

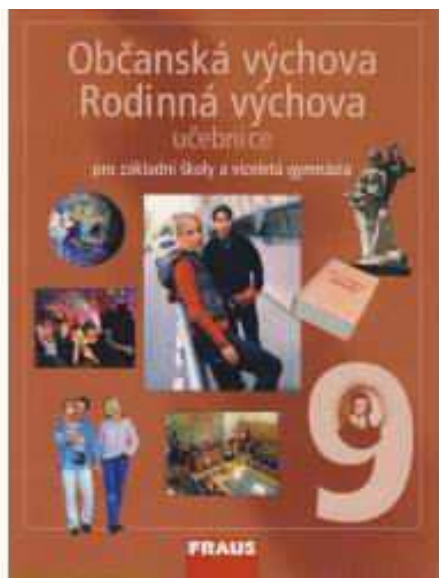
Učebnice navazuje na předchozí ročníky, taktéž obsahuje část pro výuku občanské výchovy a část pro rodinnou výchovu. Je zde patrný vývoj, některá témata jsou již více rozpracována, např. sexuální výchova. Učebnice je stejně strukturována jako předchozí z edice. Na začátku je obsah pro přehled témat z občanské i rodinné

¹²⁸ JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., ŠEBKOVÁ, Jitka., MARKOVÁ, Hana. *Občanská výchova 8: Rodinná výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-723-8393-0. s.45

výchovy. V úvodu nás autoři seznamují se symbolikou, kterou v učebnici hojně využívají. Jednotlivé kapitoly zaujmou na první pohled. Jsou hodně barevné a přehledně strukturované. Text obsahuje důležité informace, přesto žáci nejsou informacemi zahlceni. Nejdůležitější informace jsou uvedeny v závěru kapitol v oranžovém rámečku. Text doplňuje spousta barevných obrázků, které souvisejí s obsahem učiva. Na okraji stran jsou různé vysvětlivky, otázky, úkoly či odkazy na učivo jiných předmětů a ročníků. Oceňuji velké množství podnětů pro zábavnou formu vyučování, různé hry, zajímavé úkoly či otázky na zamyšlení. Učebnici jsem využívala při pedagogické praxi a ráda ji budu využívat i dál. K učebnici je možno využít i metodickou příručku.

2.4 Občanská výchova 9, Rodinná výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

Obrázek č. 4:

129

1) Základní údaje:

Autor: Mgr. Dagmar Janošková, Mgr. Monika Ondráčková, PhDr. Dagmar Čábalová
Ph. D., Mgr. Jitka Šebková, Mgr. Hana Marková

Nakladatelství: Fraus

Rok vydání: 2006

ISBN: 80-7238-528-3

Počet stran: 152

Schvalovací doložka učebnic: ano, platnost 2006-2018

¹²⁹ JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., MARKOVÁ, Hana., ŠEBKOVÁ, Jitka. *Občanská výchova 9: Rodinná výchova 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-528-3.

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 5: Občanská výchova 9, Rodinná výchova 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia

Kategorie	Podkategorie	Ozna- čení	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE
Biolo- gická	Fyziologický vývoj jedince	B1		•		
	Biorytmus organismu, hy- gienické návyky	B2		•		
	Sportovně pohybová akti- vita	B3	•			
	První pomoc, nemoci, pre- vence	B4	•			
	Dopravní výchova	B4 A		•		
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5	•			
Psycholo- gická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1	•			
	Zdravý životní styl	P2	•			
Sociální	Osobnostní a sociální roz- voj, rodina	S1		•		
	Sociální kompetence v ná- vaznosti na sociální doved- nosti	S2		•		
	Osobní bezpečí, krizové si- tuace	S3	•			
Ekolo- gická	Životní prostředí	E1	•			
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2			•	
	Životní styl	E3		•		
Duchovní	Lidské hodnoty	D1		•		
	Tradice vedoucí k porozu- mění	D2		•		
	Smysl života	D3		•		
Meziobo- rové pro- pojení	Občanská výchova	M1	•			
	Výtvarná výchova	M2			•	

Učebnice občanské a rodinné výchovy pro 9. ročník navazuje na předchozí učebnice řady. Zřejmě nejvíce se zaměřuje na psychologické a sociální pojetí zdraví. Biologické hledisko je obsaženo spíše jen v kapitole Sexuální výchova s tím, že odkazuje na některé znalosti z minulých ročníků a dál je nerozebírá. V této části najdeme

mnoho témat, která se zabývají těhotenstvím, porodem, vývojem dítěte i péčí o dítě. Učebnice vede i k hygienickým návykům, především v kapitole Hygiena všedního dne aneb čistota půl zdraví. Také tu najdeme kapitoly o pohybových aktivitách, např. kapitola Pohybem k tělesnému i duševnímu zdraví. Téma první pomoci, prevence a nemoci je v učebnici poměrně zastoupené. Zdůrazňuje, že první pomoc musí poskytnout neodkladně každý, poskytuje návod na podání první pomoci a priority první pomoci. Zároveň odkazuje na výuku v 7. a 8. ročníku, kde se první pomoc probírala. Jedna kapitola je věnována i dopravní výchově, konkrétně bezpečnosti v silničním provozu. Velká část bloku Rodinná výchova se zabývá zdravým životním stylem a zdravou výživou. Téma zdravé výživy je zpracováno zajímavě, zabývá se významem výživy pro aktivní život, výživou pro kojence, výživou pro děti – sportovce, pro nemocné a seznamuje s cizí kuchyní.

Psychologické pojetí zdraví je v učebnici obsaženo téměř ve všech bodech. Poukazuje na rizikové chování jedince, zdůrazňuje význam prevence zneužívání návykových látek, které je v učebnici věnováno dokonce 14 stran. Nabízí také návod, kde hledat pomoc při závislosti. Věnuje se drogám, dopingu, patologickému hráčství i závislosti na počítači. V učebnici najdeme i kapitolu Péče o duševní zdraví, která se zabývá duševní hygienou, relaxací, meditací i psychosomatickým onemocněním. Učivo učebnice je také hodně zaměřeno na sociální hledisko zdraví. Obsahuje většinu bodů z podkategorie Osobnostní a sociální rozvoj a z velké části se věnuje rodině. Pojednává o rodinných vztazích, o možné krizi rodiny, ale také o vztahu mezi partnery. Zabývá se sociálními kompetencemi i osobním bezpečím a krizovými situacemi. Osobnímu bezpečí je v učebnici přiřazena celá kapitola v bloku Rodinná výchova. Ekologické pojetí zdraví je v učebnici částečně obsaženo. V části Občanská výchova je uvedena kapitola s názvem Globální svět, která seznamuje s problémy současného světa, s ekologií a s ohrožením životního prostředí. Všem podkategoriím z duchovního pojetí zdraví jsem přiřadila políčko „spíše ano“. V učebnici je zdraví zdůrazňováno jako nejdůležitější hodnota. Učivo vede k poznání sebe sama, zabývá se vlastní životní cestou jedince. A nabádá k pomoci druhým lidem, ať už starším, dětem nebo nemocným a handicapovaným. Učebnice tedy obsahuje všechny kategorie pojetí zdraví, nahlíží na něj z holistického pohledu. Svým obsahem

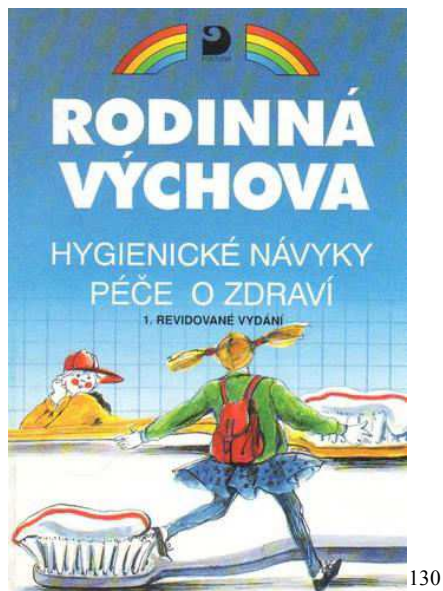
koresponduje s požadavky v RVP ZV pro vzdělávací obory Výchovu k občanství i Výchovu ke zdraví.

3) Charakteristika učebního materiálu

Učebnice občanské a rodinné výchovy pro 9. ročník je poslední v řadě od nakladatelství Fraus. Stejně jako u předchozích ročníků mimo jiné vede k výchově ke zdraví, především v bloku Rodinná výchova. Učebnice obsahuje všechny důležité informace pro orientaci v textu: obsah, úvod, jmenný rejstřík i rejstřík pojmů. Učebnice je přehledně strukturována. Každá kapitola má na začátku velký barevný nadpis. Jednotlivé kapitoly obsahují vysvětlení důležitých pojmů a obrázky, které text doplňují. Také můžeme využít zajímavé úkoly, otázky a podněty pro další práci s žáky. Doplňující důležité informace jsou uvedeny na okrajích stran, nalezneme tu vysvětlení pojmů, otázky, úkoly nebo odkazy na jiné předměty a ročníky. V závěru kapitol je shrnutí nejdůležitějších informací, které by si žáci měli z dané kapitoly zapamatovat. Na konci učebnice je uveden seznam použité literatury, také poděkování. Učitelé jistě ocení i závěrečnou část učebnice s názvem Výstupy a kompetence. Styl a zpracování učebnice se mi velmi líbí. Při pedagogické praxi jsem učebnici ráda využívala a práce s ní mi vyhovovala. Přípravu výuky mi usnadnila i metodická příručka pro učitele, která nabízí rozšiřující informace a odpovědi na otázky a úkoly v učebnici.

2.5 Rodinná výchova: Hygienické návyky péče o zdraví pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia

Obrázek č. 5:

1) Základní údaje:

Autor: PaedDr. Eva Marádová, CSc., PaedDr. Lenka Kubrichtová

Nakladatelství: Fortuna

Rok vydání: 1997

ISBN: 80-7168-394-9

Počet stran: 87

Schvalovací doložka učebnic: ne

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 6: Rodinná výchova: Hygienické návyky péče o zdraví pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia

Kategorie	Podkategorie	Ozna- čení	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE
Biolo- gická	Fyziologický vývoj jedince	B1			•	

¹³⁰ MARÁDOVÁ, Eva., KUBRICHTOVÁ, Lenka. *Rodinná výchova: hygienické návyky, péče o zdraví pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia: podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Fortuna, 1997. ISBN 80-7168-394-9.

	Biorytmus organismu, hygienické návyky	B2	•			
	Sportovně pohybová aktivita	B3	•			
	První pomoc, nemoci, prevence	B4	•			
	Dopravní výchova	B4 A				•
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5	•			
Psychologická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1		•		
	Zdravý životní styl	P2		•		
Sociální	Osobnostní a sociální rozvoj, rodina	S1			•	
	Sociální kompetence v návaznosti na sociální dovednosti	S2				•
	Osobní bezpečí, krizové situace	S3			•	
Ekologická	Životní prostředí	E1		•		
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2	•			
	Životní styl	E3			•	
Duchovní	Lidské hodnoty	D1			•	
	Tradice vedoucí k porozumění	D2			•	
	Smysl života	D3				•
Mezioborové propojení	Občanská výchova	M1		•		
	Výtvarná výchova	M2			•	

Jak název napovídá, učebnice Rodinné výchovy se věnuje hygienickým návykům péče o zdraví. Obsahuje především biologický, psychologický a částečně ekologický pohled na zdraví. Zřejmě nejméně se věnuje sociálnímu a duchovnímu pojetí zdraví.

Při pohledu na kategorii biologickou zjistíme, že v učebnici téměř nenajdeme téma fyziologického vývoje jedince. Okrajově v rámci kapitol o hygieně se zabývá složením a funkcemi kůže, pleti, vlasů nebo zubů. Naopak učivo je hodně zaměřené na biorytmus organismu, režim dne a zejména na hygienické návyky. Hygieně je věnována celá třetí kapitola, obsahuje podkapitulu Zdraví a nemoc, Hygiena, Osobní hygiena, Duševní hygiena a Hygiena odívání. Další kapitola pojednává o hygieně provozu domácnosti. Učebnice vede ke sportovně pohybovým aktivitám

i k aktivnímu odpočinku. Nalezneme tu také biologickou podkategorii První pomoc, nemoci, prevence. V rámci bezpečnosti v bytě učebnice seznamuje se zásadami první pomoci a zdůrazňuje, že v žádném bytě by neměla chybět lékárníčka s daným obsahem. Jediné téma z biologického pojetí, které v učebnici nenajdeme, je dopravní výchova. Učebnice se zabývá také zdravým životním stylem a péčí o zdraví. První kapitola se věnuje zdravému způsobu života, druhá kapitola učí o výživě jako složce životosprávy.

Z psychologického pojetí zdraví jsou v učebnici z větší části obsažené obě podkategorie. Učebnice varuje před rizikovým chováním jedince, před závislostí na drogách, počítači či hrách. Zároveň radí, jak se vyvarovat drogové závislosti. Věnuje se také duševní hygieně a duševnímu zdraví. Seznamuje s metodou autogenního tréninku, při kterém dochází k maximálnímu stupni tělesného i duševního uvolnění. Velmi málo se v učebnici objevuje sociální pojetí zdraví. Okrajově se zabývá osobnostním a sociálním rozvojem, rodinou a osobním bezpečím. Téma sociální kompetence v návaznosti na sociální dovednosti zde nenajdeme. Ekologické pojetí zdraví je obsaženo především v kapitole Člověk a příroda. Věnuje se životnímu prostředí, pojednává o podmínkách života člověka na Zemi. Poučuje o následcích průmyslu a zemědělství. Pomocí otázek v závěru kapitoly odkazuje k tématu prostředí, ve kterém žijeme. Táže se, jak jsme vlastní činností přispěli k ničení nebo ochraně prostředí a na další otázky. Duchovnímu pojetí zdraví se učebnice věnuje jen minimálně. Zdraví považuje za nejdůležitější hodnotu. Učí také o funkci domova a vlivu domácího prostředí na zdraví. Dá se říci, že učebnice směřuje k holistickému pojetí zdraví, přesto sociální a duchovní pojetí se v učebnici vyskytuje jen minimálně v rámci jiných témat. Z větší části obsah učebnice koresponduje s požadavky obsaženými v RVP ZV pro vzdělávací obor Výchova ke zdraví, neobsahuje však zcela všechny body.

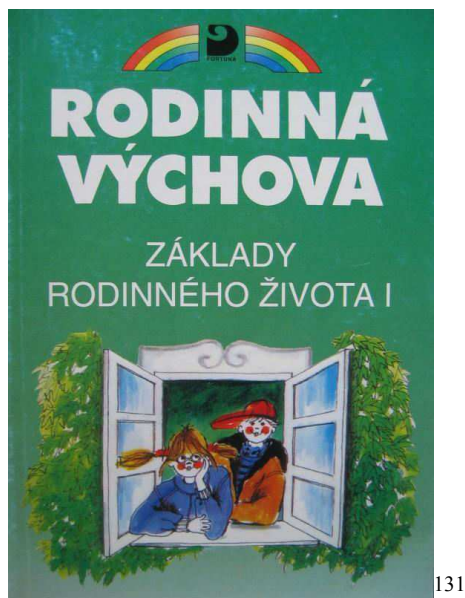
3) Charakteristika učebního materiálu

Učebnice rodinné výchovy je určena pro 6.-9. ročník základní školy. Jednotlivé kapitoly nejsou rozdělené pro určité ročníky, záleží tedy především na učiteli, které látce v jakém ročníku věnuje více pozornosti. Zabývá se především hygienickými návyky, které vedou k péči o zdraví. Je zpracována podle osnov vzdělávacího

programu Základní škola. Na začátku nalezneme obsah, díky kterému se zorientujeme v celé učebnici. Na další straně je obsažen úvod, který motivuje ke zdravému životnímu stylu. Jednotlivé kapitoly jsou přehledně strukturované. Názvy kapitol jsou velké a barevné. Pod názvem kapitoly zaujme obrázek, který souvisí s daným tématem. V textu jsou obsažené důležité informace, ty nejdůležitější jsou zvýrazněné tučným písmem. Další informace, které bychom si měli zapamatovat, jsou uvedeny v modrých rámečcích. Učivo je vhodně doplněno také zajímavými obrázky. Za klad považuji obsažení úkolů a otázek k zamyšlení, které text vhodně doprovázejí a doplňují. Za poslední kapitolou je uveden seznam doporučené literatury. Na konci učebnice je sepsaná závěrečná promluva, která vede k dalšímu zamyšlení, zda žijeme zdravě a co konkrétně můžeme pro své zdraví udělat. Zpracování učebnice se mi líbí, je zajímavá a obsahuje spoustu užitečných informací. Jelikož je součástí ucelené řady pro výuku rodinné výchovy, navazuje na další učebnice rodinné výchovy pro základní školy.

2.6 Rodinná výchova: Základy rodinného života I. pro 5.-7. ročník základní školy

Obrázek č. 6:

1) Základní údaje:

Autor: PhDr. Jana Marhounová, CSc.

Nakladatelství: Fortuna

Rok vydání: 1992

ISBN: 80-7168-033-8

Počet stran: 72

Schvalovací doložka učebnic: ne

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 7: Rodinná výchova: Základy rodinného života I. pro 5.-7. ročník základní školy

Kategorie	Podkategorie	Označení	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE
Biologická	Fyziologický vývoj jedince	B1		•		
	Biorytmus organismu, hygienické návyky	B2			•	

¹³¹ MARHOUNOVÁ, Jana. *Rodinná výchova: Základy rodinného života I.: Pro 5.- 7. ročník základní školy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-7168-033-8.

	Sportovně pohybová aktivity	B3				•
	První pomoc, nemoci, prevence	B4				•
	Dopravní výchova	B4 A				•
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5			•	
Psychologická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1				•
	Zdravý životní styl	P2		•		
Sociální	Osobnostní a sociální rozvoj, rodina	S1	•			
	Sociální kompetence v návaznosti na sociální dovednosti	S2		•		
	Osobní bezpečí, krizové situace	S3				•
Ekologická	Životní prostředí	E1				•
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2				•
	Životní styl	E3				•
Duchovní	Lidské hodnoty	D1	•			
	Tradice vedoucí k porozumění	D2		•		
	Smysl života	D3		•		
Mezioborové propojení	Občanská výchova	M1		•		
	Výtvarná výchova	M2			•	

Učebnice je určená rodinné výchově, zejména základům rodinného života. Nejvíce je zaměřena na sociální a duchovní pojetí zdraví, částečně také na biologickou složku zdraví. Učebnice se vůbec nevěnuje ekologické kategorii. Z biologického pohledu tu z větší části najdeme téma fyziologického vývoje jedince. V rámci kapitoly Vliv rodiny na individuální vývoj jedince seznamuje s vývojovými etapami člověka. Učí o novorozeneckém období, kojeneckém, batolecím, o předškolním a mladším školním věku. Zabývá se dívkou v období dospívání a změnami v pubertě. Pojedná také o potřebách člověka, fyziologických i dalších, např. potřeby bezpečí, sounáležitosti, lásky, uznání a potřeba sebeaktualizace. Biorytmu organismu a hygienickým návykům se věnuje jen částečně. Téma sportovně pohybové aktivity, první pomoc ani

dopravní výchova učebnice neobsahuje. Okrajově se zaměřuje na zdravý životní styl a péči o zdraví.

Z psychologického pojetí zdraví v učebnici nenajdeme témata o rizikovém chování jedince ani návykových látkách. Z větší části se učebnice věnuje zdravému životnímu stylu z psychologického hlediska. Klade důraz na duševní zdraví a psychohygienu. Celá 5. kapitola se věnuje chování a změnám v chování během dospívání. Varuje také před tím, že duševní utrpení může mít za následek tělesné i další onemocnění. Velká část tělesných nemocí má totiž původ v dlouhodobém pocitu duševního strádání. Sociální kategorie je v učebnice zastoupena zřejmě největší částí. Vede k rozvoji sociálních vztahů, především v rámci rodiny. Zaměřuje se na partnerský vztah, následný manželský vztah. Zdůrazňuje, že manželství se uzavírá na základě dobrovolného rozhodnutí muže a ženy, kteří chtějí společně vytvořit vztah harmonický, pevný a trvalý. Z větší části se věnuje také podpoře seberealizace, jedinečným hodnotám osobnosti a uplatnění ideálů. Radí, ať zapustíme kořeny do svých ideálů, aby nám je život nemohl vzít. O osobním bezpečí či krizových situacích nevykládá. Ekologické hledisko zdraví v učebnici není obsaženo. Nenajdeme tu ani jednu podkategorii. Naopak na duchovní pojetí zdraví klade větší důraz, nalezneme tu všechny podkategorie. Zdraví považuje za nejdůležitější hodnotu, v závěrečné kapitole nalezneme podkapitolu s názvem Zdraví jako hodnota. Zdůrazňuje smysl a význam rodiny. Zabývá se poznáním člověka, charakterovými vlastnostmi, typy temperamentů. Vede k odpovědnosti za druhé. Protože pokud na sebe člověk někoho naváže, přebírá za něj odpovědnost, za jeho tělesné i duševní zdraví. Věnuje se vlastní životní cestě jedince v podkapitole Představa o čase. Učí také o úctě k sobě i druhým nebo o utváření lidského „já“. Učebnice není pojatá z holistického hlediska, vůbec neobsahuje ekologickou kategorii zdraví a biologickou kategorii jen částečně. Jen částečně splňuje požadavky RVP ZV na vzdělávací obor Výchova ke zdraví.

3) Charakteristika učebního materiálu

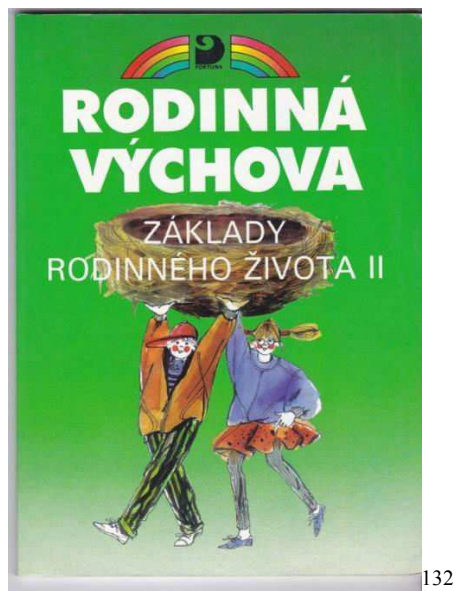
Učebnice slouží především k výuce rodinné výchovy pro 5.-7. ročník ZŠ. Zaměřuje se především na rodinný život. Přestože je učebnice vydaná v roce 1992, obsahuje stále aktuální a užitečné informace. Na začátku je uveden obsah kapitol a podkapitol.

Obsahuje celkem 9 kapitol. V úvodu se dočteme, že učebnice nemá kapitoly rozdělené podle tříd. Snaží se probrat všechna témata obsažená v osnovách. Konkrétní výběr a rozsah učiva poté ponechává na učiteli. Na konci kapitol jsou uvedené úkoly, které se liší obtížností. Nejlehčí úkoly jsou označeny jednou hvězdičkou, nejtěžší třemi hvězdičkami. Učivo doplňují úryvky některých bájí a pohádek.

Na začátku každé kapitoly najdeme větší barevný nadpis, hned pod ním obrázek související s tématem kapitoly. Text učebnice je přehledně strukturován do jednotlivých podkapitol. Důležité informace jsou zvýrazněny tučným písmem. Učivo doplňuje i několik obrázků či tabulek. Přesto se učebnice na první pohled může zdát fádni a stejnotvárná. Učebnici považuji za přínosnou a užitečnou nejen pro žáky, ale i pro učitele. Je zajímavě zpracována a myslím, že může být dobrou inspirací či pomůckou pro vyučování. Učebnice je vydána v rámci ucelené řady rodinné výchovy a navazuje na další učebnice pro základní školy. Na tuto učebnici rodinné výchovy se zaměřením na základy rodinného života pro 5.-7. ročník navazuje učebnice Rodinná výchova: Základy rodinného života II. pro 8.-9. ročník základní školy.

2.7 Rodinná výchova: Základy rodinného života II. pro 8.-9. ročník základní školy

Obrázek č. 7:

1) Základní údaje:

Autor: PhDr. Jana Marhounová, CSc.

Nakladatelství: Fortuna

Rok vydání: 1992

ISBN: 80-7168-034-6

Počet stran: 72

Schvalovací doložka učebnic: ne

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 8: Rodinná výchova: Základy rodinného života II. pro 8.-9. ročník základní školy

Kategorie	Podkategorie	Ozna- čení	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE
Biolo- gická	Fyziologický vývoj jedince	B1		•		

¹³² MARHOUNOVÁ, Jana. *Rodinná výchova: Základy rodinného života II.: pro 8. - 9. ročník základní školy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-7168-034-6.

	Biorytmus organismu, hygienické návyky	B2			•	
	Sportovně pohybová aktivita	B3				•
	První pomoc, nemoci, prevence	B4		•		
	Dopravní výchova	B4 A				•
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5			•	
Psychologická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1		•		
	Zdravý životní styl	P2		•		
Sociální	Osobnostní a sociální rozvoj, rodina	S1	•			
	Sociální kompetence v návaznosti na sociální dovednosti	S2		•		
	Osobní bezpečí, krizové situace	S3			•	
Ekologická	Životní prostředí	E1				•
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2				•
	Životní styl	E3				•
Duchovní	Lidské hodnoty	D1		•		
	Tradice vedoucí k porozumění	D2		•		
	Smysl života	D3		•		
Mezioborové propojení	Občanská výchova	M1		•		
	Výtvarná výchova	M2			•	

Učebnice rodinné výchovy je určena základům rodinného života, přesto obsahuje alespoň částečně téměř všechny kategorie zdraví. Zřejmě nejvíce je zaměřena na psychologické, sociální a duchovní pojetí zdraví. Vůbec se nevěnuje ekologickému pohledu na zdraví. Jelikož tato učebnice pro 8.-9. ročník navazuje na učebnici rodinné výchovy, která se zabývá základy rodinného života pro 5.-7. ročník, došli jsme k podobným výsledkům. Biologická kategorie zdraví je v učebnici obsažena částečně. Z podkategorie Fyziologický vývoj jedince zde nalezneme téma lidské reprodukce. Varuje před předčasným pohlavním stykem a jeho následky, seznamuje žáky se základními pojmy sexuální výchovy. Učí také o tom, že spojením spermie a vajíčka dojde k oplodnění, což je počátek nového života. Stručně popisuje průběh vývoje

plodu. Okrajově se dotýká hygienických návyků. Nevěnuje se sportovně pohybové aktivitě, ani dopravní výchově. Podkategorii První pomoc, nemoci a prevence jsem přiřadila políčko „spíše ano“. Učebnice obsahuje přímo kapitolu s názvem Nemoci skryté a zjevné, kde se věnuje různým druhům nemocí. V podkapitole Promiskuita a nebezpečí s ní spojené najdeme téma pohlavně přenosné nemoci. Zaměřuje se především na AIDS, popis nemoci i způsob nákazy. Učebnice částečně vede ke zdravému životnímu stylu.

Psychologické pojetí zdraví je v učebnici z větší části obsaženo. Učebnice varuje před chováním, které poškozuje zdraví. Zabývá se některými přenosnými nemocemi a závislostí na alkoholu i jiných látkách. Vysvětluje pojem droga, kofein i nikotin. Přináší názor, že toxikomanie je útekovou reakcí na neúspěch, strach nebo smutek. Jejím cílem je zmenšit úzkost a snížit napětí. Zabývá se také psychickým zdravotním stylem, typy duševních poruch a duševních strastí člověka. Tyto úvahy směřují především k výběru budoucího partnera. Učebnice je poměrně hodně zaměřená na sociální pojetí zdraví. Nejvíce se zaměřuje na podkategorii Osobnostní a sociální rozvoj a rodina. Věnuje se partnerským vztahům, rodinným vztahům. Obsahuje také kapitolu Rodinné konflikty a jejich vztah na dítě, kde radí, jak konfliktům předejít nebo jak je následně vyřešit. Učí o mezilidské komunikaci a druzích komunikace. O sociálních kompetencích v návaznosti na sociální dovednosti pojednává především ve vztahu k partnerovi nebo členům rodiny. Zabývá se hodnotou osobnosti i uplatněním vzorů a ideálů. Jen minimálně se zaměřuje na osobní bezpečí a krizové situace. Z ekologické kategorie pojetí zdraví zde nenajdeme žádnou podkategorii. Naopak duchovní pojetí zdraví je v učebnici obsažené z větší části. Učebnice se věnuje smyslu rodiny, stránce vztahů a etické stránce sexuálních vztahů. Vede k pomoci druhým, především partnerovi a rodině. Zdůrazňuje funkci domova. A najdeme tu také téma víry k Bohu. Učebnice není zcela holisticky zaměřená, neboť se vůbec nezabývá ekologickým pojetím zdraví. Požadavkům RVP ZV na Výchovu ke zdraví odpovídá z větší části.

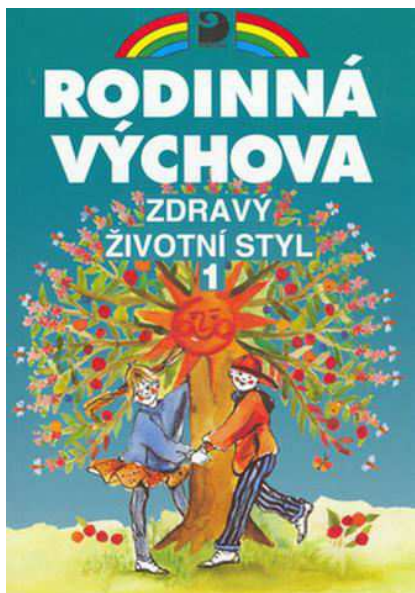
3) Charakteristika učebního materiálu

Tato učebnice navazuje publikaci Rodinná výchova: Základy rodinného života I, která je určena pro 5.-7. ročník základní školy. Učebnice je tedy stejně stylizovaná i

strukturovaná. Titulní strana je vyhotovena podobným způsobem, obě učebnice mají zelenou titulní stranu s obrázkem chlapce a dívky. Hned v úvodu učebnice nalezneme obsah. Na rozdíl od prvního dílu tento díl neobsahuje úvodní slovo. Každá kapitola opět začíná větším nadpisem v barevném rámečku. Pod názvem kapitoly je k nahlédnutí také obrázek chlapce a dívky. Kapitoly jsou dále členěné na jednotlivé podkapitoly. Text učebnice obsahuje důležité a užitečné informace. Je přehledně sestaven, názvy podkapitol jsou uvedeny tučným písmem. Stejně jsou zvýrazněné také důležité informace, které bychom si měli zapamatovat. Součástí některých kapitol jsou také příběhy, které se vztahují k danému tématu. V učebnici nalezneme i obrázky, zejména v 5. kapitole Vztah Já-Ty a problémy komunikace. Jednotlivé kapitoly nejsou přímo určené pro konkrétní ročník základní školy. Na konci kapitol jsou uvedeny otázky a úkoly pro žáky. Nejjednodušší úkoly jsou označeny jednou hvězdičkou, naopak nejtěžší třemi hvězdičkami. Učebnice je součástí ucelené řady učebnic rodinné výchovy pro základní školu a navzájem se prolínají. I když je učebnice vydaná v roce 1992, přijde mi užitečná a využila bych ji při přípravě na vyučování.

2.8 Rodinná výchova: Zdravý životní styl I. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia

Obrázek č. 8:

133

1) Základní údaje:

Autor: PaedDr. Eva Marádová, CSc.

Nakladatelství: Fortuna

Rok vydání: 1998

ISBN: 80-7168-513-5

Počet stran: 144

Schvalovací doložka učebnic: ne

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 9: Rodinná výchova: Zdravý životní styl I. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia

Kategorie	Podkategorie	Ozna- čení	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE
Biolo- gická	Fyziologický vývoj jedince	B1		•		

¹³³ MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova: Zdravý životní styl I. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-513-5.

	Biorytmus organismu, hygienické návyky	B2		•		
	Sportovně pohybová aktivita	B3		•		
	První pomoc, nemoci, prevence	B4	•			
	Dopravní výchova	B4 A			•	
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5	•			
Psychologická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1	•			
	Zdravý životní styl	P2	•			
Sociální	Osobnostní a sociální rozvoj, rodina	S1	•			
	Sociální kompetence v návaznosti na sociální dovednosti	S2		•		
	Osobní bezpečí, krizové situace	S3		•		
Ekologická	Životní prostředí	E1	•			
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2		•		
	Životní styl	E3	•			
Duchovní	Lidské hodnoty	D1	•			
	Tradice vedoucí k porozumění	D2		•		
	Smysl života	D3			•	
Mezioborové propojení	Občanská výchova	M1		•		
	Výtvarná výchova	M2			•	

Učebnice rodinné výchovy vede především ke zdravému životnímu stylu. Oproti ostatním učebnicím z řady je obsáhlejší, zahrnuje všechny kategorie zdraví v poměrně velkém zastoupení. Učebnice se věnuje všem biologickým podkategoriím. Fyziologický vývoj jedince najdeme především v kapitole Období velkých proměn. Zabývá se pubertou a dospíváním. Popisuje vývoj chlapců i dívek, jejich pohlavní orgány a biologické rozdíly. Z podkategorie Biorytmus organismu, hygienické návyky se zaměřuje především na problematiku hygieny. Seznamuje žáky především s hygienou v období dospívání, zdůrazňuje hygienu pohlavních orgánů, ale i pleti. Učebnice částečně vede k sportovně pohybovým aktivitám. V první kapitole zmiňuje, že zdravý způsob života zahrnuje také dostatek pohybové aktivity, např. sportování a

aktivní formy využívání volného času. První pomoci a nemocím je určená kapitola číslo 10 s názvem Nenechat si ublížit. Zabývá se otázkou, proč často dochází k úrazům dětí, dále nejčastějšími příčinami úrazu dětí. Učí o pravidlech bezpečného chování a postupu v případě úrazu. Varuje před civilizačními a infekčními chorobami. Velkou pozornost věnuje zejména viru HIV, který způsobuje AIDS. Téma dopravní výchova je v učebnici zařazené okrajově, zaměřuje se především na správné chování v dopravních prostředcích. Jelikož má učebnice podnázev Zdravý životní styl, v plném rozsahu vede ke zdravému způsobu života. Radí, jak pečovat o zdraví. Kapitulu Talíř pod lupou věnuje zdravé výživě a výživové hodnotě potravy. Nalezneme zde i rady, jak si poradit se stresem nebo jak se můžeme před stresem chránit.

Učebnice je z velké části zaměřena na psychologické pojetí zdraví, obě podkategorie jsou v učebnici obsažené ve velké míře. Zabývá se rizikovým chováním jedince, které poškozuje jeho zdraví. Pozornost věnuje především závislosti na drogách, které je vymezená kapitola Umíme žít bez drog? Vysvětluje pojem droga, tabák i alkohol. Nabízí způsoby odmítnutí drog, verbální i neverbální. Varuje před vlivem reklamy a médií. Zároveň vede také ke zdravému psychickému životnímu stylu. Zaměřuje se na duševní zdraví a psychohygienu, radí, jak se chránit před stresem. A věnuje se i psychickým změnám v dospívání. V rámci sociálního pojetí zdraví v učebnici nalezneme v plném rozsahu podkategorii Osobnostní a sociální rozvoj a rodina. Vede k rozvoji sociálních vztahů v rámci partnerství i rodiny. Rodině se věnuje zvláště v kapitole Můj domov, moje rodina. Zabývá se rodinným soužitím, manželstvím i rodičovstvím. Klade důraz na rodinnou pohodu. Tvrdí, že základem každé úplné rodiny je vztah mezi rodiči, který vytváří pevnou rodinnou atmosféru. Tím také určuje i všechny ostatní vztahy v rodině. Podkategorii Sociální kompetence v návaznosti na sociální dovednosti a podkategorii Osobní bezpečí, krizové situace jsem přiřadila políčko „spíše ano“. Učebnice vede k vlastní důstojnosti, k jedinečným hodnotám osobnosti. Učí o bezpečném chování, vhodných a nevhodných místech. Věnuje se také komunikaci a společenskému chování, především v kapitole Komunikace a společenské chování. Obsahuje i návod na efektivní komunikaci v případě ohrožení, čísla tísňového volání i postup při hovoru na tísňovou linku. V učebnici dále najdeme kapitolu určenou ekologickému hledisku

zdraví, kde se zaměřuje téměř na všechny body této kategorie. Jmenuje se Životní prostředí a zdraví člověka, obsahuje podkapitoly Ovzduší, Voda v přírodě, Sluneční záření a Hluk a naše zdraví. Zdravému bydlení, stolování nebo odpadům se pak věnuje v kapitole Zdravé bydlení. Duchovní pojetí zdraví obsahuje alespoň část ze všech podkategorií. Zdůrazňuje, že zdraví je nejdůležitější hodnota, o kterou bychom se měli starat. Ukazuje důležitost a smysl rodiny, také hodnotu a funkci domova. Vede k pomoci druhým. A částečně se zabývá také smyslem života. Učebnice na zdraví nahlíží z holistického pohledu, věnuje se všem složkám zdraví. Její obsah koresponduje se vzdělávacími cíli vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví.

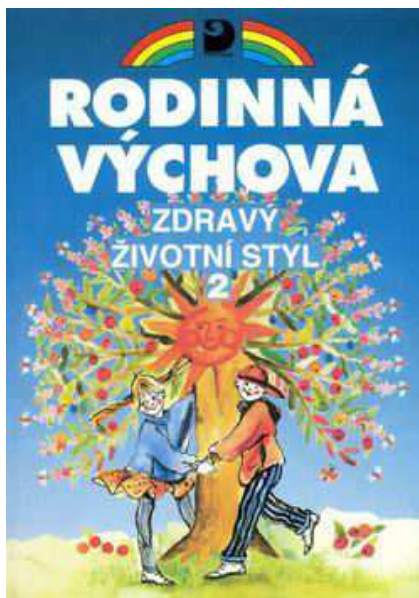
3) Charakteristika učebního materiálu

Učebnice Rodinná výchova: Zdravý životní styl I. je určena pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia. Je zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola. Slouží k výuce rodinné výchovy a úzce navazuje na obsah dalších učebnic ucelené řady Rodinná výchova. Na začátku je k nahlédnutí obsah, při pohledu na něj je patrné, že učebnice je obsáhlejší než dosud zmiňované učebnice ediční řady. V úvodu nás autorka seznamuje se smyslem učebnice. Zdůrazňuje, že zdraví se v našem žebříčku hodnot objevuje na předním místě. Ukazuje, co všechno zdraví prospívá a proč je pro nás důležité.

Učebnice obsahuje celkem 10 kapitol. Každá začíná velkým nadpisem v barevném rámečku, pod ním je obrázek dívky a chlapce. Text učebnice je přehledně strukturován. Podnadpisy a informace, které bychom si měli zapamatovat, jsou tučně zvýrazněné. Nalezneme tu důležité a užitečné informace. Text učiva doplňují obrázky, grafy, tabulky atd. Kapitoly obsahují také různé úkoly a otázky k zamyšlení, které jsou psané kurzívou. Na konci učebnice je závěrečné slovo, které stručně shrnuje základní poznatky o zdravém životním způsobu. Ale zároveň nabádá k dalšímu studiu a vyhledávání dalších informací, protože těch není nikdy dost. V závěru je také seznam literatury. Učebnice na mě působí kladným dojmem, je přehledná, lehce zde najdu informace, které potřebuji. Na učebnici přímo navazuje Rodinná výchova: Zdravý životní styl II., které je taktéž určena pro 6.-9. ročník základní školy.

2.9 Rodinná výchova: Zdravý životní styl II. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia

Obrázek č. 9:

134

1) Základní údaje:

Autor: PaedDr. Eva Marádová, CSc.

Nakladatelství: Fortuna

Rok vydání: 1999

ISBN: 80-7168-643-3

Počet stran: 120

Schvalovací doložka učebnic: ne

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 10: Rodinná výchova: Zdravý životní styl II. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia

Kategorie	Podkategorie	Ozna- čení	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE
Biolo- gická	Fyziologický vývoj jedince	B1		•		

¹³⁴ MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova: Zdravý životní styl II.: pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-643-3.

	Biorytmus organismu, hygienické návyky	B2		•		
	Sportovně pohybová aktivita	B3	•			
	První pomoc, nemoci, prevence	B4		•		
	Dopravní výchova	B4 A				•
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5	•			
Psychologická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1	•			
	Zdravý životní styl	P2		•		
Sociální	Osobnostní a sociální rozvoj, rodina	S1		•		
	Sociální kompetence v návaznosti na sociální dovednosti	S2		•		
	Osobní bezpečí, krizové situace	S3		•		
Ekologická	Životní prostředí	E1				•
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2			•	
	Životní styl	E3			•	
Duchovní	Lidské hodnoty	D1		•		
	Tradice vedoucí k porozumění	D2		•		
	Smysl života	D3			•	
Mezioborové propojení	Občanská výchova	M1		•		
	Výtvarná výchova	M2			•	

Tato učebnice přímo navazuje na Rodinnou výchovu: Zdravý životní styl I. Je tedy patrné, že je téměř stejně koncipována a zaměřuje se na podobná témata. Některá témata doplňuje a rozšiřuje, jiným se naopak už tolik nevěnuje, pokud byly obsaženy v předchozím díle. Zřejmě nejvíce je učebnice zaměřená na biologický, psychologický a sociální pohled na zdraví a nejméně na ekologické pojetí zdraví. Z biologické kategorie obsahuje všechny podkategorie kromě dopravní výchovy. Ohledně fyziologického vývoje jedince se zaměřuje na období dospívání. Seznamuje se změnami v dospívání, u žen s menstruací. Pojednává o předčasném pohlavním styku a pohlavně přenosných chorobách. Z podkategorie Biorytmus organismu a hygienické návyky se věnuje pitnému režimu, hygienickým návykům a vyváženosti

fyzické a psychické zátěže. Vede k hygienickým návykům v období puberty a dospívání, ale zdůrazňuje také zdravotní a hygienické požadavky na oděv. V první Kapitole Já a lidé kolem mne, v podkapitole Bud' fit se zabývá sportovně pohybovými aktivitami. Tvrdí, že nedílnou součástí zdravého způsobu života je pravidelné sportování, které vede ke zvyšování úrovně tělesné zdatnosti i psychické odolnosti. Učebnice se nevěnuje první pomoci, ale najdeme tu téma přenosné i nepřenositelné nemoci a prevence. Dopravní výchovou se učebnice nezabývá. Body z podkategorie Zdravý životní styl a péče o zdraví splňuje téměř všechny. Věnuje se především zdravé výživě, toto téma se vyskytuje v kapitole Zdraví na talíři.

Ve velkém rozsahu je učebnice zaměřena na psychologické pojetí zdraví. Učí o rizikovém chování jedince, které poškozuje jeho zdraví. Kapitulu Život bez závislostí věnuje drogám. Najdeme tu text o kouření, drogách z konopí a marihuany, o opiátech, stimulačních drogách, halucinogenech, těkavých látkách i dopingu. Klade důraz také na duševní hygienu a duševní pohodu. Vede k vyváženosti psychické a fyzické zátěže a zabývá se i psychickými změnami v dospívání. Z větší části učebnice směřuje k sociálnímu pojetí zdraví. Zabývá se sebepoznáním, protože když známe sami sebe, můžeme k sobě být upřímní. A můžeme se rozhodovat způsobem, který je pro nás nejlepší. Vede k rozvoji sociálních vztahů v partnerství i rodině. Podporuje seberealizaci, jedinečné hodnoty osobnosti i uplatnění vzorů a ideálů. Také se věnuje osobnímu bezpečí, vhodným a nevhodným místům a bezpečnému chování. Učí označovat nebezpečné látky a efektivní komunikaci. Na ekologickou kategorii zdraví se učebnice zaměřuje trochu méně. Životnímu prostředí se na rozdíl od minulého dílu nevěnuje. Zabývá se zdravým bydlením, spotřebou věcí a domácím odpadem. Částečně v rámci jiných témat se zaměřuje i na duchovní pojetí zdraví. Klade důraz na zdraví jakožto nejdůležitější hodnotu, na poznání sebe sama i smysl rodiny. Vede k pomoci druhým, např. nemocným. Zabývá se funkcí domova i hodnotou člověka. Smyslu života se téměř nevěnuje. V učebnici nalezneme všechny kategorie zdraví, obsahuje tedy holistické pojetí zdraví. Z větší části odpovídá požadavkům RVP ZV na Výchovu ke zdraví.

3) Charakteristika učebního materiálu

Rodinná výchova: Zdravý životní styl II. navazuje na první díl. Je určena pro žáky 6.- 9. ročníku základní školy. Je vypracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola. Slouží pro výuku rodinné výchovy a navazuje na další učebnice z řady. Na začátku najdeme obsah, text je členěn do 5 kapitol a dalších podkapitol. V úvodu nás autorka vítá v hodinách rodinné výchovy. Informuje nás o tom, co nás v učebnici čeká, že informace a rady jsou doprovázené doporučením, jak se v určitých situacích chovat a rozhodovat. Pomáhá nám pochopit význam zdravého životního způsobu a radí, jak vzít zdraví do svých rukou.

Stejně jako u předchozích učebnic obsahuje každá kapitola velký barevně zvýrazněný nadpis, pod kterým je nakreslený chlapec s dívkou. Jednotlivé kapitoly mají své podkapitoly, jejichž nadpisy jsou psané tučným písmem. Text učiva je psán zajímavým způsobem a zahrnuje podstatné informace pro výuku výchovy ke zdraví. Dále učebnice obsahuje poměrně velké množství obrázků, grafů, tabulek a dalších ilustrací. Líbí se mi, že učebnice vede pomocí otázek k zamyšlení a nutí žáky přemýšlet nad daným problémem. Obsahuje také úkoly a náměty na hry. Text se lehce čte, je přehledný a jasný. V závěru vede k zamyšlení nad koncem dětských let. Upozorňuje nás, abychom nezapomínali, že zdraví je hodnota lidského života, bez které je cesta k úspěchu, štěstí a ke spokojenosti velmi těžká a často nemožná. Proto nesmíme zapomínat žádný den udělat něco pro zdraví naše i ostatních. Za závěrem nalezneme také linky důvěry, krizová centra a uvedenou literaturu. Učebnici hodnotím kladně, je pěkně a přehledně zpracovaná a obsahuje podstatné informace, které využijeme v každodenním životě.

2.10 Výchova k občanství pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky osmiletého gymnázia

Obrázek č. 10:

135

1) Základní údaje:

Autor: JUDr. PhDr. Jiří Bílý, CSc.

Nakladatelství: Fortuna

Rok vydání: 1995

ISBN: 80-7168-187-3

Počet stran: 248

Schvalovací doložka učebnic: ne

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 11: Výchova k občanství pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky osmiletého gymnázia

Kategorie	Podkategorie	Ozna- čení	ANO	SPIŠE ANO	SPIŠE NE	NE
Biolo- gická	Fyziologický vývoj jedince	B1		•		

¹³⁵ BÍLÝ, Jiří. *Výchova k občanství: učební texty pro 6. - 9. ročník základní školy a odpovídající ročníky osmiletého gymnázia*. Praha: Fortuna, 1995. ISBN 80-7168-187-3.

	Biorytmus organismu, hygienické návyky	B2				•
	Sportovně pohybová aktivita	B3				•
	První pomoc, nemoci, prevence	B4			•	
	Dopravní výchova	B4 A				•
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5				•
Psychologická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1			•	
	Zdravý životní styl	P2		•		
Sociální	Osobnostní a sociální rozvoj, rodina	S1	•			
	Sociální kompetence v návaznosti na sociální dovednosti	S2		•		
	Osobní bezpečí, krizové situace	S3			•	
Ekologická	Životní prostředí	E1	•			
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2		•		
	Životní styl	E3		•		
Duchovní	Lidské hodnoty	D1		•		
	Tradice vedoucí k porozumění	D2		•		
	Smysl života	D3		•		
Mezioborové propojení	Občanská výchova	M1	•			
	Výtvarná výchova	M2			•	

Učebnice vede k výchově k občanství, přesto obsahuje některá témata z výchovy ke zdraví. Zřejmě nejvíce je zde zahrnuté sociální, ekologické a duchovní pojetí zdraví. Z větší části se dále zaměřuje na psychologické pojetí zdraví a zřejmě nejméně se věnuje biologickému hledisku. Učebnice je rozdělena do jednotlivých ročníků, každý ročník obsahuje konkrétní kapitoly a podkapitoly. Učivo pro 6. ročník se na výchovu ke zdraví téměř nezaměřuje, obsahuje jen témata spojená s rodinou a domovem. V 7. ročníku se také objevuje téma rodina a domov, je spíše orientované na národ a vlast. A zabývá se i přírodním bohatstvím a jeho ochranou. 8. ročník už je více ve znamení výchovy ke zdraví, zahrnuje kapitoly: Člověk a dospívání, Člověk hledající společenství, Člověk hledající svůj svět, Člověk hledající sám sebe, Člověk

a předpoklady spolužití, Člověk a předpoklady harmonického soužití se světem. I 9. ročník nabízí témata spojená se zdravotvídou, ale v menší míře než v 8. ročníku. Najdeme tu kapitoly: Smysl společenství, Občanská společnost, Život na planetě Zemi nebo Svět a Evropa a další.

Z biologického pojetí zdraví se učebnice věnuje fyziologickému vývoji jedince. Zabývá se životními potřebami člověka. Potřeby dělí na existenční, společenské a kulturní, dále na individuální nebo kolektivní. V textu pro 8. ročník se zaměřuje na lidské tělo, na biologické změny v průběhu dospívání a na základní lidské reprodukce. V učebnici nenajdeme téma první pomoc, jen okrajově se věnuje nemocím, zmiňuje pohlavní choroby včetně AIDS. Učebnice neobsahuje následující podkategorie: Biorytmus organismu, hygienické návyky, Sportovně pohybová aktivita, Dopravní výchova, Zdravý životní styl. Z velké části se v učebnici vyskytuje také psychologické pojetí zdraví. V 8. ročníku je zařazena kapitola Vlivy dobré a špatné, kde se věnuje chování, které poškozuje zdraví. Varuje před užíváním drog, před mentální anorexií i duševním onemocněním, které někdy propuká v adolescenci. Vede ke zdravému životnímu stylu z hlediska psychologického. V kapitole pro 8. třídu Člověk a předpoklady harmonického soužití se světem se věnuje duševnímu zdraví a psychohygieně. Nabízí pohled na meditaci neboli rozjímání, ztišení a přemítání. Protože taková chvilka meditace, ztišení a zaposlouchání se může být dobrým cvičením, způsobem obnovování fyzických i psychických sil našeho organismu. Zabývá se také psychickými změnami v dospívání v kapitole Člověk a dospívání, též pro 8. ročník. Ve větší míře se věnuje i sociálnímu pojetí zdraví, nejvíce osobnostnímu a sociálnímu rozvoji a rodině. V kapitolách určených pro 6. ročník se zaměřuje na rodinu, manželství a rodinné vztahy. Pro 8. třídu autor zpracoval téma rodina a manželství, hodnoty osobnosti, sebepoznání a sebereflexe. V učivu pro 9. ročník učí o pomoci ostatním lidem, o podmínkách spolupráce, odpovědnosti i vzájemné důvěře. Ekologické pojetí zdraví je v učebnici zahrnuto téměř ve všech bodech. Životní prostředí a způsoby ochrany přírody probírá v 7. ročníku. Žáci 9. tříd se pak učí o životě na planetě Zemi, o ekologii a odpovědnosti za osud Země a lidstva. Z velké části v učebnici nalezneme duchovní pojetí zdraví. Zabývá se lidskými hodnotami, poznáním sebe sama jako živé bytosti, především v kapitolách pro 8. ročník. V 9. třídě se věnuje pomoci druhým a altruistickému chování. Téma smysl života je obsažené

v kapitole pro 8. ročník s názvem Člověk hledající sám sebe a následně v podkapitolách Volba životního cíle a Smysl života. V učebnici je na zdraví nahlíženo z holistického pohledu, nalezneme tu alespoň částečně všechny kategorie zdraví. Požadavky RVP na Výchovu k občanství splňuje, na Výchovu ke zdraví splňuje částečně.

3) Charakteristika učebního materiálu

Učebnice je určena výchově k občanství pro 6.-9 ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia. Učivo je rozdělené na jednotlivé ročníky, každý ročník obsahuje svá témata a kapitoly. Obsahuje prvky tradiční učebnice, ale také prvky volnější, beletristické statě a podněty k úvahám. Autor učebnice nechce jen vychovávat občany pro stát, nýbrž připravit lidi na život. Chce formovat člověka jako odpovědného jedince, který chápe hodnoty lidského bytí.

Na začátku učebnice nalezneme obsah a úvod autora. Jednotlivé kapitoly obsahují velký tučný název. Text je přehledně strukturován, názvy podkapitol jsou psané velkým písmem, důležité informace jsou zvýrazněné. Dle mého názoru učebnice obsahuje velké množství informací vzhledem k tomu, že se jedná o učivo pro žáky základních škol. Navíc je učivo hodně zaměřené na historii. Hodně se věnuje historickým událostem, datům i osobnostem. Text je doplněný několika černobílými obrázky. Do textu jsou zařazené různé vsuvky, historické, tradiční či beletristické, které jsou psané menším písmem. Na závěr kapitol jsou uvedeny různé otázky a úkoly. Na konci učebnice nám autor nabízí doporučenou literaturu, kdybychom si chtěli informace ještě doplnit. Myslím, že učebnice je dobrou pomůckou pro učitele, obsahuje velké množství důležitých informací, pro žáky ale může být učebnice nudná a nezajímavá.

2.11 Výchova k občanství: učebnice pro 6.-9. ročník základní školy

Obrázek č. 11:

1) Základní údaje:

Autor: Čapek Robert, Čapková Jana, Čepl Jan, Konečný Jakub, Mannová Elena, Michková Lenka, Pavlíková Eva, Pavlišová Zdeňka, Rousková Iva, Skřivánková Jana, Stárek Pavel, Šantrůčková Michaela, Šollová Marie, Štenclová Eliška, Teichmanová Kristýna, Valová Eva, Vaníčková Vanda, Vokurková Magdalena, Vrzáňová Lenka, Žaloudková Soňa

Nakladatelství: Gaudeamus

Rok vydání: 2012

ISBN: 978-80-7435-188-4

Počet stran: 519

Schvalovací doložka učebnic: ano, platnost 2012-2018

¹³⁶ kolektiv. *Výchova k občanství: učebnice pro 6. - 9. ročník základní školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. ISBN 978-80-7435-188-4.

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 12: Výchova k občanství: učebnice pro 6.-9. ročník základní školy

Kategorie	Podkategorie	Ozna- čení	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE
Biolo- gická	Fyziologický vývoj jedince	B1				•
	Biorytmus organismu, hy- gienické návyky	B2				•
	Sportovně pohybová akti- vita	B3			•	
	První pomoc, nemoci, pre- vence	B4			•	
	Dopravní výchova	B4 A				•
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5				•
Psycholo- gická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1		•		
	Zdravý životní styl	P2			•	
Sociální	Osobnostní a sociální roz- voj, rodina	S1	•			
	Sociální kompetence v ná- vaznosti na sociální doved- nosti	S2	•			
	Osobní bezpečí, krizové si- tuace	S3			•	
Ekolo- gická	Životní prostředí	E1	•			
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2		•		
	Životní styl	E3	•			
Duchovní	Lidské hodnoty	D1			•	
	Tradice vedoucí k porozu- mění	D2		•		
	Smysl života	D3			•	
Meziobo- rové pro- pojení	Občanská výchova	M1	•			
	Výtvarná výchova	M2		•		

Učebnice je určena pro výuku Výchovy k občanství, přesto některá témata souvisejí s výchovou ke zdraví. Zřejmě nejvíce se učebnice věnuje sociálnímu a ekologickému pojetí zdraví, poté z větší části psychologickému a duchovnímu hledisku zdraví. Téměř vůbec se nezaměřuje na biologický kontext zdraví. Z biologické kategorie obsahuje pouze 2 podkategorie a jen okrajově. Učebnice neobsahuje podkategorii

Fyziologický vývoj jedince, Biorytmus organismu a hygienické návyky, Dopravní výchova, Zdravý životní styl a péče o zdraví. Okrajově se dotýká tématu sportovně pohybová aktivita, např. v druhé kapitole Člověk jako jedinec, kde se věnuje olympijským hrám či paralympiádě. Dále v páté kapitole Mezinárodní vztahy a globální svět, zde nalezneme téma skateboardingu. Okrajově obsahuje podkategorii První pomoc, nemoci prevence. Zabývá se nemocemi přenosnými i nepřenositelnými nebo pandemií v kapitole číslo 5.

Z psychologické kategorie v učebnici nalezneme obě dvě podkategorie alespoň z části. Témata z podkategorie Rizikové chování žáků a jednání jedince se vyskytuje téměř ve všech kapitolách učebnice. V první kapitole Člověk ve společnosti se věnuje chování poškozujícímu zdraví, sociálně patologickým jevům, kriminalitě, vandalství a nebezpečí komunikace prostřednictvím médií. Problematikou médií, internetu, plagiátorství či pirátství se zabývá také ve třetí kapitole Stát a hospodářství. Ve čtvrté kapitole Stát a právo učí o trestných činech a přestupcích. V páté kapitole Mezinárodní vztahy a globální svět varuje před agresí a násilím. Učebnice částečně vede ke zdravému životnímu stylu z psychologického hlediska. Věnuje se psychickým reakcím organismu na stres, zmiňuje rizika a nemoci. Z velké části je učebnice zaměřená na sociální pojetí zdraví. Z podkategorie Osobnostní a sociální rozvoj, rodina obsahuje téměř všechna témata. V první kapitole učebnice vyučuje o dovednosti empatie, kooperaci, rodině a vede k sebepoznání a sebereflexi. Velmi mě zaujalo deset zlatých pravidel úspěšné kooperace na konci první kapitoly. Druhá kapitola Člověk jako jedinec se věnuje sebevědomí jedince, sebedůvěře či sebepoznání. Ve čtvrté kapitole Stát a právo se zabývá rodinou a manželstvím. Z podkategorie Sociální kompetence v návaznosti na sociální dovednosti obsahuje téma seberealizace, uplatnění potenciálu jedince, vlastní důstojnost i jedinečné hodnoty osobnosti. Podkategorii Osobní bezpečí, krizové situace se téměř nevěnuje, v první kapitole se zabývá efektivní komunikací. Ve velké míře se v učebnici vyskytuje kategorie ekologická, téměř ve všech kapitolách. Zabývá se kulturou v první kapitole. Téma průmysl, přírodní zdroje, spotřeba a možnosti ochrany zdraví skrze životní prostředí nalezneme v kapitole číslo 3. Nejvíce se ekologickému pojetí zdraví věnuje pátá kapitola Mezinárodní vztahy a globální svět. Obsahuje téma aktuální stav životního prostředí, globalizace, ochrana životního prostředí, energie i

odpady. Učí o vodě, čistotě i o způsobu jednání člověka a vlivu vlastního životního stylu na prostředí. Učebnice se částečně věnuje také duchovnímu kontextu zdraví. Vede k poznání sebe sama jako živé bytosti. Věnuje se pomoci druhým, osobám s handicapem, především v první a druhé kapitole. V druhé kapitole Člověk jako jedinec učí také o smyslu života, vlastní životní cestě a výběru povolání. Učebnice na zdraví nepohlíží zcela z holistického hlediska, téměř vůbec neobsahuje biologickou kategorii zdraví. Je vypracována podle požadavků RVP ZV na vzdělávací obor Výchova k občanství. Požadavky RVP ZV na vzdělávací obor Výchova ke zdraví splňuje částečně.

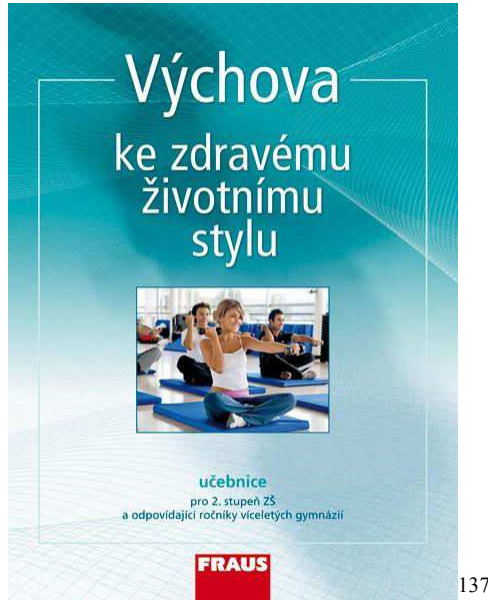
3) Charakteristika učebního materiálu

Učebnice Výchova k občanství je určena pro žáky 6.-9. ročníků základní školy. Je vypracována v souladu s RVP ZV, slouží ke zvýšení kvality Výchovy občanství na školách. Využívá moderní didaktické metody a zajímavé formy výuky. Učebnice je sestavena spíše jako sada aktivit, cvičení či úkolů, které vedou ke splnění očekávaných výstupů vzdělávacího oboru Výchova k občanství. Jednotlivá témata nejsou zařazena do konkrétních ročníků. Učebnice má podobu šanonu, jednotlivé listy či kapitoly lze dle potřeby vyjmout. Obsahuje velké množství obrázků a ilustrací, které souvisí s tématy.

Učebnice je rozdělena do 5 kapitol, které obsahují další podkapitoly. Každá kapitola obsahuje úvodní stranu s obrázkem a názvem kapitoly, poté obsah. Zajímavé je, že podkapitoly v názvu obsahují konkrétní očekávané výstupy z RVP ZV, kterým se dále věnují podrobněji. Nadpisy podkapitol jsou uvedené v barevném rámečku. Kapitoly učebnice jsou přehledně zpracované a členěné. Obsahují spoustu otázek, úkolů, příběhů i obrázků. Ale myslím, že obsahuje málo informací a učebního textu. V podkapitolách nalezneme několik málo odstavců s důležitými informacemi. V závěru kapitol je obsažen slovníček pojmů, které by si žáci měli zapamatovat. Styl učebnice je netradiční a moderní, vede k zábavné formě vyučování. Učebnice působí lákavě, motivačně a pestře. Přesto bych ocenila více věcných informací. K učebnici je možno využít i metodickou příručku pro učitele.

2.12 Výchova ke zdravému životnímu stylu: učebnice pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií

Obrázek č. 12:

137

1) Základní údaje:

Autor: PaedDr. Milada Krejčí, CSc., doc. PhDr. Lenka Šulová, CSc., Mgr. František Rozum, Mgr. Dagmar Havlíková

Nakladatelství: Fraus

Rok vydání: 2011

ISBN: 978-80-7238-930-8

Počet stran: 192

Schvalovací doložka učebnic: ano, platnost 2011-2017

¹³⁷ KREJČÍ, Milada., ŠULOVÁ, Lenka., ROZUM, František., HAVLÍKOVÁ, Dagmar. *Výchova ke zdravému životnímu stylu: pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Plzeň: Fraus, 2012. ISBN 978-80-7238-930-8.

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 13: Výchova ke zdravému životnímu stylu učebnice pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií

Kategorie	Podkategorie	Ozna- čení	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE
Biolo- gická	Fyziologický vývoj jedince	B1	•			
	Biorytmus organismu, hy- gienické návyky	B2	•			
	Sportovně pohybová akti- vita	B3	•			
	První pomoc, nemoci, pre- vence	B4			•	
	Dopravní výchova	B4 A				•
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5	•			
Psycholo- gická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1	•			
	Zdravý životní styl	P2	•			
Sociální	Osobnostní a sociální roz- voj, rodina	S1	•			
	Sociální kompetence v ná- vaznosti na sociální doved- nosti	S2	•			
	Osobní bezpečí, krizové si- tuace	S3		•		
Ekolo- gická	Životní prostředí	E1				•
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2				•
	Životní styl	E3				•
Duchovní	Lidské hodnoty	D1	•			
	Tradice vedoucí k porozu- mění	D2		•		
	Smysl života	D3			•	
Meziobo- rové pro- pojení	Občanská výchova	M1		•		
	Výtvarná výchova	M2			•	

Učebnice je určena výchově ke zdravému životnímu stylu, obsahuje 6 kapitol. Jednotlivá témata nejsou rozřazena do ročníků, proto umožňují variabilnější použití. Učebnice se hojně věnuje biologickému, psychologickému i sociálnímu pojetí zdraví, méně duchovnímu hledisku. Vůbec se nezaměřuje na ekologickou kategorii zdraví.

Učebnice nabízí biologický pohled na fyziologický vývoj jedince. Částečně se zabývá stavbou lidského těla, např. v první kapitole Vztahy mezi lidmi aneb O dorozumívání, kde najdeme pohled na orgány lidského těla, které se podílejí na vytváření hlasu. V druhé kapitole Změny v životě člověka se věnuje pohlavním rozdílům mezi mužem a ženou, biologickým změnám v dospívání a základní lidské reprodukci. Zde se podrobněji zabývá také vývojovými stádii jedince. Témata biorytmus organismu a režim dne učebnice obsahuje v 6. kapitole s názvem Rozvoj osobnosti. Informace o pitném režimu zahrnuje v kapitole o zdravé výživě. Klade důraz na vyváženost fyzické a psychické zátěže v rámci kapitoly Člověk a zdraví. V této kapitole nalezneme i podkapitoly Zdraví a pohyb nebo Správné držení těla. Učí nás zdravému pohybu a jógové sestavy – Pozdrav slunci. První pomoc se v učebnici nevyskytuje, okrajově zmiňuje nemoci a civilizační choroby. Taktéž dopravní výchově se nevěnuje. Naopak na zdravý životní styl se učebnice zaměřuje téměř ve všech kapitolách. 4. kapitola nese přímo název Životní styl. Zdravou výživou se zabývá celá třetí kapitola Člověk a výživa. Učí o historii stravování, spotřebě potravy, alternativních způsobech výživy, nevhodných stravovacích návycích a nesprávné životosprávě.

Z psychologického pojetí zdraví obsahuje podkategorii Rizikové chování a jednání jedince. Ve 4. kapitole Životní styl varuje před chováním, které poškozuje a ohrožuje zdraví. Věnuje se drogám, alkoholu, vandalismu i vulgarismu. Vede k odmítání návykových látek. Ve velkém rozsahu se zabývá také zdravým životním stylem z psychologického hlediska. Klade důraz na duševní zdraví a psychohygienu, na vyváženost psychické a fyzické zátěže, především v 5. kapitole Člověk a zdraví. Téma psychické změny v dospívání nalezneme v kapitole č. 2 Změny v životě člověka. Z velké části učebnice zdůrazňuje sociální pojetí zdraví. V první kapitole se zabývá vztahy mezi lidmi a dorozumíváním. Učí o kooperaci, přátelství, lásce, o rodině a vztazích v rodině. Věnuje se i empatii. Tvrdí, že empatické chování je vstřícné k druhému. Jedná se o přizpůsobení se druhému, pochopení jeho uvažování, názorů i vcítění se do pocitů druhého. V druhé kapitole Změny v životě člověka seznamuje se sebereflexí, sociálním vývojem jedince, se vztahem k sobě samému i k druhým. Ve 4. kapitole Životní styl se věnuje seberealizaci a bezpečnému chování, informuje o linkách důvěry. 6. kapitola Rozvoj osobnosti se zabývá sebezpoznáním, sebeovládáním, vlastní důstojností, hodnotami a ideály osobnosti i způsobem řešení

problémů v mezilidských vztazích. Vede k prosociálnímu chování. Ekologické pojetí zdraví se v učebnici nevyskytuje. Z duchovního hlediska se nejvíce zaměřuje na lidské hodnoty. Zdůrazňuje, že zdraví je nejdůležitější hodnota, také smysl rodiny a etickou stránku vztahů. Vede k poznání sebe sama jako živé bytosti, především v 6. kapitole Rozvoj osobnosti. Věnuje se i tradicím, které vedou k porozumění. Učí o pomoci druhým, také o osobách s handicapem. V 1. kapitole najdeme podkapitolu Život s handicapem. Smyslem života a vlastní životní cestou se zabývá v 6. kapitole v podkapitole Blízká budoucnost. Učebnice směřuje k holistickému pojetí zdraví, přesto v učebnici není vůbec obsažená ekologická kategorie zdraví. Zbylé kategorie jsou v učebnici zahrnuté ve velké míře. Učebnice vychází z RVP ZV, odpovídá požadavkům vzdělávacího oboru Člověk a zdraví.

3) Charakteristika učebního materiálu

Učebnice Výchova ke zdravému životnímu stylu je určena pro žáky 2. stupně základní školy. Na úvod nás autoři vítají a představují základní témata, kterým se budeme věnovat. Zároveň nás seznamují se způsobem zpracování učebnice, abychom se v ní lépe orientovali. Učebnice obsahuje 6 kapitol, každá začíná ilustrací přes velkou stránku, která působí motivačně. Jednotlivé nadpisy jsou velké a barevně zvýrazněné. V kapitolách najdeme přehledně strukturovaný učební text, který je doplněn velkým množstvím otázek, úkolů či her. Zároveň učebnice nabízí také mnoho obrázků, které děti určitě zaujmou. Nejdůležitější shrnující informace jsou uvedeny v modrých rámečcích. Každá kapitola je zakončena opakováním hlavních témat z kapitoly. Na okrajích stran se objevují rozšiřující informace a zajímavosti z jiných předmětů.

Učebnice na mě působí zajímavým a zábavným dojmem. Obsahuje velké množství podnětů a nápadů pro zábavnou formu vyučování. Na závěr učebnice je uveden jmenný rejstřík i rejstřík pojmů. Na konci najdeme také očekávané výstupy a kompetence, dále informace ohledně klíčových kompetencí a průřezových témat. Učebnici hodnotím kladně a ráda bych ji využila v praxi.

2.13 Internetový pedagogický portál Výchova ke zdraví

Obrázek č. 13:

1) Základní údaje

Autor: kolektiv zdravotnických pracovníků odboru podpory zdraví Krajské hygienické stanice Pardubického kraje

Kontakt: Krajská hygienická stanice Pardubického kraje se sídlem v Pardubicích

Osoba odpovědná za obsah stránek: Mgr. Jana Nedbalová

Vznik internetových stránek: za podpory Ministerstva zdravotnictví v rámci dotačního programu „Národní program zdraví – Projekty podpory zdraví“ 2006 projekt č. 9648 „Podpora preventivních aktivit v Pardubickém kraji“

Odkaz: <http://www.vychovakezdravi.cz/>

2) Obsažení vybraných kategorií a podkategorií v učebním materiálu

Tabulka č. 14: Internetový pedagogický portál Výchova ke zdraví

Kategorie	Podkategorie	Ozna- čení	ANO	SPÍŠE ANO	SPÍŠE NE	NE
Biolo- gická	Fyziologický vývoj jedince	B1		•		
	Biorytmus organismu, hy- gienické návyky	B2	•			

¹³⁸ NEDBALOVÁ, Jana. *Výchova ke zdraví* [online]. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.vychovakezdravi.cz>

	Sportovně pohybová aktivity	B3	•			
	První pomoc, nemoci, prevence	B4	•			
	Dopravní výchova	B4 A	•			
	Zdravý životní styl, péče o zdraví	B5	•			
Psychologická	Rizikové chování a jednání jedince (návykové látky a zdraví)	P1	•			
	Zdravý životní styl	P2			•	
Sociální	Osobnostní a sociální rozvoj, rodina	S1		•		
	Sociální kompetence v návaznosti na sociální dovednosti	S2			•	
	Osobní bezpečí, krizové situace	S3		•		
Ekologická	Životní prostředí	E1				•
	Prostředí, ve kterém žijeme	E2				•
	Životní styl	E3				•
Duchovní	Lidské hodnoty	D1			•	
	Tradice vedoucí k porozumění	D2			•	
	Smysl života	D3			•	
Mezioborové propojení	Občanská výchova	M1		•		
	Výtvarná výchova	M2			•	

Internetový portál se zaměřuje na výchovu ke zdraví pro mateřské, základní i střední školy, my budeme sledovat materiály pro 2. stupeň základní školy. Nejvíce se věnuje biologickému pojetí zdraví, poté z větší části psychologickému a sociálnímu. Jen okrajově se zabývá duchovní kategorií a vůbec ekologickou kategorií zdraví. Z biologického pojetí zdraví na internetových stránkách nalezneme materiály o fyziologickém vývoji jedince. V části Sexuální výchova I. a Sexuální výchova II. seznamuje se základní lidskou reprodukcí, s možností otěhotnění a nechtěným těhotenstvím. Učí o pohlavních rozdílech mezi mužem a ženou a biologických změnách v dospívání. Z velké části se věnuje biorytmu organismu. V sekci Exkurze a workshopy pro ŠPZ obsahuje materiály s názvem Biorytmy a jejich využití v pedagogickém procesu. Správným pitným režimem se zabývá v části Prevence příjmu potravy. Téma sportovně pohybová aktivita nenajdeme přímo v materiálech

pro 2. stupeň základní školy, ale v sekci Pohyb. Vede ke správnému způsobu cvičení a ke správnému držení těla. První pomoci se věnuje především v části Jak vyučovat první pomoc. Učí, jak správně podat první pomoc, jak se postarat o drobná i vážná poranění a úrazy. V části Exkurze a workshopy pro ŠPZ a Sexuální výchova informuje o AIDS a prevenci nemocí. Dopravní výchovou se nezabývá v materiálech pro 2. stupeň, jsou určeny žákům, rodičům i pedagogům. Nabízí materiály pro výuku dopravní výchovy od BESIP či metodické semináře. Internetový portál vede také ke zdravému životnímu stylu, velkou část věnuje zdravé výživě. Na stránkách najdeme metodický materiál Prevence poruch příjmu potravy aneb hrou ke správné výživě, kde se zabývá pestrým a vyváženým jídelníčkem, pitným režimem či poruchami příjmu potravy.

Psychologické pojetí zdraví je na portálu z větší části obsažené. Velký důraz klade na poučení o drogách. Před drogami varuje v části Problematika nelegálních drog a Problematika legálních drog. Zabývá se návykovými látkami, závislostí i odmítáním návykových látek. Šikaně je věnována část Prevence šikany. Dobrým vztahům ve škole a předcházení šikaně napomáhá i sekce Komunikace se třídou. Téma zdravý životní styl z psychologického hlediska se na stránkách příliš neobjevuje. Zabývají se částečně vyvážeností psychické a fyzické zátěže a psychickými změnami v dospívání. Sociální pohled na zdraví stránky obsahují částečně. Vedou ke kooperaci, sebepoznání i sebereflexi. Věnují se sociálním vztahům, zmiňují téma vztahy mezi lidmi a jejich soužití. Snaží se rozvíjet vztahy ve třídě a vzájemnou komunikaci. Nabízejí pohled na téma osobní bezpečí, na postup přivolání pomoci v případě ohrožení nebo za mimořádných událostí. Ekologické pojetí zdraví se na internetových stránkách vůbec nevyskytuje. Na duchovní kategorii zdraví se portál zaměřuje jen okrajově. Zdůrazňuje význam zdraví a jeho hodnotu, význam prevence a vede k pomoci druhým. Obsah materiálů vychází z požadavků RVP ZV. Avšak nejsou plně holisticky zaměřené, stránky neobsahují ekologickou kategorii zdraví a duchovní kategorii jen minimálně.

3) Charakteristika učebního materiálu

Internetový portál slouží výchově ke zdraví. Vznikl za podpory Ministerstva zdravotnictví v rámci dotačního programu „Národní program zdraví – Projekty

podpory zdraví” v roce 2006. Internetové stránky poskytují praktické informace a zkušenosti na základě spolupráce s odbornými partnery v oblasti ochrany a podpory zdraví. Stránky slouží jako rychlý zdroj informací, metodických pomůcek i preventivních činností. Internetový portál je určen především pedagogům, přesto může posloužit každému, kdo se chce věnovat preventivní činnosti a podpoře zdraví. Na stránkách nalezneme informace o výchově ke zdraví, doporučené preventivní programy a aktivity, aktuality týkající se primární prevence v Pardubickém kraji. Dále obsahují tematický přehled vzdělávacích i jiných materiálů o výchově ke zdraví. Nabízejí metodické i didaktické materiály ke stažení pro praktické využití, kontakty na poskytovatele preventivních aktivit, doporučované odkazy i literaturu. Nově se věnuje výchově ke zdraví v pedagogické praxi.

Na stránkách nalezneme sekce Domů, Prevence úrazů, Výživa, Prevence nádorů, Sexuální výchova, Závislosti, Pohyb a ostatní. Jednotlivé sekce obsahují doporučené metodiky, zdroje a literaturu. Nalezneme tu edukační materiály, příklady dobré praxe, tematické zajímavosti i nabídku přednáškové a poradenské činnosti. Stránky se věnují také výchově ke zdraví ve školách. Jednotlivé materiály dělí pro výuku v mateřských školách, na 1. stupni ZŠ, na 2. stupni ZŠ a na středních školách. Cílem tohoto projektu je zvýšit odborné kompetence pedagogů v oblasti výchovy ke zdraví a zároveň zvýšit kvalitu vzdělávání žáků. Díky projektu vznikají vzdělávací semináře, metodické materiály, didaktické pomůcky a interaktivní programy. Internetové stránky považují za přínos ve vzdělávání v oblasti výchovy ke zdraví.

3 Shrnutí výzkumu

V této kapitole představím výsledky výzkumného šetření, tedy analýzy vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví, který je prezentovaný v učebnicích a na internetovém portálu pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia. Nejprve se zaměříme na analýzu kategorií zkoumaných materiálů v rámci edičních řad a druhů materiálu, poté na komparaci jednotlivých ročníků.

Jelikož je výzkumný vzorek tvořen rozdílnými materiály, jsou i samotné výsledky různorodé. Učebnice občanské výchovy nakladatelství Fraus jsou z velké míry zaměřené na všechny kategorie zdraví. Obsahují a spíše obsahují celkem 19 biologických podkategorií a neobsahují a spíše neobsahují pouze 5 podkategorií. Psychologické pojetí zdraví je v učebnicích plně obsaženo, nalezneme tu všech 8 podkategorií, ať už plně či většinou. Ze sociální kategorie je v učebnicích zastoupeno a spíše zastoupeno 10 podkategorií a nezastoupeny a spíše nezastoupeny pouze 2 kategorie. Zaměření na ekologické pojetí zdraví je menší než u předešlých kategorií. Obsahuje a spíše obsahuje 7 ekologických podkategorií, kdežto neobsahuje a spíše neobsahuje 5 podkategorií. Duchovní kategorie je v učebnicích zahrnuta částečně. Žádné duchovní podkategorie nejsou v učebnicích obsaženy v plné míře. Z větší části duchovně zaměřených podkategorií tu nalezneme 10, nenalezneme a spíše nenalezneme v učebnicích 2 podkategorie.

Nyní se zaměříme na jednotlivé ročníky ediční řady učebnic občanské výchovy nakladatelství Fraus. Učebnice pro 6., 7. a 9. ročník jsou hojně věnované biologickému pojetí zdraví, kdežto učebnice pro 8. ročník obsahuje pouze 3 z 6 biologických podkategorií. Psychologické kategorie jsou ve všech ročnících obsaženy v plné míře. Sociální pojetí zdraví je ve všech učebnicích zastoupené v podobné míře. Učebnice pro 6. i 7. ročník obsahují a spíše obsahují 2 podkategorie ze 3. Učebnice pro 8. i 9. ročník v sobě zahrnují a spíše zahrnují všechny sociální podkategorie. Jednotlivé učebnice se liší svým zastoupením v ekologickém pojetí zdraví. Všechny ekologické podkategorie obsahuje pouze učebnice pro 7. ročník. 2 ze 3 podkategorií nalezneme v učebnicích pro 6. a 9. ročník. Ale v učebnici určené 8. třídě se ekologické pojetí vůbec nevyskytuje a spíše nevyskytuje. Duchovní kategorie zdraví se v učebnicích objevuje částečně. 3 podkategorie ze 3 z větší části obsahují učebnice

pro 8. a 9. ročník. Učebnice pro 6. a 7. třídu částečně zahrnují 2 duchovní podkategorie ze 3.

Ediční řada učebnic rodinné výchovy od nakladatelství Fortuna nabízí rozdílné výsledky ve všech kategoriích, jelikož se každá učebnice zaměřuje na jiné téma. Hodnotila jsem celkem 5 učebnic rodinné výchovy. Biologické kategorie některé učebnice obsahují z velké části, jiné téměř vůbec. Učebnice se věnují a spíše věnují biologickému pojetí zdraví v 17 podkategoriích, nevěnují a spíše se nevěnují biologickým podkategoriím v 13 případech. Psychologické pojetí zdraví je v učebnici obsaženo ve velké míře. Obsahuje a spíše obsahuje 9 podkategorií a neobsahuje pouze jednu podkategorii. Zaměření na sociální pojetí zdraví je v učebnicích rozdílné. Učebnice zahrnují a spíše zahrnují 10 sociálních podkategorií a nezahrnují a spíše nezahrnují 5 podkategorií. Ekologické pojetí zdraví se v některých učebnicích vyskytuje a v jiných vůbec. Plně i z větší části tu nalezneme 5 ekologických podkategorií, nenalezneme a spíše nenalezneme v učebnicích 10 podkategorií. Je tedy patrné nižší zastoupení ekologického pojetí zdraví v učebnicích rodinné výchovy. I duchovní pojetí zdraví se v jednotlivých učebnicích liší. Je zde zastoupeno a spíše zastoupeno 10 duchovních podkategorií a nezastoupeno a spíše nezastoupeno 5 podkategorií. Výsledky poukazují na celkové zaměření učebnic rodinné výchovy na psychologický a sociální kontext zdraví. Nejméně se věnují ekologickému pohledu na zdraví.

3 učebnice rodinné výchovy z 5 zkoumaných nejsou rozdělené pro určité ročníky, jsou určené pro celý druhý stupeň základní školy. Učebnice *Základy rodinného života I.* slouží pro výuku 5.-7. ročníku, *Základy rodinného života II.* pro 8.-9. ročník. Oba díly se téměř nevěnují biologickému kontextu zdraví. První díl pro 5.-7. ročník jen částečně obsahuje psychologické pojetí zdraví, přesněji řečeno z větší části obsahuje 1 podkategorii ze 2. Druhý díl pro 8.-9. třídu se již psychologickému pojetí věnuje více, obsahuje z větší části obě podkategorie. Sociální podkategorie obsahují obě učebnice shodně, 2 podkategorie jsou v učebnicích zastoupeny a spíše zastoupeny, 1 podkategorie se v učebnicích spíše nevyskytuje. Shodné zastoupení nalezneme i u ekologické kategorie, ani jedna učebnice neobsahuje ekologické pojetí zdraví. Naopak z duchovní kategorie jsou v obou dílech 3 podkategorie ze 3 věnovány a spíše věnovány duchovnímu pojetí zdraví.

Analyzovala jsem dvě učebnice zaměřené na výchovu k občanství. První učebnice nakladatelství Fortuna v sobě zahrnuje témata určená zvláště pro 6., 7., 8. i 9. ročník. Druhá učebnice Výchova k občanství nakladatelství Gaudeamus nedělí témata do konkrétních ročníků. Učebnice se spíše ne zaměřují na biologické pojetí zdraví, obsahují pouze jednu podkategorii z 12. Psychologické pojetí obsahují částečně, 2 podkategorie zde spíše nalezneme a 2 spíše nenalezneme. Na sociální pojetí zdraví se z větší části zaměřují. 4 sociální podkategorie obsahují a spíše obsahují, 2 spíše neobsahují. Učebnice Výchovy k občanství obsahují a z větší části obsahují všech 6 ekologických podkategorií. Z duchovního pojetí zdraví zde spíše nalezneme 4 podkategorie duchovní, nenalezneme a spíše nenalezneme v učebnicích 2 podkategorie. Je patrné sociální, ekologické a duchovní zaměření učebnice.

Pro analýzu učebních materiálů výchovy ke zdraví jsem zvolila učebnici Výchova ke zdravému životnímu stylu od nakladatelství Fraus a internetový portál Výchova ke zdraví. Materiály jsou z velké části zaměřené na biologické pojetí zdraví. Obsahují a z větší části obsahují 10 biologických podkategorií, neobsahují a spíše neobsahují pouze 2 podkategorie. Z psychologické kategorie jsou v materiálech 3 podkategorie zaměřeny na psychologické pojetí zdraví a jedna spíše nezaměřena na psychologický kontext zdraví. Sociálnímu pojetí zdraví je věnováno 5 sociálních podkategorií, jednu sociální podkategorii spíše neobsahují. Oba materiály se nezabývají ekologickým pohledem na zdraví. Duchovní pojetí zdraví se v materiálech vyskytuje jen ve 2 podkategoriích, nevyskytuje a spíše se nevyskytuje ve 4 duchovních podkategoriích. V materiálech dominuje biologické, psychologické a sociální pojetí zdraví. Naopak se zde vůbec nevyskytuje ekologický kontext zdraví.

Učebnice Výchova ke zdravému životnímu stylu od nakladatelství Fraus a internetový portál Výchova ke zdraví jsou určeny celkově pro 2. stupeň základní školy. Jednotlivá témata nejsou rozdělena do konkrétních ročníků. Tudíž se nedá určit zaměření jednotlivých ročníků.

Dále nabídnu pohled na celý výzkumný soubor. Z biologické kategorie zdraví se v učebnicích a na internetovém portálu vyskytuje celkem 47 ze 78 podkategorií. Zastoupení biologického kontextu zdraví je tedy 60,256 %. Psychologické pojetí zdraví je v materiálech obsaženo v 22 podkategoriích z 26. Psychologický kontext

zdraví vykazuje hodnotu 84,61 % zastoupení. Sociální kategorie zdraví v materiálech obsahuje 29 ze 39 sociálních podkategorií. V sociální kategorii má procentuální zastoupení 74,36 %. Z ekologické kategorie je v materiálech zahrnuto 18 ze 39 podkategorií. Zastoupení ekologického kontextu zdraví je 46,15 %. Duchovnímu pojetí zdraví se věnuje 26 ze 39 podkategorií. Vykazuje hodnotu zastoupení 66,66 %.

Dalo by se říci, že nejvíce je ve zkoumaných materiálech obsažené psychologické pojetí zdraví, v míře 84,61 %. Druhá nejvíce zastoupená kategorie zdraví je sociální kategorie, která dosáhla výsledku 74,36 %. Na třetím místě nalezneme duchovní kontext zdraví, který získal 66,66 %. Za duchovní kategorií skončila kategorie biologická s 60,256 %. Nejmenší zastoupení v daných materiálech má ekologická kategorie, která dosáhla hodnoty 46,15 %. Tyto výsledky však nemusí být zcela přesné a odpovídající. Jedním z důvodů může být případ, kdy jedna učebnice vůbec neobsahuje danou kategorii zdraví a tím velmi ovlivní celkový výsledek. Dalším důvodem se může stát klíčová kategorie hodnocení s políčkem „spíše ne“. V materiálech je dané téma okrajově obsažené, přesto je ve výsledném hodnocení zařazeno k hodnotám, které v materiálech nejsou obsaženy. Dále hodnotící kategorie „spíše ano“. Např. z duchovní kategorie není téměř žádná kategorie v materiálech obsažená v plné míře, nejčastěji jsou přiřazeny právě ke kategorii „spíše ano“. Přesto jsou ve výsledném hodnocení zahrnuty k hodnotám, které jsou v materiálech obsaženy. Dalším možným důvodem je rozdílný počet podkategorií v daných kategoriích. V neposlední řadě k těmto výsledkům přispělo mé osobní hodnocení, které nemuselo být zcela přesné a objektivní i přes to, že jsem se snažila o co nejobjektivnější zhodnocení.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo provést obsahovou analýzu učebnic používaných ve vzdělávacích předmětech občanská výchova, rodinná výchova, výchova k občanství, výchova ke zdraví a na internetovém portálu výchovy ke zdraví, které obsahují vzdělávací obor Výchova ke zdraví a zároveň slouží pro výuku žáků 2. stupně základní školy a žáků odpovídajících ročníků víceletého gymnázia.

Teoretická část je zaměřena na vysvětlení základních pojmů. V první kapitole se mimo jiné soustředí na pojem vzdělávací obsah, kurikulum či didaktická analýza vzdělávacích obsahů. Druhá kapitola je zaměřena na materiály vzdělávacích obsahů, zejména na učebnice. V odborné literatuře existuje velké množství definic. V práci jsou vybrány jen některé, dle názoru autorky nejužitečnější a nejpoužívanější definice. V samotném názvu diplomové práce je obsažen pojem zdravotní výchova, proto je zdravotní výchově věnována třetí kapitola. V této kapitole je vysvětlen pojem zdravotní výchova, další část pojednává o zdravotní výchově v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Tématu zdravotní výchova se věnuje vzdělávací oblast Člověk a zdraví a částečně oblast Člověk a společnost.

Praktická část je zaměřena na analýzu vzdělávání v oblasti výchova ke zdraví v didaktickém aparátu učebnic platných pro 2. stupeň základní školy. Pro výzkumné účely jsme použili kategoriální systém, který obsahuje kategorie Biologickou, Psychologickou, Sociální, Ekologickou a Duchovní. V daných materiálech jsme zjišťovali četnost analytických kategorií i podkategorií. Vzdělávací obor Výchova ke zdraví má multidisciplinární charakter, proto je potřeba využívat holistický pohled na vzdělávací obor. Zajímá nás, zda je v rámci obsahové skladby didaktického aparátu zkoumaných učebnic obsažen holistický pohled na zdraví či jaké pojetí zdraví je uplatněné. Zjištěné výsledky jsme porovnali mezi sebou navzájem, i s výchovně-vzdělávacími cíli, které formuluje RVP pro základní vzdělávání.

V rámci celého výzkumného vzorku je dominantně zastoupená psychologická kategorie zdraví, konkrétně obsahuje 22 podkategorií z 26. Je tedy přítomna v míře 84,61 %. Druhá nejvíce zastoupená kategorie zdraví je kategorie sociální, ve výzkumném vzorku je obsaženo 29 z 39 podkategorií. Dosahuje výsledku 74,36 %. Třetí nejvyšší zastoupení nalezneme v kategorii duchovní, zkoumaný vzorek obsahuje

26 ze 39 podkategorií. Duchovní kategorie vykazuje hodnotu zastoupení 66,66 %. Na čtvrtém místě se umístila kategorie biologická se zastoupením 47 ze 78 podkategorií. Dosahuje hodnoty zastoupení 60,256 %. Nejméně se ve zkoumaných materiálech vyskytuje kategorie ekologická. V materiálech je zahrnuto 18 ze 39 podkategorií a hodnota zastoupení je 46,15 %. Materiály tedy plně nereflektují holistické pojetí zdraví. S výchovně-vzdělávacími cíli RVP pro základní vzdělávání z větší části korespondují.

Pro výzkum učebnic z předmětu občanská výchova jsme zvolili ediční řadu Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 2. stupeň základní školy od nakladatelství Fraus. Výzkumný vzorek zahrnuje 4 učebnice. Největší zastoupení vykazuje psychologická kategorie zdraví, konkrétně obsahuje 8 podkategorií z 8. Je tedy zastoupená 100 %. Na druhém místě najdeme kategorii sociální a duchovní. Obě kategorie obsahují 10 podkategorií ze 12 a dosahují výsledku 83,33 %. Přesto je výsledek relativní, jelikož ani jedna z duchovních podkategorií není v materiálech zastoupena v plné míře, ale pouze částečně. Z biologické kategorie učebnice obsahují 19 kategorií z 24, dosahují tedy míry zastoupení 79,166 %. Nejméně zastoupená je kategorie ekologická, v učebnicích nalezneme pouze 7 podkategorií z 12, což vykazuje hodnotu zastoupení 58,33 %.

Dále byly předmětem zkoumání učebnice ediční řady Rodinná výchova od nakladatelství Fortuna, hodnotili jsme 5 učebnic. Dominantní zastoupení má psychologická kategorie zdraví. Obsahuje 9 podkategorií z 10 a dosahuje výsledku 90 %. Na druhém místě jsou shodně umístěné kategorie sociální a duchovní. V učebnicích nalezneme 10 podkategorií z 15. Jejich zastoupení tedy činí hodnotu 66,66 %. Třetí nejvyšší zastoupení má kategorie biologická, obsahuje 17 podkategorií ze 30 s hodnotou zastoupení 56,66 %. Nejméně se v učebnicích vyskytuje ekologická kategorie zdraví. Nalezneme tu pouze 5 podkategorií z 15, dosahuje tedy míry zastoupení 33,33 %.

Z předmětu výchova k občanství jsme zkoumali 2 učebnice. První od nakladatelství Fortuna, druhá od nakladatelství Gaudeamus. Učebnice jsou nejvíce zaměřené na ekologické pojetí zdraví, obsahují 6 podkategorií ze 6. Vykazují tedy zastoupení 100 %. Druhá nejvíce obsažená je kategorie sociální a duchovní. Obě

kategorie zahrnují 4 podkategorie ze 6 a dosahují výsledku 66,66 %. Na třetím místě se umístila kategorie psychologická. V učebnicích nalezneme 2 podkategorie ze 4. Míra zastoupení je tedy 50 %. Nejméně se v učebnicích vyskytuje biologická kategorie, která obsahuje pouze 1 podkategorii ze 12. Je zastoupená jen v hodnotě 8,33 %.

Pro výzkum z předmětu výchova ke zdraví jsme zvolili učebnici Výchova ke zdravému životnímu stylu od nakladatelství Fraus a internetový portál Výchova ke zdraví. V materiálech je nejvíce obsažená kategorie biologická a sociální. Biologická kategorie obsahuje 10 podkategorií z 12 a sociální kategorie zahrnuje 5 podkategorií ze 6. Obě kategorie vykazují hodnotu zastoupení 83,33 %. Na druhém místě nalezneme kategorii psychologickou. Obsahuje 3 podkategorie ze 4. Hodnota zastoupení je tedy 75 %. Na čtvrtém místě nalezneme duchovní kategorii s obsažením 2 ze 4 podkategorií. Dosahuje výsledku 33,33 %. Materiály se vůbec nevěnují ekologickému pojetí zdraví, neobsahují ani jednu podkategorii ze 6 a vykazují hodnotu zastoupení 0 %.

Díky zpracování diplomové práce autorka zjistila, že na knižním trhu existuje řada zajímavých publikací, které se věnují problematice zdravotní výchovy. Jejich zaměření a zpracování je různorodé, vytvářejí tedy široký okruh výběru učebnic. Dalším přínosem bylo rozšíření obzorů výchovy ke zdraví a seznámení se s didaktickou vybaveností učebnic. Diplomová práce poskytuje pevnější půdu pro výběr kvalitních učebnic, zaměřených na výchovu ke zdraví.

Seznam použité literatury a zdrojů

- 1) BÍLÝ, Jiří. *Výchova k občanství: učební texty pro 6. - 9. ročník základní školy a odpovídající ročníky osmiletého gymnázia*. Praha: Fortuna, 1995. ISBN 80-7168-187-3.
- 2) Co znamenají standardy pro základní vzdělávání? In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2016-12-23]. Dostupné z: /www.msmt.cz/
- 3) *DUMY: Digitální materiály pro výuku* [online]. [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: <http://dumy.cz/o-projektu>
- 4) JANOŠKOVÁ, Dagmar., ČEČILOVÁ, Anna., ONDRÁČKOVÁ, Monika. *Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 6. ročník základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2003. ISBN 80-723-8207-1.
- 5) JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., ŠEBKOVÁ, Jitka., MARKOVÁ, Hana. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2004. ISBN 80-723-8325-6.
- 6) JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., ŠEBKOVÁ, Jitka., MARKOVÁ, Hana. *Občanská výchova 8: Rodinná výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-723-8393-0.
- 7) JANOŠKOVÁ, Dagmar., ONDRÁČKOVÁ, Monika., ČÁBALOVÁ, Dagmar., MARKOVÁ, Hana., ŠEBKOVÁ, Jitka. *Občanská výchova 9: Rodinná výchova 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2006. ISBN 80-7238-528-3.
- 8) KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8253-X.
- 9) KNECHT, Petr., JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 978-80-7315-174-4.
- 10) kolektiv. *Výchova k občanství: učebnice pro 6. - 9. ročník základní školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. ISBN 978-80-7435-188-4.
- 11) KREJČÍ, Milada., ŠULOVÁ, Lenka., ROZUM, František., HAVLÍKOVÁ, Dagmar. *Výchova ke zdravému životnímu stylu: pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Plzeň: Fraus, 2012. ISBN 978-80-7238-930-8.
- 12) MACHOVÁ, Jitka., KUBÁTOVÁ, Dagmar. *Výchova ke zdraví*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2715-8.

- 13) MARÁDOVÁ, Eva., KUBRICHTOVÁ, Lenka. *Rodinná výchova: hygienické návyky, péče o zdraví pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia: podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Fortuna, 1997. ISBN 80-7168-394-9.
- 14) MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova: Zdravý životní styl I. pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-513-5.
- 15) MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova: Zdravý životní styl II.: pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-643-3.
- 16) MARHOUNOVÁ, Jana. *Rodinná výchova: Základy rodinného života I.: Pro 5.- 7. ročník základní školy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-7168-033-8.
- 17) MARHOUNOVÁ, Jana. *Rodinná výchova: Základy rodinného života II.: pro 8. - 9. ročník základní školy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-7168-034-6.
- 18) NEDBALOVÁ, Jana. *Výchova ke zdraví* [online]. [cit. 2017-04-11]. Dostupné z: <http://www.vychovakezdravi.cz>
- 19) *Občankáři* [online]. [cit. 2017-03-13]. Dostupné z: <http://www.obcankari.cz/kdo-jsou-obcankari>
- 20) PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4.
- 21) PODROUŽEK, Ladislav. *Úvod do didaktiky předmětů o přírodě a společnosti*. Plzeň : Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998. ISBN 80-7082-431-X.
- 22) HROZOVÁ, Markéta. *Výchova ke zdraví v učebnicích 1. stupně ZŠ: výsledky analýzy didaktického aparátu učebnic prvouky/přírodovědy. Pedagogická orientace: Vědecký časopis České pedagogické společnosti*. 2015, 25(2), s. 249–270.
- 23) PRŮCHA, Jan. *Hodnocení obtížnosti učebnic: struktury a parametry učiva*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1984. Publikace Výzkumného ústavu odborného školství.
- 24) PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5.
- 25) PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3149-4.

- 26) PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 5. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.
- 27) SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr; metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.
- 28) ŠVAŘÍČEK, Roman., ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-73-67-313-0.
- 29) *RVP: Metodický portál: inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [cit. 2016-12-22]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>
- 30) WALTEROVÁ, Eliška. *Kurikulum: Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0846-6.